

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Historie

**VÁLKY ŘÍMA S PONTSKÝM KRÁLEM
MITHRADATEM VI.
V DÍLE CASSIA DIONA**

Tereza Kvasničková

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr.: Ivana Koucká

Olomouc 2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Války Říma s pontským králem Mithradatem VI. v díle Cassia Diona“ vypracovala samostatně na základě studia pramenů a literatury uvedených v seznamu.

V Olomouci, 16. června 2014

.....
podpis studenta

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Cassius Dio	5
2.1 Životopis	5
2.2 Dílo Cassia Diona	8
3. Další prameny k pontským válkám	11
4. Pontos.....	18
4.1 Geografie Pontu	18
4.2 Počátky Pontu a římská politika na Východě	19
4.3 Mithradatés VI. (od narození po první válku)	23
5. První a druhá válka s Mithradatem (88–84 př. n. l.).....	33
6. Třetí válka s Mithradatem (73–63 př. n. l.).....	39
6.1 Quintus Sertorius	39
6.2 Lucius Licinius Lucullus	41
6.3 Gnaeus Pompeius Magnus	52
7. Závěr	66
8. Resumé.....	70
9. Seznam pramenů a literatury	71
9.1. Seznam pramenů.....	71
9.2. Literatura.....	72
10. Seznam příloh	76
10.1. Příloha 1: Oblast válečných konfliktů Mithradata VI.....	77
10.2. Příloha 2: Arménská říše v 1. stol. př. n. l.	78
10.3. Příloha 3: Mithradatés VI.	79
10.4. Příloha 4: Tigranés II.	79
10.5. Příloha 5: Sulla.....	80

1. Úvod

Téma *Války Říma s pontským králem Mithradatem VI.* v díle Cassia Diona jsem si vybrala proto, že žádný český historik se mu doposud podrobně nevěnoval. Ani dílo Cassia Diona ještě nebylo přeloženo do češtiny. Obsahová struktura práce se kryje s širokým časovým rozpětím. Druhá kapitola má za cíl představit podrobně českému čtenáři Cassia Diona a jeho dílo. Autor žil na přelomu 2. a 3. století n. l. Třetí kapitola ukazuje prameny, které mohl mít Cassius Dio k dispozici při psaní o pontských válkách, tudíž je časově vymezená od počátků válek až do Dionovy doby. Cílem kapitoly je zamyslet se nad tím, jak jsou prameny na sobě závislé. Čtvrtá kapitola s názvem Pontos pro lepší orientaci v času a prostoru zahrnuje jeho geografii a dějiny, které jsou úzce spjaté s perskou říší. Kapitola se zabývá pontskou dynastií, narozením krále Mithradata VI. a jeho životem do vypuknutí první války s Římem. V páté kapitole analyzuji události první a druhé války a v šesté kapitole události třetí války, která končí rokem 63 př. n. l., ale v kapitole se objeví i osudy Mithradatových potomků.

Toho roku pontský král Mithradatés VI. zemřel podle některých pramenů vlastní rukou a po jeho smrti byla jeho říše připojena natrvalo k Římu. Patřil mezi největší nepřátele Říma. Už antičtí historikové o něm psali jako o téměř legendární postavě: „*Byl všude, dotíral, krutost byla jeho devizou, jako by to byla mimořádná přednost.*“¹ Mithradatés VI. svedl během svého života tři války s Římany: „*než ho zdolali Sulla a jeho osudové štěstí, Lucullus a jeho schopnosti, Pompeius a jeho velikost.*“² Mithradatés VI. se stal hrdinou Mozartovy opery z dětství a mnoha jiných hudebních, literárních i dramatických děl, avšak moderní historikové si ho zpočátku mnoho nevšimli.³

První knihu o Mithradatovi napsal francouzský archeolog Théodore Reinach (1860 –1928), jehož kniha *Mithridate Eupator* vyšla roku 1890 a byla přeložena pouze do němčiny jako *Mithradates Eupator: König von Pontos*.⁴ Nejvýznamnějším historikem současnosti, který se celoživotně zabývá Mithradatem, je irský profesor z Dublinu Brian McGing. Roku 1986 mu vyšla první vědecká monografie

¹ FLORUS, L. ANNAEUS: *Válka s Mithradatem*, III, 7.

² FLORUS, L. ANNAEUS: *Válka s Mithradatem*, III, 5.

³ Adrienne Mayor vysvětluje proč: s trochou ironie viní W. Shakespeara, že o něm nenapsal žádnou hru, další umělci nepatří mezi tolik známé (výjimkou je J. Racin a Mozart) MAYOR, A.: *The Poison King: The Life and Legend of Mithradates, Rome's Deadliest Enemy*. Princeton 2009, s. 2–3.

⁴ REINACH, T.: *Mithradates Eupator: König von Pontos*. Leipzig 1895.

v angličtině o Mithradatovi s názvem *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*.⁵ Dále publikoval mnoho drobných i obsáhlých studií na toto téma.

V roce 2009 vydalo Dánské centrum černomořských studií (Danish National Research Foundation's Centre for Black Sea Studies) vynikající sborník *Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Black Sea Studies 9*, který editoval klasický archeolog Jakob Munk Højte.⁶ Poslední monografie věnovaná Mithradatovi s názvem *The Poison King: The Life and Legend of Mithradates, Rome's Deadliest Enemy* vyšla roku 2009, její autorkou je americká historička Adrienne Mayor, která se věnuje nejen Mithradatovu životu, ale i pověstem, které o něm postupem času vznikaly.⁷ Do Mithradatova života výrazně zasáhl i jeho zeť, arménský král Tigranés Veliký, proto jsem považovala za potřebné využít i monografie arménských historiků, Macka Chahina a Vahana Kurkjian, které byly přeložené do angličtiny s názvem *The Kingdom of Armenia* a *A History of Armenia*.⁸

Tyto knihy se přímo týkají Mithradata, avšak Mithradatés VI. se jako vedlejší postava objevuje i v životopisech jeho protivníků. Příkladem takového životopisu je *Lucullus. A life* od historika z Kentu, Arthura Keaveneyho.⁹ Keaveney zrekonstruoval jako jediný historik život tohoto zapomenutého vojevůdce. Dalšími životopisy, které se Mithradata dotýkají, jsou životopisy Gnaea Pompeia. Já jsem z množství Pompeiových životopisů prostudovala první anglický životopis *Pompey. The Political Biography* od historika z Liverpoolu Robina Seagera.¹⁰ Z cizojazyčné literatury vyzdvihují monografii britského historika z Oxfordu Ferguse Millara s názvem *Study of Cassius Dio*.¹¹

Pro českého čtenáře jsou k dispozici informace o Mithradatovi pouze ve všeobecných monografiích, které se zabývají římskou říší nebo Předním východem. Příkladem je monografie pracovníka Orientálního ústavu ČSAV Otakara Klímy *Sláva a pád starého Íránu* nebo do češtiny přeložená monografie s názvem *Arménie, tři tisíce*

⁵ MCGING, C. B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986.

⁶ HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Black Sea Studies 9*. Århus 2008.

⁷ MAYOR, A.: *The Poison King: The Life and Legend of Mithradates, Rome's Deadliest Enemy*. Princeton 2009.

⁸ KURKJIAN, M. V.: *Tigran the Great*. In: KURKJIAN, M. V.: *A History of Armenia*. New York 1959. In: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Places/Asia/Armenia/_Texts/KURARM/13*.html [citováno dne 24. 6. 2014]

⁹ KEAVENEY, A.: *Lucullus. A Life*. London 1992. CHAHIN, M.: *The Royal House of Artashes*. In: CHAHIN, M.: *The Kingdom of Armenia*. London-New York-Sydney 1987, s. 193-215

¹⁰ SEAGER, R.: *Pompey. A Political Biography*. Oxford 1979.

¹¹ MILLAR, F.: *The Study of Cassius Dio*. Oxford 1964.

let dějin a kultury od německého archeologa Burcharda Brentjese.¹² Klasický archeolog Jan Bouzek z Prahy a klasický filolog z Brna Radislav Hošek shrnuli vývoj Pontu v monografii *Antické Černomoří*.¹³ V českém překladu z němčiny vyšla monografie německého historika Karla Christa, která se Mithradata dotkla pouze v souvislosti s rozšiřováním římské moci na východě.¹⁴ Výbornou pomůckou pro českého čtenáře je *Úvod do dějepisectví antického starověku*, která shrnuje nejen vývoj dějepisectví, ale ukazuje i stav překladu antických dějepisných prací do češtiny.¹⁵ Další výbornou prací o antickém dějepisectví je už zmíněná kniha Josefa Dobiáše *Dějepisectví starověké*.¹⁶

Všichni z uvedených historiků se snaží ze všech dochovaných pramenů poskládat Mithradatův život. Po bližším prostudování pramenů jsem zjistila, že se v mnoha věcech odlišují, ale i podobají. Podobu vidím především v tom, že zajímavě vykreslují život krále Mithradata jako mýtus, proto jsem využila i monografii *Tisíc tváří hrdiny* slavného amerického religionisty Josepha Campbella, který se zabýval mytologií.¹⁷

Starověká jména jsem sjednotila podle *Encyklopedie antiky* od profesora filosofie Ludvíka Svobody.¹⁸ K práci jsem využila anglickou a německou odbornou literaturu za podpory programu CEEPUS (CIII-CZ-0029). Cizojazyčnou literaturu jsem mohla díky tomuto programu studovat v knihovně vídeňské univerzity (Fachbereichsbibliothek Alte Geschichte“, Universität Wien, Universitätsring 1, A 1010 Wien, Austria).

¹² KLÍMA, O.: *Sláva a pád starého Íránu*. Praha 1977. BURCHARD, B.: *Králové na Araratu*. In: BURCHARD, B.: *Arménie, tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976, s. 43-49.

¹³ BOUZEK, J; HOŠEK, R.: *Antické Černomoří*. Praha 1978.

¹⁴ CHRIST, K.: *Krise a zánik římské republiky*. Praha 2010.

¹⁵ BURIAN, J; LIŠOVÝ, I; PSÍK, R.: *Úvod do dějepisectví antického starověku*. Ostrava 2007.

¹⁶ DOBIÁŠ, J.: *Dějepisectví římské*. In: *Dějepisectví starověké*. Praha, 1948, s. 161-296.

¹⁷ CAMPBELL, J.: *Hrdinovy podoby*. In: CAMPBELL, J. *Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků*. Praha 2000.

¹⁸ SVOBODA, L.: *Encyklopedie antiky*. Praha 1973.

2. Cassius Dio

2.1 Životopis

První kapitola je věnována životu a dílu Cassia Diona. V češtině jsem o něm našla jen něco málo ve všeobecných historiografických pracích, jako je třeba kniha historika starověku Josefa Dobiáše *Dějepisectví starověké*.¹⁹ Podle Dobiáše je přitom Cassius Dio: „... po dlouhé době mezi knižními historiky zas jednou opravdový politik, (který) byl už tím kvalifikován, aby napsal dílo skutečně historické.“²⁰ Cassius Dio žil na přelomu druhého a třetího století našeho letopočtu.²¹ Délka jeho života může být odhadnuta pouze přibližně na základě několika málo zmínek, které nám o sobě ve svém díle zanechal. Byl synem římského senátora Cassia Aproniana, který spravoval Kilikii a potom Dalmácii v blíže neurčené době.²² Otec vzal Diona s sebou během jeho úřadu v Kilikii²³. Cassius Dio podle jména Cassius patřil do jednoho z nejstarších a nejváženějších římských rodů²⁴. Narodil se a vyrůstal v městě Níkaii v Bithýnii, které celý život považoval za svůj domov.²⁵

Asi po otcově smrti kolem roku 180 přišel do Říma, protože zanedlouho se stal senátorem. K tomuto roku se blíží první zmínka, ze které můžeme vyvodit alespoň přibližný časový údaj. Nachází se v odstavci, kde popisuje chování císaře Commoda k senátu.²⁶ Poprvé učiní prohlášení, že byl přítomen popisovaným událostem, aby vzbudil důvěryhodnost svého líčení. Toto zopakuje ještě mnohokrát. Z této první

¹⁹ DOBIÁŠ, J.: *c. d.*, s. 280–282.

²⁰ Tamtéž, s. 281.

²¹ Správné Dionovo jméno je předmětem dohadů. Sám sebe nazýval pouze Dio. Pozdější byzantská tradice ho spojovala s řečníkem Dionem Chrysostomem nazývaným také Dio Cocceianus (40–115 n. l.), proto bývá Cassius Dio nazýván také někdy tímto jménem. Matkou Cassia Diona měla být podle této tradice sestra či dcera Diona Chrysostoma. Ke zmatení mohl přispět kromě stejných jmen i fakt, že i Dio Chrysostom pocházel z Bithýnie. Jedno nedochované dílo jménem *Getica* připsal neznámý autor byzantské encyklopedie s názvem *Suda* nesprávně Cassiu Dionovi. Alain Gowing se domníval, že toto dílo napsal jistý Dio Cocceianus a na základě jména Dio došlo ke zmatku. Z dalších jmenovaných děl napsal Cassius Dio pravděpodobně pouze životopis filosofa Arriána, který také pocházel z Bithýnie. GOWING, A. M.: *Dio's Names*. *Classical Filology*, 85, 1990, č. 1, s. 53. *Suda* připisuje Dionovi i další díla: „[He also wrote] *Persika*, *Getika*, *Portents*, *Events of the Reign of Trajan*, [and a] *Life of Arrian the philosopher*.“ Víme však, že Cassius Dio o předpovědích něco napsal. *CASSIUS DIO* In: *SUDA* Bohužel se tato díla nedochovala.

²² *CASSIUS DIO: The Roman History*, LXIX, 1, 3; LXXII, 7, 2; XLIX, 36, 4.

²³ *CASSIUS DIO: The Roman History*, LXXII, 7, 2.

²⁴ O rodě Cassiů v Bithýnii viz blíže MILLAR, F.: *c. d.*, s. 8-10.

²⁵ *CASSIUS DIO: The Roman History*, LXXV, 15, 3.

²⁶ *CASSIUS DIO: The Roman History*, LXXIII, 12, 2.

zmínky lze tedy vyvodit, že byl v době nástupu císaře Commoda členem senátu, tudíž měl minimálně 25 let, což byl požadovaný věk pro vstup do senátu, proto bývá datum jeho narození kladeno mezi roky 155 a 164.²⁷ O jeho předchozím životě není nic známo, lze však usoudit, že musel zastávat i nějaké nižší úřady.

Cassius Dio měl jako senátor přístup k císařskému dvoru a měl určité kontakty s některými významnými představiteli dvora, o kterých píše. Musel být, stejně jako ostatní senátoři, přítomen při představeních pořádaných císařem Commodem. Commodus se sám představení účastnil, což u senátorů vyvolávalo smích, nicméně museli císaři připsat na zdraví a chválit ho.²⁸ Jinak se vystavovali nebezpečí perzekuce z jeho strany. Císař senátorům vyhrožoval, proto byl Cassius Dio i ostatní senátoři rádi, když byl císař zavražděn svými blízkými.²⁹ Píše-li Cassius Dio o senátorech, zdůrazňuje „my senátoři“.³⁰ Smrti Commodova nástupce Pertinaka Dio velice želel. Jeho sympatie k Pertinakovi jsou snadno vysvětlitelné. Císař se choval na rozdíl od Commoda k senátu s úctou a navíc Cassius Dio od něj získal mnohé pocty včetně praetury. Praetor musel mít v době svého úřadu alespoň 40 let a devět let být členem senátu. Úřad ale vykonával až pod dalším císařem Didiem Juliánem roku 193 n. l. a dokončil jej pod vládou Septimia Severa.³¹ Didius Julianus i Pertinax brzy zemřeli.

V následující kapitole LXXIII. 23 stojí důležitý popis toho, proč se Cassius Dio rozhodl stát historikem. Inspirován boji, které následovaly po Commodově smrti roku 193, rozhodl se napsat o nich pojednání. Toto pojednání doplnil sny císaře Septimia Severa, které umožňovaly doufat, že se Septimius Severus jednou stane císařem.³² Podrobnosti o Severových snech se dozvěděl bezpochyby od něj samotného, proto své pojednání nemohl doplnit dřív, než se Septimius Severus stal císařem v roce 196. Z toho usuzují, že ho s císařem poutal přátelský vztah. Z popisu znamení a nadpřirozených úkazů, které se v jeho díle často objevují, vyvozují, že v ně měl Cassius Dio neomezenou důvěru. Sám sebe zasvětil božské moci, jejíž pomoci se při psaní často dovolával.³³

Poslal Septimiovi Severovi kopii tohoto doplněného pojednání a on mu poslal děkovaný dopis. Když ho obdržel, zdál se mu následující noci sen, který mu přikázal,

²⁷ CASSIUS DIO: *The Roman History*, MILLAR, F.: c. d., s. 13.

²⁸ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIII, 18, 2.

²⁹ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIII, 18, 2.

³⁰ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIII, 21, 1-2.

³¹ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIII, 23, 4.

³² CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIII, 23, 1.

³³ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIII, 23, 4.

aby napsal dějiny Říma od jeho počátku, ale bohužel nevíme s jistotou, do které doby je měl podle snu dovést.³⁴ Sám však dál píše, že ambice stát se dějepiscem u sebe objevil po tom, co toto pojednání o snech a bojích získalo také uznání od veřejnosti.³⁵ Pokládám proto za pravděpodobné, že až toto uznání, a ne sen, v něm vzbudilo touhu sepsat celou historii Římanů, kterou nejspíš hodlal zakončit tím, co považoval za jejich vrchol – vládou císaře Severa. Svě dosavadní pojednání se rozhodl začlenit do budoucího díla.³⁶

Nejpozději smrtí Septimia Severa roku 211 se jeho záměr změnil tak, že se rozhodl zachytit i události po jeho smrti. Myslím si to proto, že ho k dalšímu psaní „vyzval“ nový sen, který se mu zdál předtím, než na trůn nastoupil nový císař Caracalla, syn Septimia Severa. Septimius Severus se zjevil Cassiu Dionovi ve snu a přikázal mu napsat pozorně vše, co uvidí a uslyší.³⁷ I když měl Cassius Dio důvěru ve sny, jak už jsem napsala, domnívám se, že se pouze vymluvil na božský příkaz ve dvou snech. Skryl tak své ambice napsat dějiny Říma před svými čtenáři, neboť nechtěl vypadat svým vlastním rozhodnutím příliš opovážlivě.

Nejdříve však musel získat pro své *Římské dějiny* materiál. Sbíráním materiálů strávil dvanáct let od začátku vlády Septimia Severa až do jeho smrti.³⁸ Během této doby se Cassius Dio stal pravděpodobně konzulem suffectem, o čemž uničil jen mlhavou poznámku, která neumožňuje bližší datování.³⁹ Stáhl se z veřejného života v závěru Severovy vlády a strávil většinu svého volného času psaním na svém venkovském sídle v Capui, kde vlastnil statek. Capuu si vybral kvůli klidnému prostředí. Dokonce byl i svědkem výbuch Vesuvu.⁴⁰

Císař Caracalla ho vzal jako člena své družiny na východní tažení v 216. Po přezimování v Nikomédii však Cassius Dio nepokračoval s císařem dál, protože velitel prétoriánů, Macrinus, pozdější císař, mu udělil titul curator nad městy Pergamem a Smyrnou.⁴¹ Tuto pozici zastával pak za císaře Elagabala. Když Cassius Dio popisuje první kroky nového císaře Elagabala, ujišťuje čtenáře, že co píše, má od důvěryhodného zdroje, neboť je stále na východě. Cassius Dio však hned upozorňuje, že následující čas téměř nestrávil v Římě, proto nemůže podat přesný popis událostí v Římě, a omezil se

³⁴ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIII, 23, 2. MILLAR, F.: *c. d.*, s. 29.

³⁵ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIII, 23, 3.

³⁶ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIII, 23, 3.

³⁷ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXV, 10.

³⁸ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIII, 23, 5.

³⁹ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXVII, 16, 4.

⁴⁰ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXVII, 2, 1.

⁴¹ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXIX, 8. LXXX. 7, 4. MILLAR, F.: *c. d.*, s. 23.

jen na krátké shrnutí.⁴² Čtenář se též dozvídá něco víc o kariéře autora. Z Asie odešel do Bithýnie, protože se cítil nemocný, a odtud spěchal do své provincie Afriky, kde vykonával úřad prokonzula.⁴³ Pak se krátce vrátil do Itálie, odkud byl poslán roku 228 n. l. jako místodržitel do Dalmácie a Horní Panonie a pak opět odešel do Říma.⁴⁴ Vládl vojákům v Panonii tvrdou rukou, jak říká.⁴⁵ Přísnými opatřeními si rozhněval vojáky a gardisty, kteří si na něho stěžovali u císaře.

Nový císař Alexander vyřešil problémy s vojáky tak, že mu udělil řádný konzulát roku 229, který Dio zastával se samotným císařem. Císař doporučil Cassiu Dionovi, aby strávil svůj konzulát někde v Itálii mimo Řím, aby ho nespokojenci nezabili.⁴⁶ Když pak Cassius Dio na pár dní císaře navštívil v Kampánii, prosil ho, aby se směl vrátit domů, do Bithýnie, kvůli nemocným nohám.⁴⁷ Pravděpodobně šlo o záminku pro opuštění města. Brzy získal svolení odejít do svého rodného města Nikáji. Můžeme jen odhadovat, že domova si pro svůj vysoký věk již příliš neužil. Jestliže byl narozen kolem roku 155, mohl mít v době svého konzulátu roku 229 přes sedmdesát let, proto lze předpokládat, že za nedlouho zemřel.

2.2 Dílo Cassia Diona

K *Římským dějinám* přistoupil někdy roku 196, kdy se S. Severus stal císařem. Pak deset let strávil sbíráním materiálu pro tuto práci a krátce po svém prvním konzulátu se stáhl na své statky, aby psal. Víme, že odešel z Říma kolem roku 206.⁴⁸ Následujících dvanáct let strávil psaním *Římských dějin* v Capuy. Pak se vrátil roku 216 do politického života. Profesor Cury odhaduje roky psaní na léta 200-222. Já si těchto dvanáct let dovoluji rozdělit do roků 206-216 a po roce 229 dopsal doma v Nikáji po další dva roky zbytek.

Podle Curyho Diona ovládala oddanost dvěma teoriím⁴⁹. První teorie je smysl pro opravdovost a důstojnost historie, podle druhé teorie Cassius Dio nikdy nezapomněl na rétoriku, což ale bylo zvykem i ostatních historiků, např. Appiána. První teorie se

⁴² CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXX, 7, 4.

⁴³ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXX, 1, 2.

⁴⁴ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXX, 1, 3. Millar, F.: *c. d.*, s. 26. Podle Millara nikdo jiný, než stárnoucí senátor se svými zkušenostmi nebyl žádanější, a také šlo o jistou kompenzaci za vytrpěná příkoří. Císař byl tehdy téměř chlapec.

⁴⁵ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXX, 4, 1.

⁴⁶ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXX, 5, 1.

⁴⁷ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXX, 5, 2.

⁴⁸ Konzulem suffectem se stal asi roku 205. MILLAR, F.: *c. d.*, s. 17.

⁴⁹ CURY, E.: *Introduction*. In: CASSIUS DIO: *The Roman History*. In:

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/Introduction*.html [cit. 25. 4. 2014].

projevila v tom, že i když byl smýšlením monarchista, nelíbil se mu omezený přístup k oficiálním hlášením v době císařské.⁵⁰ Následující události tedy nemůže popsat tak přesně, jako ty minulé, neboť dříve bylo vše hlášeno senátu i to, co se stalo někde daleko a podávání zpráv nebylo závislé na přízni přátel či nepřizni nepřátel. Ale od dob císařství jsou zprávy drženy v tajnosti, a proto je nelze ověřit.⁵¹ Jak už jsem uvedla, pečlivě sbíral proto materiál, aby si mohl staré události ověřovat a porovnávat. Snažil se tak následovat řeckého historika Thúkidida, který se na rozdíl od Hérodota jako první opíral o spolehlivé prameny a psal to, co sám zažil. Nicméně Thúkididovi, ani Dionovi nešlo o objektivní vědeckou historiografii.

Druhou teorii si musí čtenář při čtení *Římských dějin* také uvědomit, neboť Cassius Dio se podle pravidel antického dějepisectví snažil svého čtenáře i zaujmout a pobavit, proto nechtěl podat pouze holý výčet historických faktů. K tomu, aby získal pozornost čtenáře, využíval rétoriku. Dlouhé projevy jsou jedním z hlavních znaků Dionovy práce. Obzvlášť dějiny republikánské doby vyplnil těmito projevy, které klade do úst historickým postavám, avšak spíše než názory těchto postav vyjadřují autorovy životní postoje k dějinným událostem a jeho představy o řečnictví. Jeho projevy mají vzletný řečnický styl, proto jsem dospěla k tomu, že své *Dějiny* určil k předčítání. Projevy totiž neodpovídají Dionově snaze psát skutečnou historii. Myslel i na své posluchače, protože chtěl, aby se jim jeho práce líbila.

Tyto teorie patří mezi znaky antického dějepisectví, proto budu sledovat nejen tyto teorie, ale i další znaky tak, jak je uvádí německý historik zabývající se koncem římské republiky, Karl Christ. Antickému dějepisectví nešlo o moderní kritickou vědeckou historiografii. Byla uměleckým druhem, který také měl vyvolávat afekty. K tomu sloužila rétorika, estetika a líčení význačných činů, na kterých se představovalo morální chování. Dějiny se generalizovaly, psaly se z ryze římského hlediska a jejich autoři byli často senátoři. Dějepisectví se brzy stalo literárním nástrojem provádění politiky. Čtenáři očekávali řečnickou obhajobu, dobře si totiž: „*uvědomovali provázanost stanoviska a stranickosti úsudku.*“⁵²

Jako senátor byl zaujatý vůči nepřátelům senátu, jehož práva žárlivě bránil, odsuzoval císaře, kteří nevládli v souladu se senátem. Naopak chválil ty, kteří se zasloužili o zvětšení rozsahu říše a vážili si senátu, jako byl například císař Pertinax.

⁵⁰ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LIII, 19, 1.

⁵¹ CASSIUS DIO: *The Roman History*. LIII, 19, 6.

⁵² CHRIST, K.: *Římské dějepisectví*. In: CHRIST, K.: *Krize a zánik římské republiky*. Praha 2010, s. 318.

Sám aristokrat pohrdal davem prostých lidí, vojáky a zastánci republiky, tyto své životní postoje přenesl i do líčení pontských válek. Své *Dějiny* psal z pohledu řecko-římské aristokracie pro aristokracii, přestože byl rodem Řek, zcela se ztotožnil s římským viděním světa, proto začal své *Dějiny* mytickou dobou od přistání Aenea v Itálii a skončil svým druhým konzulátem roku 229. Stejně jako mnoho římských historiků, použil i Cassius Dio tradiční římské analistické datování. Na vhodných místech uvádí jména konzulů pro daný rok, což činí jeho práci přehlednější, než například tu Appiánovu, který datuje podle olympiád.⁵³ *Římské dějiny* rozdělil do tří hlavních částí v osmdesáti knihách. První částí byla éra republiky, kdy moc patřila převážně senátu a občanům. Druhá éra zahrnuje dobu od zřízení monarchie pod Augustem až do smrti Marca Aurelia. Třetí období zahrnuje jeho vlastní dobu, kde píše o tom, čeho byl sám svědkem.

Na další dějepisce jeho práce vliv neměla. Velké uznání si získala až v Byzanci, obzvláště u konstantinopolského patriarchy Fótia (820–891). Díky byzantským mnichům vděčíme za epitoma, která nám z větší části dochovala *Římské dějiny* téměř celé.⁵⁴ V dnešní době z prvních 36 knih zůstávají jen fragmenty. Knihy, které následují až do svazku 54 včetně, jsou téměř kompletní. Tyto knihy zahrnují období od roku 65 př. n. l. do roku 12 př. n. l. Kniha 55 obsahuje značné mezery, ale knihy 56 až 60 (týkají se období od 9 až 54), jsou kompletní a obsahují události od porážky Vara v dnešním Německu do smrti císaře Claudia. Z dvaceti dalších knih zůstávají pouze fragmenty pořizené mnichem z 11. století jménem Joánnés Xifilinos. Nejvíce je ceněn přirozeně pro knihy 72–80, kde popisuje události, kterých byl svědkem. Poslední kniha zahrnuje období let 222–229 (panování Alexandra Severa).⁵⁵

⁵³ Řecký letopočet začínal rokem 776 př. n. l., kdy se konaly první olympijské hry. Olympiády se opakovaly každé čtyři roky. Udávalo se pořadové číslo olympiády a roku v ní. Nicméně Appiánovi stačilo napsat: „*Bylo to v době stosedmdesáté třetí olympiády.*“ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 17.

⁵⁴ Pojmem epitomé myslel Cury epitomé (epitoma) označuje výtah z rozsáhlejšího díla, které pořizovali tzv. epitomátoři. Epitomátoři provozovali svou činnost nejen v antice, ale i ve středověku, proto se nám zachovala mnohá antická díla, která by jinak byla úplně ztracena. CURY, E.: *Introduction*. In: CASSIUS DIO: *The Roman History*.

⁵⁵ Tamtéž.

3. Další prameny k pontským válkám

Jaké materiály a zprávy měl Cassius Dio k dispozici, jsou hlavním předmětem historických studií.⁵⁶ Základním cílem této kapitoly je představit prameny, které mohl mít Cassius Dio k dispozici při psaní o válkách s Mithradatem. U mnohých antických dějepisců známe pouze jejich jména. Za dochovaní jmen vděčíme jen tomu, že se na ně odvolávali dochovaní autoři, proto není možné sestavit přesně chronologii všech dějepisců, přesto je nutné se o to alespoň pokusit. Prvním historikem, který sestavil seznam všech pramenů k válkám s Mithradatem, byl Theodore Reinach. Za prameny považoval práce těchto autorů: diktátora Sully, řečníka Cicerona, filozofa Poseidónia, císaře Augusta, dějepisců Rutilia, Sisenny, Livia, Pompeia Troga, Velleia Patercula, Tímagéna, Diodóra Sicilského, Nikoláa z Damašku, Strabóna, krále Juby II., Plútarcha, Appiána, Cassia Diona. T. Reinach ukázal i předpokládanou závislost jednotlivých děl.⁵⁷

Moderní historici však podrobili některé prameny podrobnému zkoumání a došli k překvapivým závěrům. K jejich úvahám budu rovněž přihlížet. Nechala jsem se inspirovat těmito novými závěry při psaní této práce, neboť je považuji za zásadní pro pochopení toho, proč některé prameny zdůrazňují nebo naopak opomíjí určité události, než ty ostatní. Já jsem vybrala k bližšímu představení ty prameny, které považuji pro svou práci za rozhodující.

Nejvýznamnějším dějepiscem, který se věnoval válkám s Mithradatem, byl Appiános z Alexandrie (asi 90 – 165). Odešel do Říma, který si velice oblíbil a stal se advokátem. Později se vrátil do Egypta jako prokurátor. Appiános publikoval dílo *Římské dějiny (Rhómaika)*, které Josef Dobiáš zhodnotil jako: „*práce čistě diletantská, kompilace, jejíž význam spočívá jen v tom, že zachovala mnohá jinak neznámá díla, z nichž byla rozepsána a která patřila zvláště pro dobu graccchovskou a pro období občanské války k tomu nejlepšímu, co římská historiografie vytvořila.*“⁵⁸

Dobiášovo odsouzení považuji za zbytečně přísné, neboť antické dějepisectví neznalo pojem kompilace. Sám Appiános zvolil členění své práce na knihy podle oblastí, kde se děj odehrává. Tento jeho postup je cenným svědectvím toho, jak se autor

⁵⁶ MILLAR, F.: *c. d.*, s. 34.

⁵⁷ REINACH, T.: *c. d.*, s. 413–456.

⁵⁸ DOBIÁŠ, J.: *c. d.*, s. 275.

díval na dějiny. Řek Appiános, který se ztotožnil s římskou světovládou, psal v řečtině pro Řeky. Chtěl tak Řekům vysvětlit důvody toho, proč mají Římané na ovládané země nárok. Datuje podle olympiád, ale není moc pečlivý, což pak činí potíže historikům při pokusech datovat jednotlivé události.

Část o Mithridatovi bývá nazývána *Mithridatica* a v českém vydání zahrnuje knihu 12 o 121 kapitolách. Tato kniha *Římských dějin* je zařazena na závěr prvního dílu nazvaného *Zrod římského impéria*. Současný největší znalec Mithradata, Brian McGing, o Appiánově *Mithradatice* napsal dlouhou studii, která uvádí mnoho zajímavých postřehů, ke kterým budu dále přihlížet.⁵⁹ Sám ho ve svých pracích upřednostňuje, neboť Appiánova *Mithradatica* je nejsouviselejším pramenem ze všech dochovaných pramenů. Bohužel je těžké poznat Appiánovy zdroje, protože je nejmenuje. Latinská filoložka a lingvistka, profesorka Bohumila Mouchová, označila za jeho hlavní pramen práci Gaia Asinia Polliona, T. Reinach Níkoláa z Damašku.⁶⁰ Appiánovy *Římské dějiny* v češtině vyšly ve dvou dílech.⁶¹

Jedním z nejdůležitějších řeckých autorů je filozof a životopisec Plútarchos (před 50– 120 n. l.). Zastával významné úřady včetně archonátu ve svém rodném městě, kterým byla boiótská Chairóneia. U Chairóneie byla svedena jedna z Mithradatových bitev a navíc byla pouhý den cesty od slavných Delf. Delfská věštitelna Plútarcha přitahovala natolik, že se stal jejím knězem. Plútarchos je autorem slavných *Paralelních životopisů* (*Bioi paralléloi*).⁶² Autoři díla *Úvod do dějepisectví antického starověku* zhodnotili Plútarcha: „Moralizátorský přístup...vedl autora k idealizaci, což vedlo k odchylce od historické pravdy.“ Domnívám se, že toto zhodnocení je příliš tvrdé, neboť se Plútarchos sice dopouštěl idealizace v zájmu moralizátorského přístupu, ale o skutečnou historii mu nešlo.

Slovy Plútarchova překladatele Josefa Češky: „Chtěl totiž prostřednictvím biografii slavných Řeků připomenout Římanům řecké prvenství v antické civilizaci, kdežto biografie slavných Římanů mu zase dávaly možnost přesvědčovat řecké čtenáře o

⁵⁹ MCGING, B. C.: *Appian's Mithridateios*. In: GRUYTER, W. (Ed.): *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II*, 34.1. Bonn 1993, s. 496–522.

⁶⁰ MOUCHOVÁ, B.: *Předmluva*. In: *Krise římské republiky (Římské dějiny II)*. s. 11. REINACH, T.: c. d., s. 445.

⁶¹ APPIÁNOS: *Zrod římského impéria (Římské dějiny I)*. Praha 1986; *Krise římské republiky (Římské dějiny II)*. Přel. J. BURIAN, Praha 1986.

⁶² Česky *Životopisy* vyšly ve dvou dílech jako PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů*. Sv. 1–2. Přel. A. HARTMANN; R. MERTLÍK; F. STEITNITZ; E. SVOBODOVÁ, Praha 1967.

tom, že Římany ani v minulosti nelze řadit mezi barbary.“⁶³ Hlavní důraz klade na morální kvality každé osobnosti a hledá pohnutky, které je vedly k jejich činům. Dějiny vidí především jako výsledky činů velkých osobností, proto si myslím, že chtěl za pomoci svých životopisů řeckých a římských politiků dospět k pochopení minulosti.

Vybral si i takové osobnosti, které měly kontakt s Mithradatem. Důkladně prostudoval dostupná díla, na něž se někdy odvolává. Mezi jeho zdroje patřila i tato ztracená díla: Sullovy paměti, dějepisná práce mauretánského krále Juby II. (okolo 50 př. n. l.–23 n. l.), Strabónovy *Historické pamětihodnosti*, Sallustius, Livius, spis filosofa Antiocha *O bozích* a monumentální práce rhodského filosofa Poseidónia.

Mezi hlavní dochované prameny k pontským válkám patří také neznámým historikem Markem Iuniem Iustinem z třetího století zachycené *Filippské dějiny* (*Historiae Philippicae*) Pompeia Troga (1. st. př. n. l.).⁶⁴ Trogus byl římský historik keltského původu z kmene Vocontiů z Gallie Narbonensis. Dědeček Pompeia Troga sloužil pod Pompeiem ve válce s hispánským renegátem Sertoriem. Dědeček díky Pompeiovi získal římské občanství a z úcty si vzal Pompeiovo jméno. Podle autorů práce *Úvod do dějepisectví antického starověku* je Pompeius Trogus prvním autorem, který napsal latinsky všeobecné světové dějiny, při jejichž psaní použil neznámou řeckou předlohu.⁶⁵ Pramenem mu snad mohly být řecky psané světové dějiny jeho současníka Tímágena, neboť do popředí staví moc makedonské říše a Parthie, zatímco římské dějiny jsou odbyty.⁶⁶

Za prvního autora, který psal o válkách s Mithradatem, označil Theodore Reinach na základě životopisných dat jejich přímého účastníka, známého římského vojevůdce a diktátora Lucia Cornelia Sullu.⁶⁷ Sulla se stáhl z politiky kvůli nemoci roku 79 př. n. l. a v ústraní napsal své vzpomínky, které se bohužel nedochovaly.

Můžeme pouze litovat, že se ve větší míře nedochovalo dílo Gaia Sallustia Crispa (asi 86 př. n. l.–35 př. n. l.) *Dějiny* (*Historiae*).⁶⁸ Sallustiovy *Historiae* zpracovávaly události mezi lety 78–67 př. n. l. Sallustia označili autoři knihy *Úvod do dějepisectví antického starověku* za moralistu, který ukazoval na hlavní příčinu krize

⁶³ ČEŠKA, J: *Plútarchův přínos k poznání antických dějin*. In: PLÚTARCHOS: Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Praha 1967, s. 828.

⁶⁴ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z Dějin Fillippských Pompeia Troga*. Přel. F. Š. KOTT, Praha 1904.

⁶⁵ BURIAN, J; LISOVÝ, I; PSÍK, R.: *c. d.*, s. 171.

⁶⁶ Tímágenovo dílo se nedochovalo. KOTT, F. Š.: *Úvod*. In: IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z Dějin Fillippských Pompeia Troga*. Praha 1904, s. 7.

⁶⁷ REINACH, T.: *c. d.*, s. 413.

⁶⁸ SALLUSTIUS, G. CRISPUS: *The Histories*, Oxford 1992, Přel. P. MCGUSHIN. In: <http://www.attalus.org/translate/sallust.html>. [cit. 25. 5. 2014] anglicky

republikánského zřízení: „na zhoubnou touhu vládnoucích složek po bohatství a osobní moci, která u nich zcela potlačila péči o státní zájmy.“⁶⁹ Tento motiv byl převzat Plútarchem. Sallustius ale navazoval na staršího historika Lucia Cornelia Sisennu (okolo 119 –67 př. n. l.), jehož dílo se zachovalo pouze ve zlomcích. Sisenna byl voják, legát Gnaea Pompeia. Cassius Dio se zmínil o jeho smrti na nemoc během tažení proti pirátům, proto je možné, že byl jeho zdrojem.⁷⁰

Jedním z nejstarších dějepisců, kterého Reinach považoval za možný pramen k pontským válkám, byl řecký všestranný spisovatel, stoický filozof, politik, astronom, geograf, historik a domácí učitel Poseidónios z Apameie (135–51 př. n. l.). Byl uznávaný jako největší polyhistor jeho věku, který napsal mnoho dalších děl. Je autorem *Dějiny po Polybiovi* (*História hé meta Polybion*), ve kterých navazoval na Polybia. Zahrnovaly období mezi lety 144 – 85 př. n. l. Ani jedno jeho dílo se bohužel nedochovalo.⁷¹

Nejen pro popis zeměpisu je důležitý Strabónův (64–19 n. l.) *Zeměpis* (*Geógrafika*), vynikající práce, která se zachovala celá, přesto dosud česky nevyšla.⁷² Strabón pocházel z Amaseie v Pontu, proto měl k popisovaným událostem blízko. Navíc byl vzdáleným příbuzným Mithradatova přítele a vojevůdce Doryláa. Sám cestoval a sbíral poznatky. Kromě jeho vlastních poznatků z mnohých cest mu byl pramenem, jak badatelé často zdůrazňují, Poseidónios.⁷³

Z Malé Asie také pocházel Memnón z Hérakleie (1. st. př. n. l.), který napsal historii Hérakleie Pontské na pobřeží Černého moře. Zachovalo se pouze několik fragmentů díky konstantinopolskému patriarchovi Fótiovi.⁷⁴ Fótios pořídil sbírku poznámek a výtahů vztahujících se k antickým dějepiscům nazvanou *Myriobiblion* neboli *Bibliotheca*.⁷⁵ Jeho poznámky obsahují komentáře k dějepiscům, jejich životu a

⁶⁹ BURIAN, J; LISOVÝ, I; PSÍK, R.: *c. d.*, s. 144.

⁷⁰ CASSIUS DIO: *The Roman History*. XXXVI. 19, 1.

⁷¹ REINACH, T.: *c. d.*, s. 440.

⁷² STRABÓN: *The Geography*. Přel. H. L. JONES. Cambridge 1917. In:

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>. [cit. 25. 5. 2014] anglicky

⁷³ BURIAN, J; LISOVÝ, I; PSÍK, R.: *c. d.*, s. 87.

⁷⁴ MEMNÓN: *The History of Heracleia*. Přel. A. SMITH. 2004. In:

<http://www.attalus.org/translate/memnon1.html>. [cit. 25. 5. 2014.] anglicky

⁷⁵ FÓTIOS: *Myriobiblion*. Anglicky dostupné na

http://www.tertullian.org/fathers/photius_03bibliotheca.htm#97. [cit. 30. 6. 2014]

dílům. Jen tak se zachovalo pár fragmentů i od Flegona z Trallu, které se týkají pontských válek.⁷⁶

Titus Livius (59–17 př. n. l.), známý jako Livius, patří už od starověku mezi nejoblíbenější římské dějepisce. K jeho životu poznamenám jen tolik, že své dějepisné práci zasvětil celý život a nezastával žádné významné úřady, proto mohl napsat tak rozsáhlé dílo, jakým je jeho monumentální dějiny Říma a římského lidu s názvem *Od založení města (Ab Urbe Condita)*. Autor překladu, Pavel Kucharský, vysvětluje Livioův pohled na dějiny: „*Jde mu především o stránku morální.*“ Dějinami chtěl ukázat, jak postupně upadala morálka, která pomohla Římu k velikosti.⁷⁷ Bývá kritizován za to, že pouze uvádí, že něco přebral od jiného pramene, neuvedl však jeho název.⁷⁸ Pro tuto práci má význam především sedmá kniha Livioových dějin, která obsahuje stručné obsahy, tzv. *Periochy*, týkající se Mithradata.⁷⁹ Liviovo dílo se nedochovalo celé, měl však mnoho pokračovatelů, kteří pořídili z jeho díla výtahy.

Cassius Dio mohl znát Lucia Annaea Flora, který žil ve druhém století a napsal *Stručné dějiny všech válek*. Česky vyšlo společně s dílem jezdce Gaia Velleia Patercula (19 př. n. l.–31 n. l.), který byl Tiberiovým úředníkem ve vojenských a správních službách. Velleius se rozhodl začlenit dějiny římské říše do dějin světových, aby oslavil vrchol dějin v době vlády císaře Tiberia.⁸⁰

Nedochovalo se ani dílo vychovatele Kleopatřiných dětí, historika, filozofa a kronikáře Heroda Velikého Nikoláa z Damašku, jehož obsáhlé dílo mělo veliký vliv. Největší význam měly jeho světové dějiny *Historia Universalis*, z nichž hojně čerpal Josephus Flavius. Josef Dobiáš o Nikoláovi napsal, že se přátelil s Herodem a dvakrát ho doprovázel do Říma k Augustovu dvoru. Domníval se, že tak obsáhlé dílo musel Nikoláos složit z dalších nedochovaných děl.⁸¹ Pramenem s menším významem jsou *Válečné lsti (Stratégémata)* vojenského teoretika, znalce stavebnictví a konzula Sexta Iulia Frontina (asi 103–40 n. l.).⁸² Jeho práce je sbírkou příkladů vojenských lstí z řecké a římské historie, které má sloužit jako učebnice pro vojevůdce. Nachází se v ní

⁷⁶ FÓTIOS: *Phlegon z Thrallu: Collection of Chronicles and List of Olympian Victors*. In: FÓTIOS: Myriobiblion. Anglicky dostupné na http://www.tertullian.org/fathers/photius_03bibliotheca.htm#97. [cit. 30. 6. 2014]

⁷⁷ KUCHARSKÝ, P: *Předmluva*. In: LIVIUS: *Dějiny VII*. Praha, 1979, s. 8.

⁷⁸ BURIAN, J; LIŠOVÝ, I; PSÍK, R.: *c. d.*, s. 162.

⁷⁹ LIVIUS: *Periochy*. In: LIVIUS: *Dějiny VII*. Přel. P. KUCHARSKÝ. Praha 1979, s. 333–440.

⁸⁰ FLORUS, L. ANNAEUS: *Válka s Mithradatem*. s. 175–258 PATERCULUS, G. VELLEIUS: *Římské dějiny I*. s. 42–60. In: *Dvojitý pohled na římské dějiny*. Přel. B. MOUCHOVÁ, Praha 2013

⁸¹ DOBIÁŠ, J.: *c. d.*, s. 238.

⁸² Vyšlo česky v FRONTINUS, S. IULIUS: *Válečné lsti I–II*. In: *Antické válečné umění*. Přel. V. MAREK; J. KALIVODA, Praha 1977, s. 285–362.

i poslední bitva, kterou Mithradatés VI. za svůj život vybojoval. Zajímavým okrajovým pramenem jsou *Kapitoly o přírodě* od Gaia Plinia Secunda Staršího, který zachytil především Mithradatovy experimenty s jedy.⁸³

Úplně na závěr jsem ponechala řečníka a politika Marca Tullia Cicerona (106–43 př. n. l.). Ačkoliv Cicero není dějepisec, některé jeho řeči mají vztah k válkám s Mithradatem. Byl jejich současníkem. Řeč *O svěření velitelské moci Gnaeu Pompeiovi* (*De imperio Cn. Pompei* nebo také *Pro lege Manilia*) pronesl roku 66 př. n. l. jako praetor a v této řeči podporoval přenos velení z Luculla na Pompeia. Je nejstarším úplným dochovaným pramenem, který se vztahuje k Mithradatovi, proto jí bude na patřičném místě věnována hlubší pozornost. Jak už poznal Fergus Millar, Cassius Dio měl nevysvětlitelnou averzi k Ciceronovi, a proto očekával, že Dio Ciceronova díla dobře znal a využil.⁸⁴

T. Reinach rozpoznal podobnost Cassia Diona s Plútarchem, proto se domníval, že Dio i Plútarchos pravděpodobně z velké části opsali Livia. Já si myslím, že jestliže Dio znal Livia, tak také prostudoval i Plútarcha a jeho zdroje. Určitě věděl o autorech blízkých jeho vlasti v Malé Asii, jako byli Strabón nebo Memnón. Jestli využil i Pompeia Troga je otázkou, protože líčení historie Pontu a první války se u něj nedochovalo. Určitě ale využil Níkoláa z Damašku, protože ten byl vychovatelem Kleopatřiných dětí a Cassius Dio jako jeden z mála dějepisců uvádí jejich osudy. Jistou spojnici lze tak vysledovat v dílech Juby, Níkoláa z Damašku, Pompeia Troga, Cassia Diona a Appiána.⁸⁵ Ač Cassius Dio nejspíš neznal Appiána, některé události jsou v jeho díle podobné a odlišné od Plútarcha, tudíž je nepřevzal od Livia. Detailněji tak bude ukázáno na konkrétních příkladech.

Theodore Reinach sestavil tabulku závislosti Cassia Diona, Appiána a Plútarcha na sobě. Za Plútarchův hlavní pramen označil Sullovy paměti a Livia. Cassius Dio použil Livia, Appiános pak Níkoláa z Damašku.⁸⁶ Podle mého soudu Reinach své

⁸³ PLINIUS, G. SECUNDUS, STARŠÍ: *Kapitoly o přírodě*. Přel. F. NĚMEČEK, Praha 1974.

⁸⁴ MILLAR, F.: *c. d.*, s. 48.

⁸⁵ Tato úvaha navazuje na tvrzení sevillského historika starověku Luise Ballesterose-Pastora, který za Appiánův zdroj označil práci Juby II. Juba II. byl králem Numidie a Mauretánie. Jeho první manželkou byla dcera Kleopatry a Marka Antonia, Kleopatra Seléné II. Po druhé se oženil s princeznou Glafýrou, dcerou velekněze Archeláa IV. z Komán. Ten byl potomkem Mithradatova generála Archeláa a možná samotného Mithradata. Glafýra byla zároveň vdovou po Alexandrovi, synovi krále Heroda Velikého. Na dvůr svého druhého manžela přinesla asi ona nebo snad už Kleopatra Seléné znalosti Níkoláa z Damašku. Tomuto vztahu bude ještě věnována pozornost. BALLESTEROS-PASTOR, L.: *Troy, between Mithradates and war*. In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom (Black Sea Studies 9)*. Aarhus 2009. s. 208.

⁸⁶ REINACH, T.: *c. d.*, s. 369.

závěry o těchto dějepiscích příliš zjednodušil, ale jeho kapitola o pramenech je i tak cenným shrnutím známých a neznámých pramenů, ve kterých možná o Mithradatovi něco bylo. V dalších kapitolách se pokusím ukázat provázanost pramenů. Kromě všech těchto pramenů mohl mít Cassius Dio jako vysoký úředník k dispozici i úřední záznamy.

V dalších kapitolách se však pokusím ukázat jejich provázanost na konkrétních příkladech. Jen tak lze lépe dospět k pochopení toho, proč každý pramen zdůrazňuje nebo opomíjí něco jiného, než ty ostatní.

4. Pontos

4.1 Geografie Pontu

Dějiny země určují i její přírodní podmínky a její sousedé. Přírodní podmínky jsou proto důležitým faktorem v mezinárodní i domácí politice. Z pramenů poslouží Strabónův *Zeměpis*. Na závěr práce jsem v přílohách umístila pro lepší orientaci mapy na obrázku 1 a 2.

Pontos se nacházel v severovýchodní části Malé Asie. Na severu pontské břehy omývá Černé moře, Pontos Euxeinos. Černé moře zajišťovalo spojení s Řeckem, takže se severní pobřeží Malé Asie brzy stalo předmětem tzv. řecké kolonizace. Strabón nám zanechal popis nejdůležitějších měst: V první vlně kolonizace Řekové na pobřeží založili Kyzikos, Propontis, Byzantion, Chalkédón. Později byla založena města Amisos, Sinópe, Trapezús, Hérakleia Pontská, Chersonésos Tauruský.⁸⁷ Na severním pobřeží, které obývali Skythové a Sarmati, vzniklo město Pantikapaion, častěji zvané Bosporos Kimmerský. Jednalo se o velmi bohaté město, které udržovalo i díky výhodným přírodním podmínkám čilý obchod s městy na jižním pobřeží. Vládla zde blíže neznámá dynastie Spartokovců.⁸⁸

V Pontu samotném převažovala hornatá a zalesněná krajina, na jihu tekla mohutná řeka Halys, která zemi oddělovala od jižní Kappadokie. Ve vnitrozemí se nacházela Amaseia, rodiště Strabónovo.⁸⁹ Na západě sousedil Pontos s Paflagonií a Bithýnií, na východě s Kolchidou, na jihu kromě Kappadokie i s Galatií. Kappadokie sousedila na pobřeží Středozemního moře s Kilikií, jejíž vnitrozemí vyplňuje mohutné pohoří Tauros, proto se její obyvatelé živili převážně pirátstvím. Na území Kappadokie se nacházel chrámový stát Komána, který Strabón nazýval také Kataonia, aby odlišil Kappadokii Pontskou, neboli Pontos.⁹⁰

⁸⁷ STRABÓN: *The Geography*, XII, 3, 1–42; BOUZEK, J; HOŠEK, R.: *Velká řecká kolonizace*. In: Antické Černomoří, Praha, 1978, s. 96-100.

⁸⁸ „*The Crimea was always well supplied with the article which the southern coast of the Black Sea most needed, namely-grain: the latter district was always rich in metals and labour,*“ Rostovtsef, M.: *Pontus, Bithynia and the Bosphorus*. The Annual of the British School at Athens, 22, 1916/1917 - 1917/1918, s. 2.

⁸⁹ STRABÓN: *The Geography*, XII, 3, 5.

⁹⁰ STRABÓN: *The Geography*, XII, 1, 4.

Na pobřeží Kolchidy založili bájní Dioskúrové kdysi dávno město Dioskúrias.⁹¹ Za Kolchidou na východě žily kmeny kavkazských Iberů a Albánců. Na jihu tyto kmeny sousedily s Velkou Arménií.⁹² Království Arménie bylo založeno roku 190 př. n. l. pod vládou artaxiovské dynastie. Arménií protéká řeka Arsanias, na které leží arménské hlavní město Artaxata. Byla založena satrapou Seleukovců jménem Artaxiás (Artašés), který ovládal Arménii Větší.⁹³ Arsanias se vlévá do Araxu, který ústí do Tigridu.⁹⁴ Tigris spojoval Arménii nejdříve s Perskou a později Parthskou říší. Parthové se časem vyvinuli v nebezpečného souseda pro Velkou Arménii.⁹⁵ Velká Arménie se dnešní Arménii říká proto, že mezi Pontem a Velkou Arménií ležela na severním pobřeží tzv. Malá Arménie.⁹⁶

Na východě Malé Asie se nacházela už z dob řecké kolonizace města jako Níkomédie, Pergamon, Efesos, Mílétos.⁹⁷ Všechna tato území kromě Arménie, Parthie a Ibérie Mithradatés VI. ovládal. Samotní Řekové toho mnoho o východních zemích nevěděli a spojovali je s mýty o Argonautech. Jména hrdinů sloužila k vysvětlení místních názvů. Například Iásónův průvodce Armenius tak dal jméno Arménii.⁹⁸ Stejně tak je připomínán i Héraklés, který na Kavkaze osvobodil Prométhea a bojoval s Amazonkami. Od jeho syna Telefa odvozoval svůj původ Pergamon.⁹⁹ Héraklés byl vůbec nejslavnějším řeckým hrdinou, proto se s ním rádi ztotožňovali i skuteční králové.

4.2 Počátky Pontu a římská politika na Východě

Nejdůležitějším pramenem pro tuto kapitulu zůstává Strabónův *Zeměpis*, dále je možné použít Polybiovy *Dějiny*, životopis vojevůdce Datama od Cornelia Nepa a Plútarchovy životopisy krále Artaxerxa a Démétria, které doplňuje Appiános. Počátky Pontu jsou pevně spjaté s perskou říší, proto považují za vhodné podat zde letmý

⁹¹ STRABÓN: *The Geography*, XI, 2, 14. Kolchové tak tvrdili, že se Dioskúrové zúčastnili výpravy Argonautů. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 102.

⁹² Kolchis a Ibérie se nacházejí na území dnešní Gruzie. STRABÓN: *The Geography*, XI, 3, 2.

⁹³ STRABÓN: *The Geography*, XI, 14, 5.

⁹⁴ STRABÓN: *The Geography*, XI, 14, 5.

⁹⁵ Parthové se původně nazývali Parnové. Nové jméno přejali poté, co ovládli část území perské říše jménem Parthie. Jejich náčelník Arsakés se stal zakladatelem nové dynastie. Jeho jméno se stalo titulem. KLÍMA, O.: *Parthové*. In: Sláva a pád starého Íránu, Praha 1977, s. 110.

⁹⁶ STRABÓN: *The Geography*, XII, 13, 28.

⁹⁷ BOUZEK, J; HOŠEK, R.: *Velká řecká kolonizace*. In: Antické Černomoří, Praha 1978, s. 96-100.

⁹⁸ „I have already discussed Medeia in my account of the Medes; and therefore, from all this, it is supposed that both the Medes and the Armenians are in a way kinsmen to the Thessalians and the descendants of Jason and Medeia.” STRABÓN: *The Geography*, XI, 14, 14.

⁹⁹ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 103.

přehled perských dějin ve vztahu k Pontu. Perskou říši už založil král Kýros (559–530 př. n. l.). Jedním z jeho nástupců byl mocný král Dáreios I. (522–486 př. n. l.), který svou obrovskou říši rozdělil satrapií, správních území, v jejichž čele stáli satrapové. Mezi mnoha satrapiemi byla kromě Arménie a Bithýnie i Kappadokie.¹⁰⁰ Kappadokii Peršané rozdělili do dvou satrapií. Takto zemi převzali Makedonci, jejíž jižní část pojmenovali Kappadokií Větší a severní část Kappadokií Menší – Pontem. Kappadokii Větší povýšili na království, zatímco pontští vladaři se nadále titulovali jako satrapové.¹⁰¹

Bohužel Strabón nenapsal, kdy a kdo přesně Pontos vydělil z Kappadokie. Kappadocký rod odvozoval svůj původ z perského rodu satrapů, který je možno díky římskému životopisci Corneliu Nepovi vysledovat až k satrapovi jménem Datamés, jehož životopis napsal. Datamés byl synem Kamisarése, kterého perský král Artaxerxés II. (404–358 př. n. l.) udělal satrapou Kappadokie a Kilikie.¹⁰² Na dvoře Artaxerxa pobýval i jistý dvořan jménem Mithradatés, syn Ariobarzanův, který intrikoval proti Datamovi.¹⁰³

Domnívám se na základě jména Mithradatés, že tento dvořan je předkem pontské dynastie a odmítám proto tvrzení Theodora Reinacha, že nejstarším dohledatelným členem pontské dynastie je satrapa Mithradatés I. Z výše uvedeného Strabónova popisu o původu Pontu považoval pontskou dynastii za odnož kappadocké dynastie. Popřel tak nároky pontského krále Mithradata II., který o své dynastii tvrdil, že má vznešené perské předky.¹⁰⁴ Pontská dynastie prý pocházela z perských aristokratů, tzv. Sedmi rodin, které obdržely svou zemi darem od Dáreia I.¹⁰⁵

Nově se australští vědci A. B. Bosworth a P. V. Wheatley pokusili na základě tvrzení, Strabóna, Appiána a Plútarcha a vytvořit rodokmen pontské dynastie.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Arménie připadla Seleukovcům a po míru v Apameii získal arménský satrapa Artaxias samostatnost a založil hlavní město pojmenované po sobě – Artaxata. STRABÓN: *The Geography*, XI, 14, 5.

¹⁰¹ STRABÓN: *The Geography*, XII, 1, 4.

¹⁰² CORNELIUS, NEPOS: *Datamés, I, Životopisy slavných vojevůdců*. In: *Antické válečné umění*. Přel. V. MAREK; J. KALIVODA, Praha 1977, s. 88-96.

¹⁰³ CORNELIUS, NEPOS: *Datamés, I, Životopisy slavných vojevůdců*. 11. Ličení smrti tohoto Mithradata opsal od Cornelia Plútarchos ve svém životopise Artaxerxa. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Artaxerxés*, 24

¹⁰⁴ REINACH, T.: *c. d.*, s. 1.

¹⁰⁵ Tento nárok je poprvé zmiňován Polybiem. POLYBIOS: *The Histories*, V, 43, 2. In: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>. [cit. 28. 6. 2014] FLORUS, L. ANNAEUS: XL. *Válka s Mithradatem*, III, 5.

¹⁰⁶ „For the moment what we have is simply a working hypothesis. The family of Mithridates of Pontus first received the territory of Mariandynia as a grant from Darius I, and then added Mysia to its domains in the latter part of the fourth century. Finally Mithridates Ctistes expanded his realm eastward to create

Informace z těchto tří pramenů se doplňují a umožňují tak zjistit původ pontské dynastie. Považují za nutné poukázat na to, že Strabón psal o území, nikoliv o původu dynastie. Appiános se domníval, že pontská a kappadocká dynastie mají stejný původ dokonce z perského královského rodu po zakladateli dynastie, satrapovi Mithradatovi I, ale nevěděl, kdo zde byl před Makedonci. Mithradatés I. pocházel ze Sýrie, do Pontu utekl před makedonským králem Antigonem Gonatem a násilně ovládl Kappadokii.¹⁰⁷ I Appiánovo líčení o původu Mithradata I., zvaného Zakladatel, odpovídá Plútarchovu tvrzení, že jistý Mithradatés, syn jinak neznámého Ariobarzana, žil na Antigonově dvoře, který jej vyhnal.¹⁰⁸ Mithradatés I. ovládl Kappadokii silou, a proto se domnívám, že si ji pojistil sňatkem s nějakou kappadockou princeznou a tím vydělil Pontos z kappadockého území.

Memnón z Hérakleie zmiňuje jako prvního pontského krále Mithradata II. (asi 250–220 př. n. l.), který bojoval na straně Hérakleie proti Seleukovi II.¹⁰⁹ Seleukovci si totiž po smrti Alexandrova vojevůdce Lýsimacha činili nárok na jeho území, převážnou část Malé Asie. Nakonec spolu uzavřeli mír a Mithradatés II. si vzal za manželku Láodiké, dceru Seleuka II.¹¹⁰ Také jejich syn Mithradatés III. (asi 220–200 př. n. l.) se oženil se seleukovskou princeznou jménem Láodiké. Mithradatés III. jako první na svých mincích použil titul ΒΑΣΙΛΕΥΣ – král, což poukazuje na sebevědomí dynastie získané sňatkem.¹¹¹ Domnívám se, že ho k užití titulu opravňoval původ po matce, která pocházela z významného královského rodu. Jeho syny byli Farnakés I. (asi 200–169 př. n. l.) a Mithradatés IV.¹¹² Mithradatés IV. (asi 169–150 př. n. l.) nastoupil po svém bratrovi, proto si dal přídomek *Filopatór Filadelfos* (milující otce a bratra). Oženil se

a new kingdom of Cappadocia and Pontus.“ BOSWORTH, A. B.; WHEATLEY, P. V.: *The Origins of the Pontic House.* The Journal of Hellenic Studies, 118, 1998, s. 164.

¹⁰⁷ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem.* 9. Appiános měl pravděpodobně za předlohu dva prameny s protichůdnými tvrzeními, neboť v kapitole 112 píše, že Mithradatés VI. je potomkem syna Dáraia I. Hystaspa v šestnácté generaci. Appiános tedy musel mít víc předloh, snad přímo Pompeia Troga, neboť i Trogus uvádí Mithradatovy předky. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem,* 112.

¹⁰⁸ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II, Démétrios.* 4. Antigonos Gonatás byl synem Démétria Polyokérta a vnukem Alexandrova voj. evůdce Antogona Jednookého. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II, Démétrios,* 2.

¹⁰⁹ MEMNÓN: *The History of Heracleia.* 6, 1. Společně s Mithradatem je zde zmíněn poprvé i první bithýnský vládce Zipoétés, který stál naopak proti Hérakleii. Je to nejstarší doklad pontského a bithýnského soupeření, které vyvrcholilo v době Mithradata VI. Bithýňané vždy stáli na straně Seleukovců. Délku vlády jednotlivých pontských králů lze odhadnout pouze na jejich mincích, které podrobně studovali Brian McGing a Francois Cattaalay. MCGING, C. B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus.* Leiden, 1986, s. 20. Pokud je to možné, používám dataci Cattaalaye, neboť ten věnoval mincím větší pozornost než McGing.

¹¹⁰ MCGING, C. B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus.* Leiden 1986, s. 24.

¹¹¹ CATTALAY, F.: The First Royal Coinages of Pontos (from Mithridates III. to Mithridates V.), In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom (Black Sea Studies 9).* Aarhus 2009. s. 66.

¹¹² Tamtéž, s. 70.

svou sestrou Láodiké.¹¹³ Dcera Mithradata II. se provdala za syrského krále Antiocha III. Velikého (222–187 př. n. l.).¹¹⁴

Seleukovský král Antiochos III. Veliký (222–187 př. n. l.) se spojil s makedonským králem Filipem V., u kterého hledal punský vojevůdce Hannibal spojení po vítězné bitvě u Kann roku 215 př. n. l. V bitvě u Kynoskefal roku 197 př. n. l. Římané pod vedením Tita Quinctia Flaminia Filippa porazili a donutili ho stát se spojencem Říma a po bitvě u Magnésie roku 190 př. n. l. skončily války s Antiochem mírovou smlouvou z Apameie roku 188 př. n. l.¹¹⁵

Římanům rozhodně nešlo na Východě o vytvoření římského protektorátu, jak tvrdí britský historik z Oxfordu a znalec východní římské politiky A. N. Sherwin-White. Jejich cílem bylo udržet status quo: „*The only Roman concern was that the Seleucids should not be able to seize the rampart itself, as Antiochus Megas had done with considerable ease before his war with Rome*“.¹¹⁶ Tři makedonské války a válku s Antiochem vedli Římané jako preventivní. Karl Christ nabídl pohled z východní strany na celkový vývoj římské politiky: „...*množství regionálních, etnických i sociálních protikladů, které se stále oživovaly a využívaly k rozbrojům, dávají tušit, proč byla římská politika trpěna.*“¹¹⁷

Pontos římské zásahy jen netrpěl, ale jeho dynastie je využívala i ve svůj prospěch. Po míru v Apameii se Pontos mohl osamostatnit od ambicí Seleukovců, kteří si nárokovali vládu nad jeho územím. Mithradates V. Euergetés chytře využíval válek mezi mocnostmi k zesílení svého postavení. Poslal Římu ve třetí válce s Kartágem válečné loďstvo na pomoc. Za to s ním Římané uzavřeli přátelství a za pomoc mu dali Frýgii.¹¹⁸ Mithradates V. (vládl 150–119 př. n. l.) měl sestru jménem Nyssa, která se provdala kolem roku 160 př. n. l. za kappadockého krále Ariaratha V. Jejich synem byl kappadocký král Ariarathés VI. (130–111 př. n. l.), který se oženil s dcerou Mithradata V. jménem Láodiké. Láodiké porodila manželovi dva syny – Ariaratha VII. a Ariaratha VIII.¹¹⁹

¹¹³ Tamtéž, s. 75.

¹¹⁴ POLYBIOS: *The Histories*, V, 45.

¹¹⁵ APPIÁNOS: *Syrské války*, 39. POLYBIOS: *The Histories*, XXI, 21, 42.

¹¹⁶ SHERWIN-WHITE, A. N.: *Roman Involvement in Anatolia, 167–88 B.C.* The Journal of Roman Studies, 67, 1977, s. 62-75.

¹¹⁷ CHRIST, K: *Římská politika vůči helénistickým mocnostem.* In: Krize a zánik římské republiky. Praha 2010, s. 62.

¹¹⁸ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 10.

¹¹⁹ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVIII, I.

Manželce Mithradata V., královně Láodiké, T. Reinach přisoudil na základě těchto sňatků seleukovský původ a po předchozích sňatcích mezi seleukovskou a pontskou dynastií mu není třeba nevěřit.¹²⁰ Ruský historik a archeolog Oleg Gabelko nabídl přesvědčivé vysvětlení, proč Seleukovci dovolovali svým dcerám vdávat se za pontské satrapy a tak je vlastně pozvedat na úroveň králů. Seleukovci podle těchto sňatků uznávali to, že perský král Dáreios I. byl opravdu předkem pontské dynastie.¹²¹

Roku 129 př. n. l. se z Pergamonu se stala římská provincie. Nyní Římané měli osm provincií: Sicílii jako výsledek první punské války, Sardinii a Korsiku získali mezi dvěma punskými válkami, Hispánii po druhé válce, Illyricum a Makedonii po třetí makedonské válce, Afriku po válce s králem Jugurthou v letech 112–105 př. n. l. a Asii získali nečekaně dědictvím po posledním pergamském králi Attalovi III. Římané se proto stali vážnou hrozbou pro ostatní nezávislá království. Nacházíme se v době, kterou K. Christ nazval *Římská politika ve věku Maria a Sully*.¹²² Gaius Marius a Lucius Cornelius Sulla byli vůdčími osobnostmi optimátů a populárů, mezi kterými vzplála občanská válka. Prodloužením této občanské války byla válka s Mariovým stoupencem Sertoriem. Menší konflikty představovalo Spartakovo povstání v letech 73–71 př. n. l. a trvalá válka s piráty. Na Mariovy boje s Marsy a Kimbry z let 113–101 př. n. l. navazovala přímo na území Itálie velmi nebezpečná tzv. spojenecká válka, která skončila až roku 88 př. n. l. Pro Řím tudíž nový silný protivník na východě znamenal velké nebezpečí.

4.3 Mithradatés VI. (od narození po první válku)

Cílem této podkapitoly je zamyslet se nad charakteristikou krále Mithradata VI. v antických pramenech a analyzovat pohled nejvýznamnějších pramenů na Mithradatovy činy. Antičtí autoři mají své vlastní důvody, proč interpretují pontské války tak, jak je interpretují. Ačkoliv se moje práce zaměřuje na Cassia Diona, ostatní autory není možné pominout. Mezi další prameny této kapitoly patří Appiánovy *Války s Mithradatem*, Pompeius Trogus, Plútarchův životopis Gaia Maria a okrajově i *Kapitoly o přírodě* od Plinia Staršího.

¹²⁰ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, I.

¹²¹ GABELKO, O.: *The Dynasty of the Hellenistic Monarchies of Asia Minor according to the Cronography of George Synkellos*. In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 63.

¹²² CHRIST, K.: *Římská politika ve věku Maria a Sully*. In: CHRIST, K.: *Krise a zánik římské republiky*. Praha 2010, s. 129–177.

Budu se zabývat důvody interpretace pontských válek důkladně, protože interpretace pramenů ovlivňuje i současné autory. Archeoložka z Mnichova, Latife Summerer, se zabývala recepcí Mithradata ve středověku a novověku. Odhalila, že středověk fascinoval jeho tragický konec a jeho jméno se stalo synonymem pro jed. Stal se také symbolem pro jazykové dovednosti. Král uměl 22 jazyků a nikdy nepotřeboval tlumočníka. Vynalezl protijedy tím, že trvale požíval ochranné látky.¹²³ Pod dojmem osmanského nebezpečí v něm novověká Evropa viděla krutého orientálního sultána, který ohrožoval západní civilizaci.¹²⁴ Stejný pohled převzal i Theodore Reinach, přesto tento fakt nebrání využívat Reinachovu práci, která byla dlouho jediným komplexním pohledem na život pontského krále. Otakar Klíma výstižně ironicky charakterizoval Mithradata slovy: „*S jeho bystrým úsudkem se spojovala potměšilost, krutost, podezřívavost, lstivost, pověrčivost a smyslnost – všechny náležité vlastnosti orientálních tyranů.*“¹²⁵ V očích moderních životopisců Mithradata VI., Briana McGinga a Adrienne Mayor, má tento pontský král lepší charakter než v dílech minulých. Nově Adrienne Mayor tak poukazuje na kladné Mithradatovy vlastnosti a Brian McGing je jedním z mnoha historiků, kteří se věnují propagandě. Brian McGing rozumí královou propagandou toto: „...*in what light he projected himself and his kingdom.*“¹²⁶

Propaganda hraje v celém příběhu pontských válek důležitou roli. Propagandou rozumím úmyslné šíření informací, které není nestranné a slouží především k pozitivnímu ovlivnění názorů lidí na určitou osobu či událost podle přání šířitele propagandy. Jedná se tedy o úmyslnou manipulaci s názory lidí za účelem ospravedlnit a legitimizovat vlastní jednání. Účelem je očernit protivníka a získat v očích lidí vylepšený obraz svými tvrzeními. Studium propagandy je důležité, protože dovoluje historikům zaujmout na popisované události dvojí různý pohled.

Příkladem propagandy je tvrzení Mithradata, že jeho předkové byli Kýros, Dáreios I., Alexandros Veliký a Seleukos I. Mithradatés VI. se tak snažil ze sebe udělat dědice těchto panovníků s nárokem na jejich říši. Domnívám se, že původ z Dáreia a Seleuka byl dostatečně prokázán. Autoři pramenů však žili později, než král a žádný z nich tedy nemohl být svědkem toho, co Mithradatés VI. opravdu tvrdil. Po pečlivém prostudování těchto dvou pramenů jsem zjistila, že Pompeius Trogus ztotožňuje

¹²³ PLINIUS, G. SECUNDUS, STARŠÍ: *Kapitoly o přírodě*, XXV, 3.

¹²⁴ SUMMERER, L.: *Reception of Mithridates VI. between the 15th and 20th Centuries*. In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 16.

¹²⁵ KLÍMA, O.: *Parthové*. In: KLÍMA, O. *Sláva a pád starého Íránu*. Praha 1977, s. 113.

¹²⁶ MCGING, B: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 48.

Mithradata hlavně s Kýrem Velikým a Alexandrem Velikým, Appiános pak především s Alexandrem.¹²⁷

Ve své práci se zaměřím na to, abych odhalila, co Appiána a Pompeia Troga vedlo k tomu, aby trvali na těchto předcích a přisuzovali Mithradatovi podobné činy jako Kýrovi a Alexandrovi. Za povšimnutí stojí fakt, že Trogus ani Appiános nepochybovali o tomto Mithradatově tvrzení. Na základě toho se domnívám, že další dva předkové jsou pouze propagandistickým tvrzením těchto dvou pramenů za jedním účelem: zdůvodnit římskou světovládu. Toto zdůvodnění se nazývá *translatio imperii*, přenos moci z jedné světové velmoci na druhou. *Translatio imperii* se nachází i v Cassiu Dionovi, Florovi, Plútarchovi a Velleiu Paterculovi, i když tyto autoři nemají zvláštní potřebu zdůvodňovat oprávněnost jeho přenosu. Bohumila Mouchová vysvětlila význam tohoto pojmu v *Předmluvě Římským dějinám* Pompeia Troga (*Historia Romana*): „*Velleius opírá svou koncepci dějin o topos sledu světových říší, stručně nazývaný translatio imperii, postupně od říše babylónské k říši římské - poslední mocnosti ve Středomoří.*“¹²⁸

Velleia Patercula charakterizuje na rozdíl od Pompeia Troga a Appiána věcný popis událostí bez nějakých potřeb hledat zdůvodnění římské světovlády. Trogův a Appiánův pohled neodpovídá zaujatému pohledu vítězné strany. Zajímá mě, proč oba tyto autoři, nahlízejí na pontské války z pontské strany, zatímco Plútarchos, Velleius Paterculus, Frontinus a v menší míře i Cassius Dio, upřednostňují pohled římský, tedy zaujatý vůči poraženému nepříteli. Sallustius stojí někde na pomezí mezi těmito dvěma pohledy.

Podobnost mezi Pompeiem Trogem a Appiánem, mě přivedla k domněnce, že tyto dva dějepisci vycházeli ze stejné předlohy, která nebyla římského původu a Appiános vycházel určitě i z ještě nějaké jiné, římské předlohy, což vysvětluje některé rozpory v Appiánovi, na které budu upozorňovat. Jako autor Appiánova a Trogova společného zdroje se nabízí Syřan Níkoláos z Damašku, Appiánovým dalším zdrojem kromě Níkoláa byl velice pravděpodobně Livius. Začnu ukazováním podobností mezi Appiánem a Pompeiem Trogem a důkazem toho, že údajní Mithradatovi předci, Kýros a Alexandros, jsou propagandou těchto dvou autorů za účelem zdůvodnit *translatio imperii*.

¹²⁷ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, I. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 20. a 89.

¹²⁸ Literární topos se objevuje v antické literatuře a rétorice. Jedná se o všeobecně uznávané hledisko, které se opakuje. MOUCHOVÁ, B.: *Předmluva*. In: *Dvojí pohled na římské dějiny*. Praha 2013, s. 2.

Pompeius Trogus jako jediný uvádí Mithradatovo dětství. Až nápadně se podobá hrdinským pověstem, které analyzoval ve své slavné knize *Tisíc tváří hrdiny* americký religionista Joseph Campbell.¹²⁹ Společnými motivy hrdinských pověstí jsou například: prorocství o slávě hrdiny, smrt otce v raném dětství hrdiny nebo trnitá cesta k získání trůnu. Adrienne Mayor zdůrazňuje, že příběh o Mithradatově dětství má všechny tyto motivy.¹³⁰ Dovolím si pro lepší návaznost textu prohodit pořadí událostí a analyzovat nejprve dva poslední motivy, smrt otce v raném dětství hrdiny a trnitou cestu k získání trůnu.

Mithradatés V. záhadně zemřel a o jeho smrti není nic bližšího známo. Mayor se domnívala, že kolem roku 120 př. n. l. byl otráven.¹³¹ Syn zdědil trůn v raném dětství. O vládu ale musel bojovat se svou matkou, protože Láodiké se nechtěla vzdát své regentského úřadu. Nechala zabít své ostatní syny, kromě malého Mithradata, aby se déle udržela u moci.¹³² Mithradatés VI. ještě v mládí, ze strachu, že bude otráven svými učiteli, užíval po malých dávkách různé jedy, aby proti nim jeho tělo získalo imunitu.¹³³ Utekl do hor, kde se toulal divokými lesy, utužoval se v boji se zvířaty a v jízdě na divokém koni. Když se jako dospělý vrátil, zabil matku. Konečně se mohl ujmout jako král trůnu, který mu právem náležel.

Uvedla jsem zde příběh skoro celý, abych mohla lépe analyzovat jeho motivy. Domnívám se, že krutá regentská vláda matky a učitelů odpovídají analýze Josepha Campbella, proto nemají s historickou skutečností mnoho společného. Domnívám se, že jed je jen dalším znakem Mithradatovy výjimečnosti. Kůň je pak podle Briana McGinga odkazem na příběh o Alexandrovi a jeho nezkrotném koni Búkefalovi.¹³⁴ Já v tom vidím jeden ze dvou důkazů toho, že mýtus o Alexandrovi hraje podstatnou roli v Pompeiovi Trogovi. Druhý důkaz přímého ztotožnění vidím v tom, když Pompeius Trogus popisuje Mithradatovy první vladařské činy: „*Jakmile se Mithradatés dostal na trůn, porazil Skythy, které neporazil ani Kýros a Alexandros.*“¹³⁵

¹²⁹ CAMPBELL, J.: *c. d.*, s. 279-313.

¹³⁰ MAYOR, A.: *c. d.*, s. 371.

¹³¹ Tamtéž, s. 68.

¹³² IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, II. Podle Appiána byl Mithradatés: „*Vůči všem krvežiznivý a krutý a dal zabít matku, bratra, tři syny a tři dcery.*“ APPIANOS: *Válka s Mithradatem*, 112.

¹³³ Jed se v Mithradatově životopise neustále opakuje. První ho pravděpodobně použil Pompeius Trogus. IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, I.

¹³⁴ MCGING, B.: *The Foreign Policy of Mithridates Eupator*. Leiden 1985. s. 46.

¹³⁵ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, III.

I Appiános vidí v Mithradatovi nového Alexandra, a proto mu připisuje podobné činy jako Alexandrovi.¹³⁶ Jestliže se Mithradatés VI. opravdu choval jako Alexandros, zdůrazňoval tím svůj nárok na Alexandrovo dědictví, jeho říši, tudíž by se mohlo jednat o jeho vlastní propagandu s cílem ospravedlnit své záměry světovlády. Jestli jde o skutečnou propagandu samotného Mithradata je otázkou, poněvadž se může jednat o retrospektivní pohled Appiána a Pompeia Troga. Mithradatés VI. se také podle obou dějepisců údajně odvolával na svého předka Kýra, se kterým ho podle Troga spojovaly i pověsti provázející jejich narození.

Mithradatovo narození bylo provázeno nebeskými úkazy, např. vyšla kometa, stejně tak vyšla kometa i v roce, kdy nastoupil na trůn: „...*vlasatice zářila po oba krát po sedmdesát dní tak, že celé nebe planouti se zdálo. Naplňovala svou velikostí čtvrtý díl nebeské oblohy a překonávala třpytem od ní vycházejícím světlo sluneční; a když vycházela a zapadala, uplynula vždy doba čtyř hodin.*“¹³⁷ Tento nebeský úkaz může pomoci při stanovení data Mithradatova narození, protože Appiános a Cassius Dio uvádí různou délku jeho života.¹³⁸ Americký profesor z Chicaga, John T. Ramsey, datoval objevení obou komet podle čínských astronomických záznamů let 135 a 119, proto snad můžeme klást Mithradatovo narození do roku 135 a jeho nástup na trůn do roku 119 př. n. l., kdy mu mohlo být patnáct nebo šestnáct let.¹³⁹ Někdy mezi lety 116 a 113 př. n. l. dosáhl dospělosti a matka ztratila regentskou vládu.¹⁴⁰

Brian McGing tento příběh považoval za propagandu, protože podle něj byl král Mithradatés VI. mistrem propagandy a tak tuto skutečnost dokázal využít ve svůj prospěch.¹⁴¹ Považoval se tak za vyvoleného vykupitele perským bohem Mithrou. Pro srovnání stačí uvést, že kometa se ukázala při narození Ježíše Krista. B. Brentjes Mithru charakterizoval jako boha dynastie a slunce, který byl uctíván jako vykupitel. Mithra je také bohem spasitelem, který tím, že zabil býka, symbol temnoty, umožnil vítězství

¹³⁶ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 20. Ubytoval se ve stejném hostinci jako Alexandros.

¹³⁷ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, II.

¹³⁸ APPIÁNOS: „*Žil šedesát osm nebo šedesát devět let a vládl padesát sedm let.*“¹³⁸ Mithradatés zemřel roku 63 př. n. l., což znamená, že se narodil někdy kolem roku 132 př. n. l. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 112. Ovšem Cassius Dio uvádí, že Mithradatovi bylo kolem roku 68 př. n. l. přes sedmdesát let. CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVII, 9, 5. Toto tvrzení posouvá Mithradatovo narození do roku 138.

¹³⁹ RAMSAY, J. T: *Mithridates, the Banner of Ch'ih-Yu, and the Comet Coin*. Harvard Studies in Classical Philology 99, 1999, s. 197-253.

¹⁴⁰ MCGING, B: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*. Leiden 1986, s. 55.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 36.

dobra a řádu nad chaosem.¹⁴² Mithradatés VI. znamená koneckonců v překladu „darovaný Mithrou“. Jeho jméno má proto správný tvar Mithradatés VI. nikoliv Mithridatés, jak bývá uváděno.¹⁴³

Jak už jsem uvedla, Appiános a Pompeius Trogus mluví o Kýrovi jako o jeho předkovi. Kýrovo jméno znamená Slunce, což ho spojuje s Mithrou. Sám Kýros byl prorokem Izajášem chválen jako nový židovský mesiáš – spasitel.¹⁴⁴ Spasitel je i jedna z podob hrdiny podle Campbella.¹⁴⁵ Mithradata tak staví Pompeius Trogus a Appiános do role spasitele s nárokem na perskou říši.

Mithradatovu perskému původu nasvědčují i jména, která dával svým dětem. Dva z jeho synů se jmenovali Xerxés a Dáreios. Král si vydržoval podle perských královských zvyků harém, proto měl mnoho dětí. Jeho nejznámější synové se jmenovali Macharés (vládce Bosporu) a Farnakés II. Oba byly syny sestry a manželky jejich otce Láodiky, kterou ovšem nechal usmrtit za vztah s milencem.¹⁴⁶ Své dcery a sestry využíval k tomu, aby zajistil vliv pontského království za hranicemi. Jak už jsem zmínila, jednu z jeho sester, která se také jmenovala Láodiké, provdal ještě otec za kappadockého krále Ariaratha VI. Toho však zavraždil aristokrat Gordios údajně na příkaz Mithradata.¹⁴⁷

Ačkoliv dynastie byla úzce spjatá s perským dědictvím, král miloval řeckou kulturu. Měl řecké učitele, kteří ho naučili řecké vzdělanosti, řeckému kultu a tělesné zdatnosti v duchu řeckého ideálu krásy. Na jeho dvoře žili řečtí filozofové. Král byl velmi vzdělaný. Jeho vzdělanost však byla staršími historiky přehlížena, mnohem víc je fascinovala jeho krutost. Obzvlášť miloval řeckou hudbu, dovedl se ovládat, ale ženám odolat neuměl. Appiános tyto vlastnosti obdivoval.¹⁴⁸

¹⁴² B. Brentjes dokonce z nápisů z arménských královských hrobek vyčetl, že zemřelí arménští králové měli titul „dar Mithry.“ BURCHARD, B.: Králové na Araratu. In: BURCHARD, B.: *Arménie, tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976, s. 43. Zdá se, že i pontská dynastie podle jména považovala za dynastického boha Mithru.

¹⁴³ MAYOR, A.: *c. d.*, s. 1.

¹⁴⁴ Postavu spasitele chápu v souvislosti s Mithradatem a Kýrem tak, jako O. Klíma, který charakterizoval Kýra podle starozákonního proroka Izajáše: „*Takový pomocník... čili christos, pomazaný olejem jako plnomocník, ne sice židovský král nebo eschatologický spasitel, nýbrž je to zvláštní pověřenec, král z boží milosti.*“ Prorok prohlásil Kýra za židovského mesiáše: KLÍMA, O: *Kýros jako židovský mesiáš*. In: O. KLÍMA, O: Sláva a pád starého Íránu. Praha 1977, s. 42. Mithradatés se tak považoval za oprávněného dědice Kýrova a podle Klímy: „*se zabýval myšlenkou obnovit achaimenovskou říši.*“ KLÍMA, O: Parthové. In: KLÍMA, O: Sláva a pád starého Íránu. Praha 1977, s. 112.

¹⁴⁵ CAMPBELL, J.: *c. d.*, s. 306.

¹⁴⁶ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, III.

¹⁴⁷ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, III.

¹⁴⁸ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 112.

Pompeius Trogus jako jediný pramen velice podrobně popisuje události, které předcházely první válce, proto je velice cenný.¹⁴⁹ Pokládám za velmi zajímavý fakt, že Pompeius Trogus z počátku Mithradata chválí, i když se král vychloubá svými úspěchy: Mithradatés VI. v době míru nevyhledával zábavy se svými přáteli, ale cvičil se spolu s vojáky k nepřemožitelnosti.¹⁵⁰ Když se stal nepřemožitelným, uzavřel spojenectví s bithýnským králem Níkomédem III. Euergétem (127–94 př. n. l.) a společně dobyli roku 108 př. n. l. Paflagonii, o kterou se rozdělili a sám Mithradatés VI. se zmocnil ještě Galatie. Níkomédés III. měl za manželku kappadockou princeznu Nyssu, dceru krále Ariaratha VI. a královny Láodiké. Od ní měl Níkomédés III. dva syny, kteří se jmenovali Níkomédés IV. Filopatór (94–74 př. n. l.) a Sókratés Chréstos, takže tyto dva byli Mithradatovými bratřenci.¹⁵¹ Když Pompeius Trogus píše, že už od nástupu na trůn pomýšlel na válku s Římany o provincii Asia, je jeho popis pozoruhodně neutrální.¹⁵²

Jakmile se autor dostane k zápasu Mithradata a bithýnského krále Níkoméda IV. o Kappadokii, jeho pohled se mění z příznivého na nepříznivý. V Kappadokii zůstali po smrti Ariaratha VI. jeho dva nezletilí synové, za jejichž regenta se jejich strýc Mithradatés VI. ustanovil. Matka Láodiké hledala nejspíš obranu proti zásahům bratra Mithradata a vzala si za manžela krále Níkoméda IV., který tak uplatňoval nárok na kappadocký trůn, protože Ariarathés VII. (asi 111–100 př. n. l.) i Ariarathés VIII. (asi 100–96 př. n. l.) mezitím zemřeli. Ariaratha VII. zavraždil sám Mithradatés, Ariarathés VIII. záhadně zemřel.¹⁵³ Mithradatés VI. a Níkomédés IV. se obrátili na Řím, aby spor vyřešil. Řím však nevyhověl ani jednomu králi, ale jmenoval kappadockým králem aristokrata Ariobarzana (95–63 př. n. l.).

Níkomédés IV. se na rozdíl od Mithradata s rozhodnutím smířil.¹⁵⁴ Mithradatés VI. Ariobarzana vyhnal a za krále dosadil vlastního syna Ariaratha IX. kolem roku 100 př. n. l. Ariobarzanés byl ustanoven králem asi roku 95 př. n. l. Pompeius Trogus je v případě vyhnání Ariobarzana zmaten. Spojuje Níkoméda III. s jeho synem Níkomédem IV.¹⁵⁵ Sulla sloužil kolem roku 96 př. n. l. jako praetor urbanus a dalšího

¹⁴⁹ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII.-XXXVIII.

¹⁵⁰ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, III.

¹⁵¹ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, IV. Životní data bithýnských králů přebírám od Briana McGinga. MCGING, B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 143

¹⁵² IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, IV.

¹⁵³ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, III. I.

¹⁵⁴ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, III. II.

¹⁵⁵ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVII, II. IV. II. Appiános si bithýnské krále neplete, takže měl nějaký podrobnější pramen, než Pompeius Trogus. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 7. LIVIUS: *Periochy*, 76.

roku pomohl Ariobarzanovi zpět na trůn.¹⁵⁶ Mithradatés VI. vyhnal Ariobarzana znovu a tentokrát i Níkoméda IV. z Bithýnie. Oba vyhnaní králové si opět stěžovali v Římě. Římský senát vyslal roku 90 př. n. l. na východ posly pod vedením Mania Aquilia, který měl za úkol provést rozhodnutí senátu.¹⁵⁷

I Appiános považuje za předeheru k válce spor o Kappadokii. Bithýňané asi roku 89 př. n. l. očernili Mithradata před Maniem Aquiliem, že velkou armádu si Mithradatés nestaví proti Bithýnii, ale proti Římu. Mithradatův posel Pelopidas trvá na přátelství svého krále s Římany. Římané se v očích Appiána nechovali dobře, protože chtěli zmenšit vzrůstající Mithradatovu moc tím, že jmenovali kappadockým králem Ariobarzana. Mithradatés má právo cítit se uražený.¹⁵⁸

Appiános zdůrazňuje Mithradatovu a bithýnskou propagandu v dlouhých projevech obou stran. Snaží se tak vzbudit zdání nezaujatosti, ale přece jen jde poznat, že do určité doby stojí na straně Mithradata. Mithradatés trvá na přátelství s Římany. Skutečnými agresory jsou Bithýňané a římsí poslové, poněvadž na jejich naléhání bithýnský král napadl Mithradata za účelem lupu. Níkomédés IV. Mithradata napadl ještě jednou, tentokrát za pomoci římských velitelů. Došlo k bitvě, ve které byli spojenci Mithradatem poraženi. Mithradatés opět vyhnal Ariobarzana a tentokrát i Níkoméda z Bithýnie. V bitvě se vyznamenali Mithradatovi vojevůdci, Neoptolemos a Dorylaos, Strabónův příbuzný, kteří hrají v Appiánovi hlavní roli.¹⁵⁹ Mithradatés Mania Aquilia roku 89 př. n. l. zajal a nalil mu do krku roztavené zlato jako symbol chamtivosti. Appiános i Pompeius Trogus vidí krutou smrt Mania Aquilia, z Mithradatových rukou jako oprávněnou.¹⁶⁰ U Cassia Diona se zachovalo jen pár řádků, ale přesto z nich lze poznat autorův postoj, který se podobá tomu Appiánovu,

¹⁵⁶ Tehdy také Sulla vyjednal pravděpodobně s parthským králem Mithradatem II. hranice na Eufratu. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla*, 5.

¹⁵⁷ Manius Aquilius byl konzulem roku 101 př. n. l. a patřil mezi věrné stoupence Gaia Maria.

PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Marius*, 14.

¹⁵⁸ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 20–22.

¹⁵⁹ LIVIUS: *Periochy*, 77. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*. 7. „I have mentioned Dorylaüs the tactician, who was my mother's grandfather, and also a second Dorylaüs, who was the nephew of the former and the son of Philetaerus, saying that, although he had received all the greatest honours from Eupator and in particular the priesthood of Comana, he was caught trying to cause the kingdom to revolt to the Romans; and when he was overthrown, the family was cast into disrepute along with him. But long afterwards Moaphernes, my mother's uncle...” Strabón se ztratil ve chvále vlastní rodiny na úkor zeměpisu a dějepisu. Možná byl spřízněn i s Archeláem. STRABÓN: *The Geography*, XII, 3, 33.

¹⁶⁰ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*. XXXVII, III, III. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 21.

neboť příčinou sporu je Níkomédés IV. Mithradatés se před posly vychloubal svým bohatstvím a neučinil nic, aby jim pomohl navrátit vyhnané krále na jejich trůny.¹⁶¹

Podle McGinga je propaganda Mithradata VI. oprávněná. Upřednostňuje pontský pohled na jednání Mithradatova posla s Římany, neboť se domnívá, že Mithradatovo trvání na přátelství s Římany je pravdivé.¹⁶² I já se domnívám, po srovnání Pompeia Troga a Appiána, že jejich pohled je pontský, což mě udivilo, neboť oba autoři by přece měli zastupovat vítěznou stranu, od které bych neočekávala žádný kladný pohled na poraženého nepřítele. Samostatná akce římských poslů spolu s Níkomédém IV. spočívající v bezdůvodném napadení Mithradata je první verzí o počátku války s Římany.

Příkladem záporného pohledu je Plútarchos. Uvádí druhou, méně pravděpodobnou verzi, v životopise vůdců populárů Gaia Maria. Charakterizuje Maria jako ctižádostivého, a proto špatného člověka.¹⁶³ Z této Plútarchovy verze vychází interpretace o Mariovi jako původci války. Manius Aquilius, který patřil mezi věrné stoupence Gaia Maria, (ten ho učinil roku 101 př. n. l. konzulem), pomáhal svým nediplomatickým jednáním jeho příteli Mariovi získat možnost být velitelem ve válce, která by Mariovi dopomohla k politickému vlivu.

Gaius Marius v době svého politického propadu raději odešel z Říma do Malé Asie, kde se setkává s Mithradatem a vybízí ho k agresi vůči Římu. Cílem Maria je získat velení ve válce proti Mithradatovi, aby ještě jednou stanul na politickém vrcholu. Je tu však ještě jeden zájemce o velení, vůdce optimátů Lucius Cornelius Sulla. Spor o velení nakonec vyústil v Sullův slavný pochod na Řím, kdy Sulla s vojskem překročil posvátné hranice města Říma, což představovalo svatokrádež. Napomohl tak podle Plútarcha k zániku republiky, neboť umožnil Sullovi stát se neomezeným tyranem.¹⁶⁴

Plútarchos tak převzal pohled Sallustia na hlavní příčinu krize římského republikánského zřízení. Domnívám se, že Plútarchos zvolil jinou verzi o počátku války, aby tak vyzdvihl špatný charakter obou vůdců. Dějiny mají totiž podle Plútarcha sloužit k poučení. V tomhle případě je poučení jasné: Kdyby spolu římscí muži spolupracovali a nevyvolávali spory kvůli osobním ambicím, nemusela by republika

¹⁶¹ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXV, 99, 1.

¹⁶² MCGING, B. C: *Mithradates VI. Usurpator. Victim or Agressor*. In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Black Sea Studies 9*. Århus 2008, s. 204.

¹⁶³ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Marius, 10*.

¹⁶⁴ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla, 9*.

padnout. A také by Řím nemusel mít strach z Mithradata. Plútarchovo stanovisko k válce je jasné v tom, že je výsledkem osobních zájmů.

Tuto interpretaci však vyvrátil Brian McGing. Za skutečné viníky války označil bohaté římské výběrčí daní, tzv. publikány z řad jezdců, kteří tím, že vybírali příliš vysoké daně, měli v provincii Asia velký majetek, a proto se cítili ohrožení Mithradatovými válečnými přípravami. Tito pak financovali soukromé válečné akce Mania Aquilia a Níkoméda, který si musel u nich půjčovat na válečné výdaje. Domnívám se, že kvůli dluhům odkázal roku 74 př. n. l. svou zemi Římanům.¹⁶⁵

Vysoké daně také způsobily nenávist řeckého obyvatelstva vůči římským pánům. Toho Mithradatés VI. roku 88 př. n. l. využil a dobyl římskou provincii Asia. Řekové ho vítali jako osvoboditele. Usídlil se v Pergamonu.¹⁶⁶ Z této doby pravděpodobně pochází dvě sochy, které bývají považovány za Mithradatovy podobizny. Jedna socha zpodobňuje krále jako Héraklova syna Telefa, druhá jako samotného Hérakla ve lví kůži. Mithradatés VI. se tak odvolával na to, že je potomkem hrdiny, který pokořil Tróju, ze které pocházel předek Římanů. Telefos se oženil s dcerou trójského krále Priama a založil Pergamon. Potomkem Hérakla byl údajně i Alexandros Veliký.¹⁶⁷ Další údajný Mithradatův předek, Kýros, dobyl celý maloasijský poloostrov. Vzkaz pro Římany, byl jasný – Mithradatés VI. je legitimním pánem provincie Asia.

¹⁶⁵ MCGING, B: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 55. Za skutečné viníky války označil bohaté římské výběrčí daní, kteří měli v Asii velký majetek a cítili se ohrožení vzrůstající Mithradatovou mocí. Tito pak financovali soukromé válečné akce Mania Aquilia a Níkoméda, který si musel u nich půjčovat na válečné výdaje. Domnívám se, že kvůli dluhům odkázal později roku 74 př. n. l. svou zemi Římanům.

¹⁶⁶ Následující události o bojích v Řecku odpovídají Liviově knize 78 a 81. LIVIUS: *Periochy*, 78. LIVIUS: *Periochy*, 81.

¹⁶⁷ Jakob M. Højte srovnával tyto sochy s portréty Mithradata na jeho mincích. Na mincích se objevuje král jako Perseus s okřídleným koněm, proto se Højte domníval, že identifikace těchto soch jako Mithradatových, není jistá. Ani jeho idealistické portréty na mincích nemají nějakou zásadní podobu s Alexandrem. HØJTE, J. M.: *Portraits and Statues of Mitridates VI.* : In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 149. Mithradatova mince s idealistickým portrétem je součástí přílohy. Viz příloha č. 3.

5. První a druhá válka s Mithradatem (88–84 př. n. l.)

Appiános za začátek první války považuje zvolení diktátora Sully vojevůdcem ve válce.¹⁶⁸ Sullův životopis napsal i Plútarchos, který vycházel ze Sullových pamětí, proto je tento životopis důležitým pramenem k první válce.¹⁶⁹ Cassius Dio psal o první a druhé válce i o předcházejících událostech, bohužel se ale zachovalo jen pár řádků.¹⁷⁰ Nechala jsem se inspirovat Pompeiem Trogem, který označil za počátek skutečné války s Římem rok 88 př. n. l.¹⁷¹ Od Livia se zachovalo jen pár řádků v Periochách, ze kterých se dá usoudit, co Liviovy knihy obsahovaly. Uvádím je v poznámkách. Z těchto pramenů budu v této kapitole vycházet.

Skutečným začátkem války se stala událost, kterou T. Reinach nazval Efeskými nešporami.¹⁷² Po dobytí provincie Asia nařídil Mithradatés VI. tajně vyvraždit v jeden den všechny římské obyvatele. Řekové to rádi udělali, protože nenáviděli římské výběrčí daní. Teď už se do soukromé války mezi římskými posly a Mithradatem musel vložit i římský senát (nebo spíše mocní jednotlivci, kteří ho ovládali), který od teď považoval za nutné bránit se Mithradatově expanzivní politice vojensky. Tento čin můžeme srovnat ve třech dílech: Appiánovi, Plútarchovi a Cassiu Dionovi.

Appiános zdůrazňuje krutosti, které Řekové na vražděných páchali. Stojí na Mithradatově straně, protože Řekové své římské pány nenáviděli a Mithradata vítali jako osvoboditele. Římány stihl zasloužený trest.¹⁷³ Cassius Dio tento čin popisuje stejně, ale na rozdíl od Appiána ho kritizuje. Odsuzuje obyvatele města Trallu, kteří se ani tím, že si najmou vrahy, nemůžou zprostit viny. Appiános je naopak kritizuje, že čin nevykonali sami. Appiános i Cassius Dio znali stejnou předlohu, jenom Dionův pohled odpovídá jeho postavení Řeka, který se zcela ztotožnil s římským viděním světa.¹⁷⁴ Plútarchos o činu vypráví retrospektivně – vidí ho jako důvod nespokojenosti Sullových vojáků s rychlým ukončením první války. Chtěli se důkladně pomstít, v čemž vidím další příklad Plútarchova výkladu dějin jako osobních pocitů.¹⁷⁵

¹⁶⁸ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 22.

¹⁶⁹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla*. Praha 2007, s. 34–77.

¹⁷⁰ CASSIUS DIO: *The Roman History*. XXX–XXXV, 99–102.

¹⁷¹ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*. XXXVIII, VIII.

¹⁷² REINACH, T.: *c. d.*, s. 142.

¹⁷³ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 23.

¹⁷⁴ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXI, 99, 2.

¹⁷⁵ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla*, 24.

Karl Christ interpretoval Mithradatův krutý čin přesvědčivě tak, že římsíi občané byli bohatí a Mithradatés VI. potřeboval peníze: „*Jeho role osvoboditele mu totiž zatím nedovolovala doplňovat finanční prostředky plenění a vypalování.*“¹⁷⁶ Autor doslovně interpretuje Appiána: „*Otrokům, udají-li své pány, sliboval (Mithradatés) svobodu, dlužníkům odpouštěl polovinu dluhu.*“¹⁷⁷ Appiános odsuzoval hrabivost římských publikánů, výběřčích daní, která v jeho podání byla skutečným důvodem toho, proč Řekové Mithradata vítali jako osvoboditele. Appiános nechal toto odsouzení publikánů zopakovat Mithradata ještě jednou v projevu k vojsku počátkem třetí války roku 74. př. n. l.¹⁷⁸

Podobný dlouhý propagandistický projev Mithradatés pronesl i v Pompeiu Trogovi, který ale Pompeius Trogus vložil Mithradatovi do úst k roku 88 př. n. l. Jak už bylo napsáno, považuje tento rok za počátek války.¹⁷⁹ Pompeius Trogus vyvraždění zamlčuje, což je zvláštní, neboť už zmíněný projev by měl následovat logicky hned po něm. Jestliže je autorem Nikoláos z Damašku, je možné, že se Mithradata zmlčením snažil chránit nebo se pasáž prostě nedochovala. A co je ještě zvláštnější, Trogův text o pontských válkách v tomto místě násilně končí: „*Když vojiny tak povzbudil, přikročil v třiadvacátém roce po své nastoupení k válce s Římany.*“¹⁸⁰ Otázkou je proč. Pokračoval dál a zbytek se pouze nedochoval nebo se Justinovi už nechtělo dále opisovat? Proč Appiános projev umístil jinam?

K projevu se váže ještě jedna zajímavá poznámka napsaná samotným Justinem: „*Tuto řeč podal Pompeius Trogus řečí nepřímou, poněvadž Liviovi a Sallustiovi to vytýkal, že přímé řeči místo svých do svého díla vkládajíce míru dějepisu překročili.*“¹⁸¹ Z této poznámky usuzují, že používal tyto dva autory jako zdroj. Klasický filolog z Connecticutu, Eric Adler, v článku *Who's Anti-Roman? Sallust And Pompeius Trogus On Mithridates* srovnal negativní postoj těchto dvou antických historiků, tj. Pompeia Troga a Sallustia k římské zahraniční politice v pozdější době.¹⁸² Tady se o něm zmiňují proto, že Adler vyzdvihuje protiřímský postoj Sallustia oproti Pompeiu Trogovi. Já se

¹⁷⁶ CHRIST, K.: *Římská politika ve věku Maria a Sully*. In: CHRIST, K.: *Krize a zánik římské republiky*. Praha 2010, s. 165-166.

¹⁷⁷ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 23.

¹⁷⁸ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 89.

¹⁷⁹ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVIII, VIII.

¹⁸⁰ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVIII, VIII.

¹⁸¹ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVIII, IV.

¹⁸² ADLER, E: *Who's Anti-Roman? Sallust And Pompeius Trogus On Mithridates*. *The Classical Journal*, 101, 2006, č. 4, s. 405. Podle Adlera je to důkazem, že i Římané dovedli být pozoruhodně sebekritičtí. Sebekritický byl však spíše pouze Sallustius, neboť Pompeius Trogus měl protiřímsky zaměřenou předlohu.

naopak domnívám, že Pompeius Trogus má mnohem více protiřímské postoje, které začínají už při popisu Mithradatova dětství.

Projev byl analyzován i Brianem McGingem a Luisem Ballesterosem-Pastorem.¹⁸³ Také tito historici si všimli zarážejících protiřímských postojů v tomto projevu, ale jediný Luis Ballesteros-Pastor z toho vyvodil závěr, že skutečným autorem projevu není Pompeius Trogus, ale král Juba II., protože řeč sympatizuje s numidským králem Masinissou, Jubovým předkem a je protiřímsky naladěná.¹⁸⁴ Já se domnívám, že tvůrcem původního projevu je Nikoláos z Damašku, který jej stvořil podle Sallustiova dopisu (viz dále), Nikoláovu verzi upravil Juba a Pompeius Trogus opsal upravenou verzi Juby II.

Mithradatés VI. pak získal na svou stranu Řecko, kromě Rhodu. Athény ho přijaly za vládce především díky schopnému veliteli Archeláovi (bratrovi Neoptolema), který pocházel z Kappadokie.¹⁸⁵ McGing i Pastor si všimli, že Appiánův popis první války se soustřeďuje především na hrdinský souboj o Athény mezi Sullou a vojevůdcem Archeláem.¹⁸⁶ Dne 1. 3. roku 86, jak si Sulla zapsal do svých pamětí., vtrhly jeho legie konečně do Athén, které nakonec musely kapitulovat kvůli hladu a Archeláos pronásledovaný Sullou, utekl.¹⁸⁷ Tento souboj o Řecko vidí McGing jako odkaz na homérské eposy, neboť Sulla a Archeláos jsou představení jako homérští hrdinové. Mithradatés po neúspěšném dobývání Rhodu zůstává v pozadí, což považuji za důkaz toho, že celá Appiánova *Mithradatica* měla za předlohu dílo, které bylo určeno k Archeláově oslavě.

Nakonec Sulla čelil Archeláovi u Orchomenu na přelomu let 86/85 před naším letopočtem. Po dvoudenním boji byl Archeláos drtivě poražen Římany.¹⁸⁸ Přestože Sulla vyhrál konečnou bitvu u Chairóneie roku 86 př. n. l., musel válku rychle ukončit. V Římě se dostala k moci opozice a Sulla byl prohlášen za nepřítele státu.¹⁸⁹ Plútarchos se zabývá především psychologickým rozbořem Sullových činů, aby pochopil jeho

¹⁸³ MCGING, B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden, 1986, s. 135-136. BALLESTEROS-PASTOR, L.: *Troy, between Mithridates and Rome*. In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 222.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 223.

¹⁸⁵ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 24.

¹⁸⁶ BALLESTEROS-PASTOR, L.: *Troy, between Mithridates and Rome*. In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 220. ¹⁸⁶ MCGING, B. C.: *Appian's Mithridateios*. In: GRUYTER, W. (Ed.): *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II*, 34.1, Bonn 1993, s. 497.

¹⁸⁷ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla*, 14.

¹⁸⁸ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla*, 21.

¹⁸⁹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla*, 23

kruté zacházení s Athénami. Sulla byl nepřiměřeně ješitný a citlivý na urážky, kterými ho Athéňané častovali. Nicméně Plútarchos se snaží i na Sullovi najít něco dobrého – chválí ho, že začal vyjednávat až tehdy, kdy byl Mithradatés poražen.¹⁹⁰

Já v Appiánovi vidím pokus omlouvat Archeláa, který byl svému králi velmi prospěšný a král se k němu po skončení války zachoval nevděčně. Je-li původcem tohoto vyprávění princezna Glafyra, dává smysl to, že se její rodina takto pokoušela svého předka ospravedlnit, a proto Mithradatés zůstává na Rhodu v pozadí. Navíc byl odstrašen bohy ve snu – což vidím jako důkaz toho, že Mithradatés VI. ztratil v očích autora legitimitu k boji, neboť se pokusil vykácet boží háj. Nakonec Sulla čelil Archeláovi u Orchomenu na přelomu let 86/85 př. n. l. Po dvoudenním boji byl Archeláos drtivě poražen Římany.¹⁹¹ Porážka u Chairóneie nabývá také symbolických rozměrů – tady kdysi byli Řekové poraženi Filipem Makedonským.

Myslím si, že jsme svědky mytizace skutečných dějinných událostí. Mýtus vzniká vyprávěním, každý vypravěč si k němu něco osobitého přidá. Vypravěči byli členové Glafyřiny rodiny, kteří tímto vyprávěním omlouvali svého předka Archeláa. Archeláa totiž Mithradatés VI. podle tohoto podání obvinil nespravedlivě ze zrady. Tento mýtus byl pak převzat od Níkoláa z Damašku Appiánem i Pompeiem Trogem a oba autoři ho redakčně upravili. Tak si vysvětluji to, že vlastně celou válku šlo podle Pompeia Troga a Appiána především o Kappadokii. Vzpomeňme, že Archeláos pocházel z Kappadokie.

Sulla se setkal s Archeláem osobně a dojednal s ním podmínky, za kterých se má Mithradatés vzdát. Mithradatés s nimi nakonec po dlouhém vyjednávání souhlasil, ale později obvinil Archeláa z toho, že podmínky schválně vyjednal tak špatně, neboť se se Sullou spřátelil.¹⁹² Mithradatés VI. na nepříznivé podmínky přistoupil proto, že konzul Cinna proti němu vyslal nové vojsko pod velením neschopného Valeria Flacca.¹⁹³ Ten však byl zavražděn schopným senátorem Flaviem Fimbriou, který byl zvolen za velitele vzbouřenými vojáky.¹⁹⁴

¹⁹⁰ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla. Srovnání Lysandra a Sully*, 5.

¹⁹¹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla*, 21.

¹⁹² APPIÁNOS: *Války s Mithradatem*, 53-57. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla*, 23-24.

¹⁹³ Roku 87 př. n. l. nechal Sulla zvolit konzulem Lucia Cornelia Cinna, o kterém si myslel, že ho má pod kontrolou. Cinna prohlásil Sullu za nepřítele státu, vojáci však Sullovi zůstali věrní. Cinna poslal do Asie konzula Valeria Flacca se dvěma legiemi, aby Sullu nahradil. Lucius Valerius Flaccus (zemřel 85 př. n. l.) byl konzulem suffectem, který nahradil Gaia Maria v roce 86 př. n. l. Marius nečekaně v lednu zemřel. LIVIUS: *Periochy*, 82, 4.

¹⁹⁴ APPIÁNOS: *Války s Mithradatem*, 51.

Z Dionovy věty: „*And he had been appointed against Mithridates by both the people and the senate,*” nelze poznat, zda se vztahuje k Sullovi nebo Fimbriovi.¹⁹⁵ Nachází se však před efeskými nešporami, tudíž by se měla vztahovat k Sullovi. I kdyby šlo o Fimbriu, Fimbria ani Sulla nebyli ustanoveni senátem, ale Fimbriu ustanovil za velitele Cinna a Sulla jmenoval velitelem sám sebe. Cassius Dio si pouze jako senátor činil iluze o moci senátu, která v té době už dávno patřila schopným politikům. Z líčení pozdějších událostí ale zjišťuji, že si o vojácích, kteří se vzbouřili proti svému veliteli, nemyslel pod dojmem vlastních zkušeností nic dobrého.

Appiános vidí vzpouru vojáků naproti tomu jako oprávněnou, poněvadž Flaccus byl neschopný. Plútarchos, kterého zajímali jednotlivci, dává hlavní vinu Fimbriovi. S Fimbriou svedl Sulla další vítězný hrdinný souboj o Tróju, podle Pastora hodný Homérových hrdinů: „*Trója tehdy vytrpěla mnohem víc než za Agamemnona.*“¹⁹⁶ Uzavření smlouvy o míru v Dardanech je dalším odkazem na Homérovy eposy, neboť Dardanus byl prapředkem trójského královského rodu.

Podmínky mírové smlouvy zněly tak, že Mithradatés VI. se musel vzdát Asie, Paflagonie, Frýgie i svých nově dobytých území na řecké pevnině a na ostrovech. Bithýnii musel vrátit Níkomédovi IV. Stejně tak Mithradatés VI. musel uhradit částku ve výši dvou tisíc talentů ze svého osobního majetku a dodat sedmdesát plně vyzbrojených válečných lodí. Tuto smlouvu si Sulla připravil pro sebe, peníze a lodě využil ve své další válce o Řím. Sulla Mithradata prohlásil spojencem Říma. Sulla rovněž vyhlásil vysoké daně pro asijská města, aby získal odškodnění ve výši dvacet tisíc hřiven. Tak skončila roku 84 př. n. l. první válka s Mithradatem.¹⁹⁷ Na příkladu Sullova vyjednávání jde vidět, že Plútarchos měl stejný zdroj jako Appiános. Nabízí se Sullovy paměti, které Plútarchos citoval nebo také jím citované dílo krále Juby II. v Sullově životopisu. Přikláním se ke druhé možnosti.¹⁹⁸

Jedna z mírových podmínek zněla tak, že Mithradatés VI. má vydat Kappadokii. Král vydání Kappadokie schválně protahoval, takže zatím došlo k druhé válce. Kappadokie je opět hlavním předmětem sporu. Jediným pramenem pro tuto událost je bohužel Appiános, proto ho nelze s ničím srovnat. Když se Sulla vrátil do Itálie,

¹⁹⁵ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXV, 2.

¹⁹⁶ BALLESTEROS-PASTOR, L. c. d., s. 209. APPIÁNOS: *Války s Mithradatem*, 53.

¹⁹⁷ APPIÁNOS: *Zrod římského impéria. Válka s Mithradatem*, 54-58. PLÚTARCHOS.: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla*, 24. Na příkladu Sullova vyjednávání jde vidět, že Plútarchos měl stejný zdroj jako Appiános. Nabízí se Sullovy paměti, které Plútarchos citoval nebo také jím citované dílo krále Juby II. v Sullově životopisu. Přikláním se ke druhé možnosti.

¹⁹⁸ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Sulla*, 16. Jako možný zdroj se nabízí také Livius. LIVIUS: *Periochy*, 83.

zanechal Fimbriovy dvě legie v Anatolii pod velením Lucia Licinia Mureny, aby zařídil, co bylo třeba. Murena ale: „...hledal záminky k válce, protože toužil po triumfu.“¹⁹⁹ Murena napadl Pontus na vlastní zodpovědnost a začal tak roku 83 př. n. l. druhou válku s Mithradatem. Tady je další příklad velitele (kromě Maria, Mania Aquilia a Sully) který z osobních důvodů toužil po velení. Appiános teď jasně obvinil z války tohoto důstojníka. Murena sám napadl Mithradata, ale Sulla jeho samostatné akci po Mithradatově odvolání na mírovou smlouvu roku 81 př. n. l. zamezil.²⁰⁰

Mithradatés VI. si mírem uvolnil ruce a začal rozšiřovat svoji moc na severovýchod. Jako první území získal roku 80 př. n. l. Bosporskou říši na Bosporu Kimmerském na pobřeží Azovského moře, kde udělal králem svého syna Machara. S Pontem sousedila na severu při pobřeží Černého moře Kolchida, země zlatého rouna, která na západě sousedila s Ibérií. Mithradatés VI. Kolchidu dobyl a dal ji svému synovi Mithradatovi, kterého ale nechal brzy popravit, protože se proti němu vzbouřil. Ariobarzanés si stěžoval v Římě, že Kappadokie dosud není jeho, proto mu ji Mithradatés na Sullův příkaz vydal. Pontský král si chtěl nechat potvrdit text smlouvy od Sully písemně, ale když přijeli jeho poslové do Říma, byl Sulla už mrtev. Roku 80 př. n. l. odešel kvůli nemoci z politiky a v ústraní zemřel roku 78 př. n. l.²⁰¹

¹⁹⁹ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 64.

²⁰⁰ APPIÁNOS: *Války s Mithradatem*, 65–66

²⁰¹ APPIÁNOS: *Války s Mithradatem*, 67.

6. Třetí válka s Mithradatem (73–63 př. n. l.)

V této kapitole se konečně dostanu ve větší míře ke Cassiu Dionovi, poněvadž jeho popis je souvisle zachován až od roku 68 př. n. l. Až od tohoto roku může být proto srovnáván s Plútarchem a Appiánem. Zmíním se v menší míře i o Velleiu Paterculovi, Frontinovi, Sallustiovi, Memnónovi, Flegonovi z Trallu a Liviovi. Soustředím se na události spjaté s římskými vojevůdci, neboť jsem se při tvoření obsahu této kapitoly nechala inspirovat Plútarchem tak, že kapitolu člením podle medailonů římských vojevůdců, kteří do ní zasáhli.

Po řadě se jedna o Sertoria, Luculla a Gnaea Pompeia. Cítím v tomto návaznost s Appiánem, který stále zůstává nejvýznamnějším pramenem a jeho líčení je i nadále ve stylu hrdinského eposu. Avšak zatímco v prvních dvou válkách stál na straně Mithradata, ve třetí válce se jeho kladný postoj k tomuto králi změnil. Kromě Mithradata se na scénu dostává i jeho spojenec, arménský král Tigranés Veliký, jehož vládu považuji za nutné rozebrat od počátku, abychom lépe porozuměli jeho činům a hlavně proto, že po válce připadala jím dobytá území Římanům. Jeho životopis Plútarchos bohužel nenapsal. Já jsem ho zařadila pod Luculla, ke kterému se časově hodí.

6.1 Quintus Sertorius

Chronologie třetí války není jasná, poněvadž Appiános neuvádí přesné roky. Datování jednotlivých událostí bylo řešeno i Brianem McGingem a Arthurem Keaveneyem. Začátkem třetí války se detailně zabýval Arthur Keaveney, proto používám jeho chronologii. Na základě analýzy pramenů dospěl k tomu, že válka začala roku 73 př. n. l. Brian McGing považoval za začátek třetí války Mithradatovo jednání s Mariovým příbuzným, římským vojákem a politikem, Quintem Sertoriem (126–72. př. n. l.).²⁰² Dospěl k tomu, že Mithradatés VI. se Sertoriem spojil v letech 76 a 75 př. n. l., což podle něj dokazuje Mithradatovu vinu na rozpoutání třetí války.

Marius Sertoria poslal roku 83 př. n. l. do Hispánie, ale když se Sulla dostal k moci roku 89 př. n. l., zbavil ho úřadu. Sertorius však neuposlechl a stal se samozvaným vládcem Hispánie, kde si dokonce vybudoval vlastní senát, kam uvedl

²⁰² MCGING, C. B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 56

Mithradatovy posly.²⁰³ Sertotius je zajímavá postava, kterou Plútarchos a Appiános charakterizovali úplně odlišně. Plútarchos s ním na rozdíl od Maria a Sully sympatizuje: „*byl nakloněn míru a klidnému způsobu života...*“²⁰⁴ Postrádal podle něj ziskuchtivost a ctižádost, dokázal se nebít o přední místo, což byla vlastnost, kterou Plútarchos cenil. Poslal Mithradatovi na pomoc jednoho z uprchlých senátorů, Marka Maria, s jehož pomocí dobyl Mithradatés VI. několik asijských měst. Pokusil se znovu zmocnit se provincie Asia, ale Sertorius mu dal pouze Kappadokii a Bithýnii, protože Řím musí mít ze Sertoriova vítězství zisk: „*a on nechce být vítězem na úkor Říma.*“²⁰⁵

Appiánův pohled je úplně jiný. Sertorius byl vzbouřenec, který Hispánii přiměl ke vzpouře a vychloubal se spojenectvím s Mithradatem. V Appiánově podání Sertorius sliboval Mithradatovi větší územní zisky: kromě Kappadokie, Bithýnie, Paflagonie a Galatie, mu dal i provincii Asii, což Sertorius v Plútarchově podání rázně odmítá. Appiánův pohled se liší, protože na celé třetí válce nevidí nic dobrého. Stejně špatným činem je i spojení Mithradata s piráty.²⁰⁶ Se Sertoriovou pomocí reorganizoval Mithradatés VI. své vojsko podle vzoru římských legionářů a pustil se do třetí a poslední války s Římany.²⁰⁷

Bezprostřední příčinou k třetí válce byla smrt Níkoméda IV., krále Bithýnie, který zemřel roku 74 př. n. l. a za svého dědice ustanovil Řím. Mithradatovi přišla vhod jako záminka k válce. Senát ustanovil vrchním velitelem Luculla a Gnaea Pompeia poslal do Hispánie proti Sertoriovi. Sertoria zavraždil jeho důstojník za odměnu nabízenou Pompeiem.²⁰⁸ Třetí válku začal Mithradatés VI. tím, že vykonal nákladnou oběť Poseidónovi a Diovi Válečnému (Appiánovo jméno pro perského boha jménem Ahura Mazda), aby si získal jejich náklonnost. Oběť spočívala v tom, že vehnal do moře zlatý vůz tažený koňmi, symboly Poseidona. Adrienne Mayor si stěžovala, že si tohoto rituálu žádný historik dosud nevšiml.²⁰⁹ Mithradatés VI. se tak snažil podle mně získat legitimitu v očích bohů a lidí k nové válce: „*o které věděl, že bude dlouhá a nesmířitelná, neboť byla vyhlášena bezdůvodně.*“²¹⁰

²⁰³ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*. 69. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Sertorius*, 24.

²⁰⁴ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Sertorius*, 26.

²⁰⁵ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Sertorius*, 24.

²⁰⁶ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 68.

²⁰⁷ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 68.

²⁰⁸ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 71.

²⁰⁹ MAYOR, A: *c. d.*, s. 262. Mayor se domnívá, že takový rituál byl praktikován perskými mágy k uctění Mithry a Mithradatés ho spojil s řeckými zvyky. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 69.

²¹⁰ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 68.

6.2 Lucius Licinius Lucullus

Lucius Licinius Lucullus (asi 118–57 př. n. l.) patřil k optimátům a byl věrným přívržencem Sully. Doprovázel ho i během první války proti Mithradatovi, v které zaznamenal několik úspěchů v námořních bitvách. Plútarchos chválí jeho vzdělanost, o vzdělaných mužích, jako byl například i Cicero, píše příznivě. Plútarchos ho charakterizuje jako filozofa, který uměl ovládat svou ctižádost. Ctižádostivé muže jako byli Marius a Sulla, odsuzoval. Lucullus měl velkou proslulou knihovnu, proto mu Sulla věnoval své paměti, které Lucullus vydal. Znal osobně dějepisce Sisenu. Byl důvěryhodný a pečlivý, proto ho Sulla pověřil ražbou peněz.²¹¹

Jen jednou ho Plútarchos kritizuje – když se snažil získat velení proti Mithradatovi a raději prý posílal Pompeiovi peníze na válku se Sertoriem, aby v něm neměl konkurenta. Opravdu se stal konzulem a byl prý zrádným vojevůdcem Archeláem pozván vést válku proti Mithradatovi.²¹² V tomto bodě se naprosto odlišuje od Appiána. Novou válku Mithradatés VI. plánoval dlouho předem, mezitím dobyl Kolchidu, což mu umožnilo získat zdroje k válce. Bezdůvodně vyhnal Archeláa, proto ztratil přízeň bohů, kterou si nezískal ani nákladnou obětí, při které vehnal do moře zlatý vůz tažený koňmi. Tudíž třetí válka byla na rozdíl od prvních dvou neoprávněná.²¹³ Vyhnání Archeláa je pro Appiána zlomovým bodem, protože jeho práce byla psána jako Archeláova obhajoba. Teď už autor na Mithradatovi nevidí nic dobrého. Přízeň bohů si nezískal ani monumentální obětí Ahura Mazdovi. Lucullus je líčen jako hrdina a stojí tak proti špatnému Mithradatovi.²¹⁴

Lucullus, vyslaný senátem do boje roku 74, přivedl z Říma jednu legii, kterou spojil s dvěma Fimbriovými legiemi a přidal další dvě, takže měl asi třicet tisíc pěšáků a tisíc šest set jezdců. Opevnil se na kopci u Kyziku a sama bohyně Persefona dala Lucullovi příznivé znamení k vítězné bitvě o Kyzikos, který obléhal Mithradatés.²¹⁵ Mithradatovo loďstvo zničila bouře a po Lucullově úspěšném obléhání důležitých měst Sinopé a Amisu Mithradata zradil i jeho syn Macharés, vládce Bosporu, který uzavřel s Lucullem mír. Mithradatés Machara udělal králem Bosporu po krátké válce

²¹¹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 1.

²¹² PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 12.

²¹³ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 69.

²¹⁴ Kyzikos byl hlavním městem Mýsie, která ležela na jižním pobřeží Marmarského moře. Byla ohraničena Bithýnií na východě, Frýgií na jihovýchodě, Lýdií na jihu a Tróadou na západě. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 72.

²¹⁵ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 75.

s Murenou, o které už jsem psala.²¹⁶ Porážka Mithradata je symbolicky završena pádem jeho města Eupatorii, které pojmenoval po sobě.²¹⁷ Mithradatés VI. se stal v Appiánových očích tyranem, který po této porážce nechal zavraždit i své ženy z harému. Mithradatovi nezbývalo nic jiného než hledat pomoc u svého zetě, arménského krále Tigrana I.²¹⁸ Válka pro Luculla mohla skončit. Lucullovi však ke spokojenosti chybělo zajetí Mithradata. Keaveney a McGing se liší v obhajobě Luculla, zda měl Lucullus právo vyhlásit Tigranovi válku.²¹⁹ Přikláním se k McGingovu názoru, že Lucullus nebyl oprávněn zavést válku do Arménie, protože v pramenech, i když vřazení je různé, se objevuje názor, že Lucullus zneužil své pravomoci.²²⁰

Na tomto místě považuji za vhodné představit blíže arménského krále Tigrana I., který měl s Mithradatem kontakty už v době první války, avšak teprve nyní do ní vážně zasáhl, proto jsem ho úmyslně nezmínila už dřív. Tigranés I., později zvaný Veliký, byl synem Artavasda I., který se dostal do konfliktu s parthskou říší. Byl však poražen jejím králem, Mithradatem II. Velikým, který jeho syna odvedl do zajetí. Tigranés I. Veliký bývá označován jako první nebo druhý.²²¹ Byl buď synem Artavasda nebo jeho bratra jménem Tigrana.²²² Tigranés I. Veliký musel zaplatit výkupné v podobě sedmdesáti údolí v Artopaténe.²²³ Na byl trůn byl dosazen za výkupné kolem roku 95.²²⁴ (Plútarchos uvádí k roku 69–, „vládl téměř 25 let“).²²⁵ Když Parthie takto zasáhla do arménských záležitostí, dostala se nebezpečně blízko k Mithradatovi VI., proto navázal diplomatické kontakty s Mithradatem II. Mithradatés VI. chtěl vytvořit silnou alianci mezi sebou, Tigranem I. a Mithradatem II. skrz manželství své dcery Kleopatry. Za dceru obdržel od Tigrana I. Arménii Menší na pobřeží Černého moře. Získal tak za spojence Tigrana I. a parthského krále Mithradata II., jak tvrdil římským poslům roku 90 posel Mithradata

²¹⁶ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 77.

²¹⁷ Mithradatés se nazýval též Eupátor (dobrý otec)- snad se jednalo o odkaz na otce, kterého brzo ztratil a Dionýsos. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 113

²¹⁸ Lucullovo tažení vylíčil i Livius ve třech knihách. LIVIUS: *Periochy*, 94, 97, 98.

²¹⁹ KEAVENEY, A: *c. d.* s. 106. MCGING, B: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 132.

²²⁰ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 82.

²²¹ A. Mayor ho označuje jako Tigranés II. MAYOR, A. *c. d.*, s. 136. B. McGing jako Tigrana I. MCGING, B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 56.

²²² Jeho otec se mohl jmenovat Tigranés I. APPIÁNOS: *Syrské války*, 83.

²²³ STRABÓN: *The Geography*, XI. 14. Podle Justina byl dán Parthům do zástavy jako rukojmí a poslán nedávno zpět (kolem roku 95 př. n. l.). IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějin fillipských Pompeia Troga*, XXXVIII, I-III.

²²⁴ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějin fillipských Pompeia Troga*, XXXVIII, III. McGing určil jeho nástup na trůn k roku 95 př. n. l. MCGING, B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden, 1986, s. 78.

²²⁵ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 21.

VI. Pelopidas: „*Jeho zetěm je arménský král Tigranés, jeho spojencem parthský král Arsakés.*“²²⁶

Podle Brentjese souhlasil s návrhem Mithradata VI., protože se už v době nástupu na trůn zabýval myšlenkou vybudovat arménské impérium.²²⁷ Domnívám se však, že Tigranés zůstával k Mithradatovi II. loajální, i když snad nebyl přímo jeho vazalem. Za jeho života totiž nic nepodnikl. Jedinou akcí byl přepad Kappadokie na přání svého tchána. Mithradatés II. pravděpodobně doufal, že Arménie a Pontos utvoří hráz proti Římanům, jenže brzy zemřel v roce 86 a v Parthii, jak se zdá, vypukly nástupnické spory. Usuzuji tak z toho, že se zachovalo z této doby mnoho mincí s různými jmény „králů“, kteří vládli ve stejné době.²²⁸ Tigranés využil příležitosti a zbavil se závislosti na Parthech. Dobil zpět země, které jim byl nucen postoupit a navíc dobyl Atropéné, Gordyéné a část Mezopotámie. K tomu záhy přidal území Adiabéné, Mygdonii a Osroéné. Arménské armády pronikly dále do Médie a dobyly hlavní město říše Ekbatanu, v jehož královském paláci byl Tigranés kdysi držen jako rukojmí. Příloha 2 ukazuje rozsah Tigranovy říše. Arménský historik Vahan M. Kurkjian k tomu nadšeně dodal: „*It of course followed that he had now become the "King of Kings," a title which he inscribed on his coins. So the supremacy of Asia, which had belonged to Parthia under the Achaemenids and Seleucidae, was in this triumphant moment transferred to Armenia.*“²²⁹

Tigranés byl pozván do Antiochie v roce 83 př. n. l, kde přijal seleukovskou korunu nabízenou mu nespokojenými aristokraty a: „*panoval v klidu po sedmnáct let zcela klidně, neboť nikoho válkou nedráždil a sám nejsa drážděn nepotřeboval války proti nikomu zdvihnouti.*“²³⁰ Sám Trogus si protiřečí: Rozhodl se postavit si i nové

²²⁶ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 15. Arsakés byl titul parthských králů, jednalo se o Mithradata II.

²²⁷ BURCHARD, B.: *c. d.*, s. 44.

²²⁸ KNITTL, T.: *Genealogie parthských králů*. In: KNITTL, T.: *Vztah mezi římskou říší a parthskou říší v období 1. st. př. n. l.–3. st. n. l.* Opava 2009, s. 17. (nepublikovaná magisterská diplomová práce). Pro nejasnou parthskou chronologii nelze přesně určit, o kterého parthského krále se jedná. Dovolím si nyní citovat nepublikovanou diplomovou práci, kde se autor zabýval podrobně Parthií: „*Zachovaly se nám mince jednotlivých parthských vládců, které s určitostí dokládají, že se období vlády „králů“ překrývaly. To zapříčinilo oslabení centrální moci a slabou zahraniční politiku. Nemáme detailnější informace o většině parthských králů, takže nemůžeme dojít k jistým závěrům... Genealogii a seznam parthských králů jsem sestavil podle: KOSHELENKO, Gennadij: *La genealogia dei primi arsacidi (ancora sul'ostrakon di Nisa n. 1760)*. In: *Mesopotamia*, č. 17, 1982, s. 133–146, vycházející z mincovních a dalších archeologických nálezů.*“

²²⁹ KURKJIAN, M. V.: *Tigran the Great*. In: KURKJIAN, M. V.: *A History of Armenia*. New York, 1959. In:

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Places/Asia/Armenia/_Texts/KURARM/13*.html [cit. 24. 6. 2014].

²³⁰ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XL, I.

hlavní město, které pojmenoval po sobě – Tigranokerty. Aby získal obyvatele, souhlasil s Mithradatovou žádostí o nájezd na Kappadokii, ale nezůstal zde dlouho. Odvlekl prý na tři sta tisíc lidí, kterými osídlil své nově vybudované hlavní město. Dále se o svého tchána nezajímal, protože se zcela ponořil do nástupnických sporů v Parthii a Sýrii a do dvou válek s Římem nezasáhl.²³¹

Domnívám se, že obdiv vůči Tigranovi u arménských historiků Kurjiana a M. Chahina není překvapením. Za jeho vlády byla totiž Arménie větší, než kdy před tím. Chahin si stěžuje na zaujatost antických pramenů, kterou prý přebírají moderní historikové. Považuji za účelné srovnat charakter Tigrana v antických pramenech a protikladné pohledy arménských a západních historiků. Myslím si, že jsme svědky dvou různých postojů, západ nepříznivě vnímá východ a naopak Arméni upřednostňují nacionální cítění.²³² Tyto postoje pak historici promítají do svých knih, proto musí čtenář dávat pozor na jejich interpretace.

Na druhou stranu jsou současní historikové opravdu ovlivnění antickými prameny, poněvadž starověké arménské prameny nejsou k dispozici. V případě T. Reinacha je Chahinova stížnost oprávněná. Reinach expresivně popisuje Tigrana ve stylu východních despotů. Reinach Tigranovo království odsuzuje proto, že v něm helénská kultura nepřevažovala nad persko – arménskými kulturními vlivy.²³³ Stejně tak ho vidí Plútarchos jako protiklad řecké kultury a vzdělanosti a římské statečnosti a přímosti: „...královo sebevědomí se vlivem velikého štěstí stalo pyšným a přemrštěným, myslil, že všechno, po čem většina lidí touží a co obdivuje, se nejen vyskytuje u něho, ale dokonce kvůli němu.“²³⁴ K Tigranovi utekl Mithradatés VI. po pádu svého království. Podle Memnóna mu nedovolil setkat se s ním dokonce po dvacet měsíců, de facto ho věznil.²³⁵ Podle Plútarcha: „...ho potupně a pyšně nechal daleko od svého sídla hlídat téměř jako zajatce daleko od svého sídla,“ proto se Tigranés podle McGinga také nezachoval dobře, když svého tchána odkázal na pobyt ve špatných podmínkách, protože chtěl být opatrný.²³⁶

M. Cahin Tigrana brání: Tigranés spěchal svému tchánovi na pomoc, ale dosud sídlil v Sýrii, proto nemohl přijít včas. Toto Chahinovo tvrzení má opodstatnění

²³¹ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVIII. III.

²³² Tak celá kniha M. Chahina je psána jako obhajoba arménské velikosti, starobylosti a trvalé nezávislosti.

²³³ REINACH, T.: *c. d.*, s. 340.

²³⁴ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 21.

²³⁵ MEMNÓN: *The History of Heracleia*, 31.

²³⁶ MCGING, C. B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 98.

u Plútarcha: Tigranés zatím dobýval foinická města, a proto pravděpodobně sídlil v syrské Antiochii, která byla Foiníkií blíže, než vzdálená Artaxata.²³⁷ Appiános vidí Tigrana jako Chahin: Tigranés vykázal Mithradatovi důstojné obydlí, podle Chahina pravděpodobně v Artaxatě, kde žila královna Kleopatra, dcera Mithradata, zatímco v Tigranokertech měl svůj harém.²³⁸

Do Antiochie tedy doputoval Lucullův posel, Appius Claudius Pulcher, jeho švagr. Lucullus ho vyslal, když pobýval v Efesu v provincii Asia, aby vyjednal předání Mithradata Lucullovi.²³⁹ Appius Claudius Pulcher se neukázal jako příliš obratný diplomat. Neuvědomil si pravděpodobně, že jedná s absolutním monarchou, který: „...za pětadvacet let, co vládl, nebo spíš tyranizoval své poddané, slyšel poprvé svobodný hlas.“²⁴⁰ Tigranovi se zdálo, že s přílišnou lhostejnou otevřeností požadoval vydání Mithradata, poněvadž ho Lucullus potřebuje pro svůj triumf. Posel musel pravděpodobně vysvětlit Tigranovi, co pro římského vojevůdce triumf znamená. Předpokládám, že Tigranés o římských zvycích mnoho nevěděl. Určitě však pochopil, že pro jeho tchána by to znamenalo ještě větší ponížení, než v jakém se nacházel.

Tigranés zprávu vyslechl se strojenou veselostí, poslal Appiovi Claudiovi nějaké dary, jak se slušelo (ten však přijal pouze jednu vázu.), ale Mithradata vydat odmítl. Také ho rozzlobilo, že Lucullus ho netituloval „králem králů“, ale pouze „králem“. Na oplátku Luculla nenazval imperátorem. Lucullus teď neměl jinou možnost, než Tigrana napadnout, jinak by ztratil tvář.²⁴¹ Brian McGing i Arthur Keaveney vysvětlují Tigranovo chování tak, že se dosud pokoušel udržet si neutralitu.²⁴² Tigranés však věděl, co se stane, podle Plútarcha byl Appiem Claudioem varován, že jestliže Mithradata nevydá, bude to znamenat válku. Královo pobavení jistě vycházelo z faktu,

²³⁷ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 21. Během čekání si Appius získal gordyénského krále Zarbiéna, který se pokusil odpadnout od Tigrana. Tigranés nechal Zarbiéna popraviti. Tigranés měl v Antiochii také svoji mincovnu. Viz příloha 4.

²³⁸ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 20. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 70.

²³⁹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 21. Také on jediný má příběh o Appiovi.

²⁴⁰ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 21.

²⁴¹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 21. Højte přečetl také na Mithradatových mincích titul král králů-Mithradatés se opravdu považoval za dědice perské říše. Jak Mithradatés, tak Tigranés si nárokovali stejný titul, což z nich činilo potencionální soupeře a pramenům umožňovalo zařadit Mithradata i Tigrana do *translatio imperii*. HØJTE, J. M.: *Portraits and Statues of Mithridates VI.*: In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 149. Na mincích v příloze je uveden u obou panovníků pouze řecký titul

²⁴² *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 152–154 a KEAVENEY, A: *c. d.*, s. 104.

že Lucullus byl daleko v Efesu a měl mnohem menší armádu, než jakou mohl postavit Tigranés. Tigranés se ještě s římskou armádou nesetkal, nevěděl, čeho je schopná.

Lucullus během zimy roku 70/69 podnikl překvapivě rychlý nájezd z Malé Asie k Tigranokertám, při kterém musel překročit rozvodněný Eufkrat. Přízeň bohů si získal obětí.²⁴³ Teprve když se Mithradatés VI. dozvěděl o obléhání Tigranokert, vydal se Tigranovi z Artaxat na pomoc, zatímco Tigranés vyrazil k Tigranokertám z Antiochie.²⁴⁴ Tigranés i Mithradatés VI. pravděpodobně očekávali útok až na jaře za příhodnějšího počasí nebo dokonce plánovali napadnout Lykaonii a Kilikii: „(Tigranés) slyšel jen to, co slyšel rád, že by Lucullus musil být vynikající vojevůdce, kdyby v Efesu v boji s Tigranem odolal a neutekl hned při pohledu na takové desetitisíce.“²⁴⁵ Teď konečně můžeme přistoupit k Dionovi, protože Dionovo líčení je zachováno až od bitvy u Tigranokert.

Bitva u Tigranokert roku 68 př. n. l. vešla do římské historie jako pamětihodná událost. Antické prameny totiž vychvalují římské vojáky a samotného Luculla, kteří zvítězili proti obrovské přesile barbarských vojáků. Plútarchos na této Tigranově porážce varoval Římany, aby nebyli pyšní jako Tigranés, neboť pýcha předchází pád. Tigranés prý podobně jako zprvu Mithradatés VI., dal více na nádheru, než na praktičnost vojenského vybavení. Římané byli jednotní a ukáznění, vojsko barbarů bylo složeno z mnoha národů, kterým Tigranés vládl.²⁴⁶

Nicméně jako většina zpráv o Tigranovi, i zpráva o bitvě u Tigranokert obsahuje mnohé rozdílnosti, které bude potřeba důkladně prozkoumat. Asi nejzávažnějším problémem je, že dosud není známo, kde přesně se Tigranokerty nacházely. Keaveney na základě Plútarchova popisu umísťuje město severozápadně od Nisibidy.²⁴⁷ T. Rice Holmes analyzoval ve svém článku *Tigranocerta* výsledky dosavadních výzkumů hledání Tigranokert a rozporů jejich umístění v jednotlivých pramenech. Upozorňuje na to, že některý z pramenů musel udělat v popisu umístění chybu, proto je těžké Tigranokerta ztotožňovat s nějakým určitým místem.²⁴⁸ Appiános popisuje Tigranokerty

²⁴³ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 23-24.

²⁴⁴ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 22.

²⁴⁵ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 23. Keaveney odmítá, že toto by Lucullus použil jako zdůvodnění nové války. Byl daleko, nemohl se o plánovanou invazi dozvědět. Dostatečným důvodem pro vyhlášení nové války bylo schovávání nepřítele. KEAVENEY, A: *c. d.*, s. 104.

²⁴⁶ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 22.

²⁴⁷ KEAVENEY, A: *c. d.*, s. 111. Keaveney umísťuje město severozápadně od Nisibidy.

²⁴⁸ „The pretensions of Tell Ermen have been assailed from every side, but not, so far as I can judge, destroyed; for we have not yet got sufficient information to decide whether the topography is irrecon-

jako veliké a krásné město, které vypadalo nedobytně, i když bylo nedostavěné. Tigranés nechal prvního špeha, který mu přinesl zprávu o Lucullově postupu, popravít, aby nebyl rušen klid. Podlehl prostě panice a nechtěl, aby někdo věděl předčasně, že se ve svých odhadech tolik spletl.

V popisu bitvy u Tigranokert se u Appiána, Plútarcha i Diona nachází stejná Tigranova věta: *Jsou-li to poslové, je jich mnoho, jsou-li to však vojáci, je jich málo.*²⁴⁹ To znamená, že všichni tři měli stejný zdroj, i když popis bitvy je podobný u Plútarcha a Appiána, ale u Diona se velmi liší. Dám přednost Appiánovi, protože je stále nejdůležitějším pramenem. Vůči Tigranovi je shovívavější než Plútarchos. Tigranés se sám bitvy aktivně účastní a město opustil proto, aby posbíral armádu a utekl až po útěku svých vojáků. Výše citovaná věta je jediná, která Tigrana charakterizuje nepříznivě. Podle mě je tato věta jeden z důkazů, že Appiános používal různé předlohy, které uváděly různé údaje, takže Nikoláos z Damašku nebude jedinou Appiánovou předlohou.

Dionova verze se blíží Plútarchově verzi.²⁵⁰ Už Reinach ukázal, že Dio používal jako zdroj Livia, proto se jeho líčení podobá Plútarchovu, který se na Livia často odvolává.²⁵¹ Avšak použití ropy k obraně Tigranokert ukazuje na to, že Dio měl ještě jiný, neznámý zdroj, neboť žádný další pramen nic takového nemá. Přestože Reinach také uvádí, že pravděpodobným zdrojem Appiána byl z Damašku, je možné, že použil i Livia. Od Livia pravděpodobně pochází ona věta o Tigranově pobavení a následné líčení toho, co následovalo, když město padlo.²⁵² Dalším možným autorem společné předlohy je Sallustius, od kterého Dio i Plútarchos převzali popis další bitvy u Nisibidy.

Na základě výše uvedených citací z Lucullova životopisu souhlasím s Chaninem, že Plútarchos je proti Tigranovi i Mithradatovi silně zaujatý.²⁵³ Appiános a Trogus (při popisu jeho vlády v Sýrii) ho ukazují přeci jenom v trochu lepším světle. Nicméně Chahinovo tvrzení, že město nikdy dobyto nebylo, je poněkud kontroverzní.²⁵⁴ Chahin své tvrzení podepřel na nejstarším prameni, který se snad týká bitvy u Tigranokert. Tímto pramenem je Ciceronova řeč *De imperio Cn. Pompei ad Qvirites*

cilable with Plutarch's description of the battle.“ HOLMES, T. R.: *Tigranocerta*. The Journal of Roman Studies, 7, 1917, s. 138.

²⁴⁹ APPIÁNOS: *Války s Mithradatem*, 85. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 27.

²⁵⁰ CASSIUS DIO: *Roman History*, XXXVI. 2, 3-5.

²⁵¹ REINACH, T.: *c. d.* s. 405.

²⁵² LIVIUS: *Periochy*, 98. „*Lucullus potřel v Arménii v několika bitvách Mithradata a Tigrana s nesmírnými válečnými sbory obou králů.*“

²⁵³ CHAHIN, M: *The Royal House of Artashes*. In: CHAHIN, M: *The Kingdom of Armenia*. London-New York-Sydney 1987, s. 227.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 231.

oratio, zvaná také *Pro lege Manilia*. Řeč *Pro Lege Manilia* přednesl Cicero v roce 66 př. n. l. na podporu zákona, který navrhl Gaius Manilius, tribun lidu. Cílem zákona bylo udělat Pompeia velitelem místo Luculla. Ještě se k němu v následujících stranách podrobně vrátím. Je to nejstarší úplný dochovaný pramen, který v krátkosti shrnuje dějiny třetí války s Mithradatem.

Podle Cicerona se Tigranés choval úplně jinak: „*Hunc in illo timore et fuga Tigranes rex Armenius excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit, et adflictum erexit, perditumque recreavit. Cuius in regnum postea quam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatae sunt...Noster autem exercitus, tametsi urbem ex Tigrani regno ceperat, et proeliis usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum ac desiderio suorum commovebatur*“²⁵⁵ Bylo dobyto pouze jedno město, které Cicero pojmenoval *urbem ex Tigrani regno*.²⁵⁶

Na základě Ciceronova neurčitého pojmenování města Chahin tvrdí, že Tigranokerta nebyla nikdy dobytá. Obhajuje totiž Tigrana, že chtěl Mithradatovi vždy pomoci, ale byl vázán velkou vzdáleností, proto se setkali až po prohrané bitvě. Nicméně na druhou stranu považují tuto řeč za ukázkový příklad mystifikace, neboť řeč, ač požadovala přenos velení z Luculla na Pompeia, byla pronesena Ciceronem v diplomatickém tónu ve snaze neublížit Ciceronovu příteli Lucullovi. Cicero události překrucoval, aby zdůraznil Tigranovu a Mithradatovu nebezpečnost.

Tigranés měl dvě hlavní města. Tradičním sídelním městem byla Artaxata. Novým hlavním městem měla být Tigranokerta. Dalším významným městem byla Nisibis (Mygdonská Antiochie, dnes Nusaybia). Můžeme jen spekulovat, které hlavní Tigranovo město bylo dobyté, nebo snad opravdu byla dobytá obě? Mohlo se jednat o Tigranokerty, Nisibidu nebo Artaxatu. Nicméně Appiános bitvu o Nisibidu nezná, proto šlo opravdu o Tigranokerty (v překladu Město Tigranovo).

Cassius Dio si našel své vysvětlení, proč Cicero najednou podporoval nepřítele. Cicero nejednal ani v zájmu Pompeia, ale ve svém. Byl to převlékač kabátů, který by udělal cokoliv, aby získal úřad, o který mu ve skutečnosti šlo. Chtěl se tak zalíbit oběma stranám. Z tohoto tvrzení usuzují, že Dio Cicerona opravdu z neznámých příčin nenáviděl, zatímco Plútarchos ho obdivoval.²⁵⁷

²⁵⁵ CICERO, M. TULLIUS: *De imperio Cn. Pompei ad Qvirates oratio*, IX, 23.

²⁵⁶ CICERO, M. TULLIUS: *De imperio Cn. Pompei ad Qvirates oratio*, IX, 23, 4.

²⁵⁷ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 44, 1.

Mithradatés VI. spěchal Tigranovi na pomoc, ale přišel pozdě. Potkal procházející Armény, kteří mu pověděli, co se stalo. Tigrana našel opuštěného, ale neoplatil mu posměch a společně plakali nad svým osudem.²⁵⁸ Plútarchos na této Tigranově porážce varoval Římany, aby nebyli pyšní, neboť pýcha předchází pád. Po bitvě u Tigranokert svěřil podle všech tří pramenů Tigranés vrchní velení Mithradatovi, který měl s bojem s Římany už zkušenosti. Poslali posly k parthskému králi Arsakovi a žádali ho o pomoc.²⁵⁹ Teď nastala vhodná příležitost zamyslet se nad jedním pramenem. Jedná se o dopis, který napsal Sallustius.²⁶⁰ Dopis má vzbudit dojem, že ho napsal samotný Mithradatés VI., který v něm prosí o pomoc parthského krále. Tón dopisu je velmi protiřímský, ale podle Adlera udává tradiční řecká obvinění vůči Římanům. Příkladem je nenávisť Římanů vůči všem králům, kteří jsou svobodní a bohatí. Podle B. McGinga se v tomto příkladu mohlo jednat i o Mithradatovu vlastní propagandu.²⁶¹

Jak už jsem zmínila, po smrti Mithradata II. probíhaly boje o nástupnictví, z nichž vítězně vyšel Fraatés. Pro Appiána byl Fraatés synem Sinatruka.²⁶² Domnívám se, že Sinatrukés byl podle mincí jedním z mnoha samozvaných králů. Král Sinatrukés byl v neznámém vztahu k předchozím parthským panovníkům a zemřel kolem roku 70 př. n. l. Dio později k roku 69 př. n. l. napsal, že nastoupil nový Arsakés, což by mohlo označovat Sinatrukova syna Fraata III.²⁶³ Od Reinacha se jako správná možnost uvádí jméno Fraata III.²⁶⁴ Reinach dal přednost dějepisci Flegonovi z Trallu, který k 177. olympiádě datoval událost: „*Sinatruces, king of the Parthians, was succeeded by Phraates.*“²⁶⁵ 177. olympiáda zahrnuje čtyřleté období končící rokem 68. Flegon nedatuje Fraatův nástup přesně. Já se však na základě Dionova tvrzení domnívám, že Mithradatés VI. jednal se Sinatrukem, který však záhy zemřel. Dio měl tedy ještě nějaké

²⁵⁸ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*. 29. Podle Diona by se mohlo zdát, že Mithradatés při obléhání Tigranokert byl. CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 1b.

²⁵⁹ APPIÁNOS: *Války s Mithradatem*. 87. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 30. CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 3.

²⁶⁰ SALLUSTIUS, G. CRISPUS: *The Histories*, 4, 69.

²⁶¹ MCGING, B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 154 – 162. Eric Adler stejně jako Brian McGing rozpoznal podobnost Sallustiova dopisu s řečí, kterou vložil do úst Mithradatovi Pompeius Trogus. IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějin fillipských Pompeia Troga*, XXXVIII, IV. – VII. V tomto dopise i v Trogově projevu, byli římské dějepisci schopni odsoudit imperiální politiku Říma. ADLER, E.: *c. d.*, s. 383-407

²⁶² APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 104.

²⁶³ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 45, 2.

²⁶⁴ REINACH, T.: *c. d.*, s. 362. ADLER, E.: *c. d.* s. 383-407: Moderní závěr zůstává většinou stejný, jedná se až o Fraata III.

²⁶⁵ Výpisky z díla *Collection of Chronicles* Flegona z Trallu zachytil Fótios jako v případě Memnóna. FÓTIOS: *Bibliotheca (Myriobiblion)*, 97 Flegon z Trallu žil v době císaře Hadriána ve 2. století.

podrobnější zdroje, než Appiános nebo Flegon, protože umístil nástup Fraata k určitému roku.

Výsledkem bylo to, že parthský král uzavřel tajně spojení s oběma stranami. Když k němu Lucullus poslal Secilia, který se vyznamenal v bitvě u Tigranokert, parthský král se zalekl toho, že Římané u něj budou špehovat a nepomohl ani jedné straně. Přál si, aby se Lucullus a Mithradatés zničili navzájem.²⁶⁶ Lucullus se proto rozhodl napadnout Parthii, ale vojáci se začali bouřit, protože už nechtěli jít dál. Vzpoura zabránila Lucullovi tažení uskutečnit.²⁶⁷

Po pádu Tigranokert následovalo podle Plútarcha a Diona dobytí Nisibidy roku 67 př. n. l., v obou dobytých městech oba dějepisci vyzdvihují Lucullovu mírnost při zacházení s poraženými, což je podle mně důkazem, že oba měli stejnou předlohu, neboť i jejich popis Nisibidy je velmi podobný. Plútarchos uvádí jako zdroj Sallustia.²⁶⁸ Po něm Lucullus vytáhl na vrcholu léta na Artaxatu, neboť se domníval, že alespoň toto město nevydá Tigranés bez boje, protože tam žily jeho manželky a mladší děti.²⁶⁹ Mithradatés VI. a Tigranés totiž zvolili novou taktiku boje, které antičtí autoři (a vlastně ani moderní autoři) příliš nerozuměli a pokládali ji proto za zbabělost protivníků. Už před bitvou u Tigranokert Mithradatés varoval Tigrana, aby na Římany neútočil přímo, ale nechal je vyhladovět. Nyní převzal východní způsob války: tzv. partyzánskou válku. Vyhýbal se velkému střetu, podnikal nájezdy na římské vojsko a zase rychle mizel.

Lucullus tak válku dál protahoval. Se správným pochopením partyzánské války lze snadno vysvětlit neochotu vojáků jít dál i důvod Lucullova vojenského neúspěchu. Myslím si, že si snadno dokážeme představit pocity Fimbriových vojáků, kteří zde už byli od první války a zašli dále než kterýkoliv Říman před nimi, to je opět upozornění na Alexandra. Pravděpodobně chtěli prostě domů a ne bez úspěchu honit nepřítele v neznámých zemích za špatného počasí. Pochybuji, že v jejich vzpouře měl prsty Pompeius, aby oslabil Luculla.²⁷⁰

Dio si potřeboval stejně jako Plútarchos nějak logičtěji vysvětlit, proč dosud tak úspěšný Lucullus selhal. Vojáci (valeriáni, tj. dvě legie Valeria Flacca) přestali poslouchat svého velitele, protože k tomu byli naváděni Lucullovým protivníkem - jeho švagrem (bratrem manželky) Publiem Clodiem (Claudiem), který byl drzý člověk

²⁶⁶ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 3.

²⁶⁷ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 31.

²⁶⁸ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 33.

²⁶⁹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 31. KEAVENEY, A: *c. d.*, s. 118.

²⁷⁰ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 16.

(Plútarchos) a měl vrozenou lásku ke vzpouře (Dio)²⁷¹. Dio použil motiv vzpoury vojáků a dodal k ní vlastní důvod. Vojáci se od Publia Clodia dozvěděli, že nový konzul pro rok 67, M. Acilius Glabrio, odebral Lucullovi velení a rozpustil vojáky. Dio si našel ještě jeden důvod - Pompeia, který podle Diona sehrál hlavní roli v tom, proč Luculla přestali vojáci poslouchat. Důkazem pro něj byl fakt, že Pompeius tyto muže naverboval znovu, když převzal velení.²⁷² Tady lze vidět vlastní Dionovu redakci Liviova (Plútarchova?) textu, kterou ovlivnila jeho nenávist k vojákům a davu. Plútarchos tvrdí jednoduše, že Publius Claudius popuzoval vojáky z vlastní pomsty, což mu ulehčila netrpělivost vojáků. Pomstychtivost z osobních důvodů odsoudil Plútarchos jako projev špatné ctižádosti.

Větu: „*Vojáci odmítli jít dál, vymlouvali se na zimu (zima roku 68/67) a čekali v Gordyéne na příchod Pompeia nebo jiného velitele,*” dodal Plútarchos ve světle dalších událostí.²⁷³ Vojáci v té době nemohli vědět, že jim bude dán nový velitel, natož že jim bude dán právě Pompeius. Dio pak na základě této věty obvinil Pompeia z toho, že podněcoval vzpouru vojáků. Vzpourea vojáků bylo něco, čemu může podlehnout i nejlepší velitel, natož pak velitel, který byl vůči svým podřízeným přísný. Dio tak vlastně obhajuje sám sebe proti vzpouře svých prétoriánů. Po dobytí Nisibidy se Tigranés a Mithradatés VI. rozdělili. Vzpoureu vojáků využil Mithradatés k tomu, aby zpět získal své království. Od Nisibidy se vydal zpět do Pontu, do kterého se musel probíjet mnoha bitvami. Z podobného líčení událostí lze rozpoznat, že Appiános i Dio měli nějaký společný zdroj, ze kterého vycházeli.²⁷⁴ Nejvíce odlišné jsou popisy bitev mezi Nisibidou a dobytím Pontu, které autoři doplnili podle své fantazie. Jednotlivé popisy bitev se v každém prameni odlišují, ale nemá smysl je vypočítávat.

Výsledek je stejný. Mithradatés VI. se střetl v bojích s Lucullovým velitelem C. Valeriem Triariem roku 69 př. n. l. Triarius podle Plútarcha zaplatil za svou ctižádost strašlivou cenu - nechtěl totiž počkat na Luculla, ale chtěl slávu pro sebe.²⁷⁵ Triarius zahynul společně s mnoha veliteli a vojáky v bitvě u chrámového státu Zély. Jednalo se o nejhorší porážku Římanů v celé válce. Mithradatés se této bitvy zúčastnil osobně.

²⁷¹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 34. CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 14, 1

²⁷² PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Lucullus*, 33-34; CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 14-16.

²⁷³ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 34.

²⁷⁴ Odpovídá Livius, ale protože Triarius nemá celé jméno ani v Appiánovi, ani v Dionovi, jak je uváděno v Liviovi, Gaius Triarius, snad byl zdrojem Níkolás z Damašku. LIVIUS: *Periochy*, 98.

²⁷⁵ LIVIUS: *Periochy*, 98.

Podle Diona bylo králi v roce 69 př. n. l. přes sedmdesát let.²⁷⁶ V bitvě byl král těžce zraněn. Stejně jako Alexandros se ukázal svým vojákům, aby neztratili rozvahu, takže i Cassius Dio, stejně jako Appiános ztotožňuje Mithradata s Alexandrem a znovu jsme svědky toho, jak pohled na Alexandra ovlivnil dějepisce.²⁷⁷ Z králova zpětného dobytí Pontu lze vidět, že porážka u Tigranokert nebyla tak zdrcující, jak je popisována. Mithradatés VI. byl schopen dále útočit a dokonce vyhrávat. Jak Lucullus protahoval válku, vyrůstala mu zatím v Římě silná konkurence, která proti němu vznášela obvinění, že válku protahuje úmyslně, aby si ponechal velení.

6.3 Gnaeus Pompeius Magnus

Do války s Mithradatem vstoupil nový člověk, Gnaeus Pompeius Magnus (106-48 př. n. l.) Domnívám se, že pro svůj střet s Caesarem patří Pompeius mezi nejslavnější římské postavy, proto zde není třeba vypisovat podrobně jeho životopis. Velleius Pateculus, který žil ve stejné době jako Pompeius, ho charakterizoval jako muže posedlého bezmeznou mocí, který chtěl být vždy první.²⁷⁸ Pompeius naopak postrádal v Plútarchově pojetí nezdravou ctižádost, proto mu patří Plútarchův obdiv stejně jako Lucullovi. Plútarchos však kritizuje jeho sňatek se Sullovou příbuznou a touhu po penězích.²⁷⁹

Lex Gabinia i lex Manilia navrhli jeho podlézaví přátelé, kteří ho podněcovali k tomu, aby usiloval o moc. Lex Gabinia navrhl roku 67 př. n. l. tribun Aulus Gabinius, který byl Pompeiův přítel, a proto byl pojmenován lex Gabinia neboli Gabiniův zákon. Gabinius byl jeden z tribunů, který vděčil Pompeiovi za obnovení úřadu, který zrušil Sulla. Dio tvrdil, že byl pobídnut samotným Pompeiem nebo tak učinil, aby si získal jeho přízeň.²⁸⁰ Cílem bylo svěřit velení Pompeiovi, aby zneškodnil piráty.

Gabinius navrhl, aby byl z bývalých konzulů vybrán nový vojevůdce. Ačkoliv nezmínil přímo Pompeia, všem bylo jasné, koho má na mysli. Pompeius byl konzulem pro rok 70 př. n. l., který zastával společně s Markem Liciniem Crassem. Podal: „...návrh, který Pompeiovi nedával jen vládu nad loďstvem, ale přímo samovládu a neomezenou moc nad všemi lidmi, neboť podle tohoto zákona měl vládnout na celém

²⁷⁶ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVII, 9, 5.

²⁷⁷ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVII, 9, 5. „Právě tak se ukázal Makedoňanům Alexandros.“ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*. 89.

²⁷⁸ PATERCULUS, G. VELLEIUS: *Římské dějiny II*, 33, 2.

²⁷⁹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 1.

²⁸⁰ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 23, 4.

*Středozezemním moři až k Hérákovým sloupům a nad pruhem pevniny sahajícím čtyři sta stadií (asi 50 km) daleko od moře.*²⁸¹ Mezi historiky dosud panuje spor, jakého druhu Pompeiovo *imperium* bylo.²⁸² Jednalo se o druh příkazovací pravomoci, které náleželo za republiky diktátorovi, konzulům a praetorovi jako vyšším úředníkům. Dio, Plútarchos i Paterculus podle mně uvádí, že se jednalo o *imperium maius*, protože všichni tři zdůrazňují jeho moc.

Prameny obviňovaly Mithradata z toho, že piráty naváděl proti Římanům. To je ale jen další příklad římské propagandy. Piráti vždy ohrožovali moře, ale během obou válek, se Sertoriem a s Mithradatem, jejich činnost nebezpečně vzrostla, protože: „...našli uplatnění v králových službách.“²⁸³ Zajímali rukojmí, za které požadovali vysoké výkupné. Nejpodstatnější ale bylo, že kvůli jejich akcím musel být přerušen obchod s obilím, který mohl ohrozit celou Itálii. Mithradatés VI. jim pouze ponechával volnou ruku a využíval jejich služeb. Jeden jejich velitel jménem Seleukos byl Mithradatův přítel a zachránil ho po prohrané bitvě u Kyziku na své lodi.²⁸⁴ Nicméně se domnívám na základě článku *Rome's Contribution to the Development of Piracy*, že moc pirátů nebyla schopná nijak podstatně ohrozit Řím. Autor článku, Philip de Souza, se v něm zabýval demonizováním pirátů u Římanů. Upozornil na to, že piráti jsou v řečnických projevech demonizováni s určitým cílem. Jednalo se to totiž o přímořská společenství, jejichž námořní aktivity posloužily římským aristokratům k ospravedlnění

²⁸¹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 25.

²⁸² Problémem je Paterculovo dvojitě vymezení Pompeiovi pravomoci: „*Gabinus podal návrh zákona, aby... měl stejnou pravomoc jako prokonzulové a to až do vzdálenosti padesáti mil od pobřeží. Toto usnesení svěřovalo vládu téměř nad celým světem jedinému muži – i když již vlastně před dvěma roky byly stejné pravomoci uděleny praetorovi Marku Antoniovi.*“ PATERCULUS, G. VELLEIUS: *Římské dějiny II*, 31, 2-3.

LOADER, W. R.: *Pompey's Command under the Lex Gabinia*. *The Classical Review*, 54, 1940, s. 134–136. Loader se spoléhá na Plútarcha a Diona, neboť jejich popis je shodný, proto se jednalo o *imperium maius*. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 25.

M. Cary se domnívá, že nápis v Delfách, který popisuje výjimečnou moc mimořádných úředníků, se vztahuje i na lex Gabinia. Důvodem je mu fakt, že v nápisu se píše o úřednících ustanovených ad hoc, kteří podle nápisu získali mimořádné pravomoci, tudíž se jednalo o *imperium maius*. CARY, M: *The Lex Gabinia Once More*. *The Classical Review*, 38, 1924, č. 7/8, s. 162-164.

Naproti tomu Pompeiovi životopisec R. Seager se domnívá, že neshody v pramenech jsou způsobené tím, že Lex Gabinia byl schválně nejasný. Pompeius si ho tak mohl vykládat po svém. „*Nothing in*

Catulus's speech in Dio makes it a more suitable reply to a proposal of imperium maius than to one of imperium aequum... Gabinus judged that Pompeius too would find imperium aequum adequate to his needs.“ SEAGER, R.: *c. d.* s. 35.

²⁸³ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 24. APPIÁNOS: *Války s Mithradatem*, 92.

²⁸⁴ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 24. CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 23, 1. Podobně i APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 92.

rozšiřování římského imperialismu.²⁸⁵ Myslím si, že jsme svědky toho, jak římská řečnická propaganda vytvořila mýtus démonických pirátů. Piráti představovali totiž vhodnou záminkou k tomu, aby Pompeius získal výjimečné velení, i když Plútarchos jeho ctižádost zmírňoval.

Dio se jediný velice podrobně vyjadřuje k jeho vydání, dám mu tedy přednost. Není těžké poznat, na čí straně Dio stojí. Sám byl senátor z nejvyšších vrstev, který měl pochopení proto, proč senát nechtěl udělit tak velkou moc jednomu člověku. Dio pohrdal davem, proto odsoudil zákrok davu ve prospěch Pompeia. Prostý lid ho miloval, protože obnovil Sullou zrušený úřad tribuna lidu.²⁸⁶ Tyto Dionovy pasáže jsou plné dlouhých projevů, které jsou jedním z hlavních znaků Dionovy práce. Projev váženého Pompeiova oponenta Quinta Catula umístil však špatně k lex Gabinia, zatímco podle Cicerona patří až k lex Manilia. Barbara Saflor Rodgers v článku *Catulus' speech in Cassius Dio* hledá odpověď, proč Dio umístil Catulův projev ke špatnému zákonu a kdo tak učinil první. Možná tak jako první učinil Livius, od kterého chybu opsal Plútarchos i Velleius Paterculus.²⁸⁷ Vysvětlení je jednodušší: Dio spojuje dohromady dvě události, protože se nechtěl opakovat. Dio se ve svém díle snažil časově logicky spojit informace z různých zdrojů, ale v tomto případě se mu to moc nepovedlo. Často používal Livia a k tomu četl i Plútarcha, Sallustia a jistě používal i Ciceronův projev. Tyto informace se v tomto případě pokusil spojit navíc s vlastními projevy, které vložil do úst hlavním aktérům.

Pompeius dostal velení ve válce proti pirátům na tři roky, patnáct legátů, které si mohl vybrat ze senátu, lodě, peníze a vojsko. Jedním z legátů byl i dějepisec a voják Sisenna, který při tažení proti pirátům zahynul na nemoc. Všechny prameny chválí to, jak rychle se Pompeius vypořádal s piráty. Pompeiovi se podařilo porazit piráty za pouhé tři měsíce, proto se podle Appiána říká Pompeiovi Magnus.²⁸⁸ Nicméně v závěru *Válek s Mithradatem* píše, že se mu říkalo Magnus proto, že jako jediný římský vojevůdce slavil tři triumfy nad třemi kontinenty, takže měl více než jednu literární

²⁸⁵ SOUZA, P.: *Rome's Contribution to the Development of Piracy. Memoirs of the American Academy in Rome. The Maritime World of Ancient Rome* 6, 2008, s. 71-96.

²⁸⁶ CASSIUS DIO: *Roman History*, XXXVI, 24.

²⁸⁷ RODGERS, B. S.: *Catulus' speech in Cassius Dio* 36. 31 – 36. *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 48, 2008, s. 295 – 318. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 25. LIVIUS: *Periochy*, 99.

²⁸⁸ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 94.

předlohu. Pompeius proto získal obrovskou popularitu mezi lidem, ale římský senát tím byl znepokojen, protože jeho síla vzrostla.²⁸⁹

Roku 66 př. n. l. byl vydán Maniliův zákon, který svěřoval Pompeiovi velení ve válce s Mithradatem. Cicero pronesl na jeho podporu dlouhou řeč známou jako *De Imperio Cn. Pompei* nebo také *Pro lege Manilia*. Shrnuje v ní dějiny třetí války s Mithradatem, vychvaluje Luculla a své oponenty, ale nejvíce vynáší Pompeia. Z tohoto projevu převzali Plútarchos i Dio tvrzení, že nejhorší pohromou pro Řím ve válce s Mithradatem byl Lucullův nešťastný osud, nikoliv jeho neschopnost.²⁹⁰ Lucullovi nebylo dovoleno napravit katastrofu kvůli nepřízni senátorů. Jeho pravomoci byly podle zvyku přeneseny na konzula Glabria. Je tu však vojevůdce, Pompeius, který má všechny čtyři vlastnosti, které by měl správný vojevůdce podle Cicerona mít - vojenské zkušenosti, autoritu, chrabrost a štěstí, které Lucullovi tolik chybělo.²⁹¹ Na rozdíl od Diona se Appiános o Ciceronovi nezmiňuje. Plútarchos udělal jen narážku na to, že Ciceronova politika znamenala mnoho pro Pompeia a že Cicero obhajoval Manilia obžalovaného optimáty.²⁹²

Pompeius byl na cestě na Krétu, která byla po Kilikii druhým největším sídlem pirátů, když se dozvěděl o lex Manilia. Chtěl otestovat Mithradata, proto k němu poslal posla s přátelskými návrhy.²⁹³ Mithradatés VI. měl však Pompeia v té době v opovržení, neboť doufal, že utvoří spojenectví s novým parthským králem Fraatem III. (70–57 př. n. l.). Ale Pompeius to očekával a sám rychle uzavřel spojenectví s Fraatem, který už dříve vyjednával s Lucullem.²⁹⁴ Robin Seager, autor knihy *Pompey. A Political Biography*, považuje Dionovo tvrzení, že Pompeius vyslal k Mithradatovi posla s nabídkou příměří, za těžko přijatelné. Tuto zprávu uvádí pouze Dio a navíc se podle Seagera neslučuje s Pompeiovým charakterem a jeho touhou dokázat, že je lepším velitelem než Sulla nebo Lucullus. Aby tak učinil, musel Mithradata zničit úplně, pokud možno ho zabít.²⁹⁵

Následně došlo k setkání Pompeia a Luculla někde v Galatii. Scéna setkání je symbolická. Pompeiovi liktoři přišli s uschlými větvkami, které představovaly znak

²⁸⁹ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 121.

²⁹⁰ CICERO, M. TULLIUS: *De imperio Cn. Pompei ad Qvirites oratio*, 26. Dalším prokazatelným zdrojem pro Diona byl Livius LIVIUS: *Periochy*, 100. Dionovi určitě imponoval Liviův popis projití zákona: „za velikého rozhořčení nobility... Lidový sněm mu (zákonu) přál.“ LIVIUS: *Periochy*, 100.

²⁹¹ CICERO, M. TULLIUS: *De imperio Cn. Pompei ad Qvirites oratio*, 27; 28.

²⁹² PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Cicero*, 8.

²⁹³ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 45, 2.

²⁹⁴ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 45.

²⁹⁵ SEAGER, R.: *c. d.*, s. 44.

liktorského úřadu. Lucullovi liktoři dali Pompeiovým liktorům větévky čerstvé, takže tímto způsobem Pompeiovi symbolicky předali moc i bohové.²⁹⁶ Vzájemné hádky a nactiutržení odsoudil kromě Cassia Diona a Plútarcha i Velleius Paterculus.²⁹⁷ Arthur Keaveney na základě těchto hádek a obviňování Luculla z hrabivosti zrekonstruoval vznik pomluv o Lucullovi, který byl podle nich chamtivec užívající si přepychu. Ani nedovoloval svým vojákům v dobytých městech rabovat a vše si nechával pro sebe.²⁹⁸

Lucullus se zahořklý vrátil domů, kde ho čekal soud. Aby se vyhnul sporům mezi optimáty a populáry, předstíral šílenství. Věnoval se pouze filosofii, za což si vysloužil Plútarchovu chválu.²⁹⁹ Díky válce zbohatl, postavil si nákladné domy s proslulými zahradami, ve kterých pěstoval zcela nový druh ovoce přivezený z Arménie – třešeň.³⁰⁰ Plútarchos má i vysvětlení, proč se jeho dva oblíbení velitelé, Pompeius a Lucullus tak zneprátelili. Důvodem byla Sullova závěť, která upřednostňovala Luculla, zatímco Pompeiovy oblíbenosti se Sulla bál.³⁰¹

Historik Thomas P. Hillman odmítal, že by kdy dříve byli Pompeius a Lucullus nepřátelé. Argumentoval tím, Sullova vůle je Plútarchovo vlastní zdůvodnění, neboť žádný jiný pramen o ní neví. Lucullus a Pompeius nikdy před vydáním lex Manilia neměli žádný důvod být nepřátelé.³⁰² Víme už, že Plútarchos neměl Sullu rád. Lucullus je na rozdíl od Sully Plútarchovým vzorem, neboť se podle Plútarcha nesnažil být první za každou cenu, a proto měl Plútarchos pochopení i pro jeho slabost - nákladné hostiny, které daly vzniknout přirovnání lucullské hody.³⁰³

Co se stalo, když Pompeius převzal velení, nelze jednoznačně zjistit, protože všichni tři autoři, Plútarchos, Appiános a Dio, si protiřečí. Mají jiné popisy bitev, které jsou z velké části jejich vlastní tvorbou. Mithradatés VI. tábořil na nedobytném kopci, ale tím podobnosti končí. Protože mu docházely zásoby, musel zaútočit na rovinaté pláni, kde prohrál. Plútarchův popis je méně pravděpodobný než Dionův: Mithradatés

²⁹⁶ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 36. CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 46, 1.

²⁹⁷ „Pompeius házel Lucullovi na hlavu bezectný hlad po penězích, Lucullus Pompeiovi bezmeznou posedlostí mocí a přitom ani jeden z nich nemohl druhého obvinít z křivého nařčení.“ PATERCULUS, G. VELLEIUS: *Římské dějiny II.*, 33, 2. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 31 CASSIUS DIO: *The Roman History*. XXXVI, 46, 1.

²⁹⁸ KEAVENEY, A: *c. d.*, s. 209.

²⁹⁹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 40.

³⁰⁰ PLINIUS, G. SECUNDUS, STARŠÍ: *Kapitoly o přírodě*, XV, 102.

³⁰¹ Thomas P. Hillman odmítal, že by kdy dříve byli Pompeius a Lucullus nepřátelé. Argumentoval tím, Sullova vůle je Plútarchovo vlastní zdůvodnění, neboť žádný jiný pramen o ní neví. Lucullus a Pompeius nikdy před vydáním lex Manilia neměli žádný důvod být nepřátelé. HILLMAN, P, T.: *The Alleged Inimicitiae of Pompeius and Lucullus: 78-74*. *The Classical Philology*, 86, 1991, č. 4, s. 316.

³⁰² Tamtéž, s. 318.

³⁰³ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Lucullus*, 41.

VI. tam nenašel vodu, ale Pompeius ano. Je trochu zvláštní, že by se Mithradatés VI. nevyznal v zemi, která mu byla bližší, než Pompeiovi.³⁰⁴ Podle Appiána král dále s úspěchem používal partyzánskou taktiku a ničil vše kolem, aby se Římané nemohli zásobovat z okolní krajiny.³⁰⁵

Následovala poslední bitva Mithradatova života, která symbolicky završila jeho marný odpor proti Římanům. Sama měsíční bohyně roku 65 př. n. l. určila vítěze. Římané měli měsíc, který byl nízko, za zády, takže je protivníci nebyli schopní vidět a přesně na ně mířit. Mithradatés utekl, doprovázen třemi jezdci, z nichž jeden byl jeho oblíbená milenka Hypsikrateia, která krále doprovázela do bitev jako Amazonka, a proto jí král říkal Hypsikratés.³⁰⁶ Toto vítězství bylo namalováno a v konečném Pompeiově triumfu byl nesen obraz znázorňující Mithradatův: „*tajný útěk za noci*.“³⁰⁷

Po této bitvě následuje zmatek v popisu pohybu Mithradata a Pompeia. Tento zmatek má jednu opodstatněnou příčinu: pozornost Cassia Diona, Appiána a Plútarcha se nyní soustřeďuje na Tigrana. Buď Mithradatés utíkal ihned k Eufratu, aby mohl utéct do Kolchidy a odtud až do Bosporu, nebo hledal znovu útočiště u Tigrana. Pompeius buď následoval Mithradata Kolchidou, nebo zaútočil ihned na Tigrana.³⁰⁸ Tigranés Mithradata tentokrát ale nepřijal a navíc na něj vypsal odměnu. Také ho podezříval z toho, že proti němu navádí syna Tigrana mladšího.³⁰⁹ V Appiánových očích jsou hlavními viníky Tigranova neúspěchu parthský král Fraatés který se snažil vyjednávat s Římany i s Mithradatem, a syn Tigranés, který otce roku 66 př. n. l. zradil.³¹⁰

³⁰⁴ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 47. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 32.

³⁰⁵ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*. 98-100 Asi tedy neměl za zdroj pouze Livia, proto je ho podle Andersena třeba odmítnout, ale i on završil Mithradatovu válku s bitvou s měsícem. ANDERSEN, J. G. C.: *Pompey's Campaign against Mithradates*. *The Journal of Roman Studies*. 1922, č. 12, s. 103. s. 99. LIVIUS: *Periochy*. 101. Na druhou stranu už víme, že možnou předlohou Appiána byl Níkoláos.

³⁰⁶ Podle Andersenova článku měl Dio za základ popis bitvy u Frontina. „*Když byl Mithridates, obkličěn Pompeiem a chystal útěk na příští den... Poručil také zapálit po celém táboře větší množství ohňů. O druhé noční hlídce pak vyvedl své vojsko těsně kolem nepřátelského tábora.*“. FRONTINUS, S. IULIUS: *Válečné lsti I. O utajování záměrů*. 7. ANDERSEN, J. G. C.: *Pompey's Campaign against Mithradates*. *The Journal of Roman Studies*. 1922, č. 12, s. 99–105. Opravdu u Diona hraje ohně přední roli. Nicméně Dio, Plútarchos a nakonec i Appiános o měsíci psali. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 33. CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 49. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 117.

³⁰⁷ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 117.

³⁰⁸ LIVIUS: *Periochy*, 101. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 36. CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 50, 1. Podle jediného Appiána se král ihned vydal kolem Černého moře do Bosporu, kde vládl jeho syn Macharés. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 101.

³⁰⁹ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 50, 1.

³¹⁰ Mladý Tigranés byl synem krále Tigrana a královny Kleopatry. Starší dva syny nechal otec pro zradu popravit už dříve. Teď ho zradil i třetí syn. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*. 104

Toto chování Tigrana staršího se pokoušeli vysvětlit R. Seager nebo B. McGing. Seager vysvětluje Tigranovo chování tak, že Tigranés starší se ukázal jako značně nespolehlivý spojenec. Mithradatovi nikdy výrazně nepomohl, jenom když se mu to hodilo, jako v případě útoku na Kappadokii v počátku třetí války, kterou neobsadil podle Mithradatova přání, ale pouze z ní odvedl obyvatele, aby jimi osídlil své nové hlavní město Tigranokerta. Mithradata před bitvou o Tigranokerta nepřijal, když k němu utekl poprvé a odmítal jeho rady ve válce.³¹¹ McGing naopak pochybuje, že by Mithradatés riskoval ztrátu spojence tím, že by u něj vyvolával neklid. Přikláním se k jeho závěru, protože jde o Dionovo vlastní vysvětlení, proč Tigranés Mithradata nepřijal. Měl nejspíš už války dost a navíc musel řešit problémy se synem a parthským králem Fraatem III., který byl švagrem Tigrana mladšího.³¹²

Tigranés mladší uprchl k Fraatovi III., a vzal s sebou některé z předních mužů, kterým nevyhovoval jeho otec. Fraatés se nechal Tigranem mladším přesvědčit k invazi do Arménie.

Tato situace byla příznivá pro Pompeia, který se už dále nemusel cítit vázán smlouvou s Fraatem III., která ustanovovala hranice na Eufratu (uzavřená Sullou, viz výše). Roku 66 př. n. l. Tigranés mladší dobyl Artaxatu a Tigranés starší se rozhodl vzdát Pompeiovi. Pompeius usmířil otce se synem, nařídil Tigranovi vzdát se všech dobytých území a ponechal mu jen dědičné země, tj. Arménii. Syn však nesouhlasil s mírovými podmínkami, proto ho Pompeius uvěznil.

Jak už jsem napsala, Tigranovo království zahrnovalo i Sýrii, kterou získal roku 83 př. n. l. Vyhnaný král Antiochos XIII. (85-64 př. n. l.) Sýrii požadoval zpět. Pompeius odmítl nárok vyhnaneho krále Antiocha XIII. na suverénní vládu, protože země už patřila poraženému Tigranovi. Tak se Sýrie stala v roce 64 př. n. l. římskou provincií. Arménie zůstala prozatím samostatná, Pompeius si pouze přivlastnil pro římský senát právo schvalovat arménské krále. Obratně tak vytvořil z Arménie nárazníkový stát proti Parthii.³¹³

V Bosporu byl vládcem Mithradatův syn Macharés, který se však přidal na stranu Římanů. Syna nechal Mithradatés VI. po příjezdu zabít jeho společníky, kterým garantoval beztrestnost a peníze.³¹⁴ Pompeius ho musel následovat dvěma kavkazskými

³¹¹ SEAGER, R.: *c. d.*, s. 46.

³¹² MCGING, B: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 140.

³¹³ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVII, 7a.

³¹⁴ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVII, 5, 2. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 102. LIVIUS: *Periochy*, 101.

zeměmi: tzv. Kavkazskou Albánií a Ibérií. Následujícího roku 65 př. n. l. se Pompeius zabýval válkou proti Albáncům a Iberům. Iberové se přidali k Albáncům a Arménům ze strachu před Pompeiem, což je docela pravděpodobné tvrzení. Střety s ibérským králem Artokem skončily příměřím, které bylo stvrzeno tím, že Artokés poslal své děti jako rukojmí.³¹⁵

Zatímco Pompeius pronásledoval Mithradata, vznikl spor mezi Tigranem a parthským králem Fraatem III. o území Gordyéné. Fraatés III. jednal po porážce Tigrana mladšího s Pompeiem o možné pomoci proti Mithradatovi, ale když Pompeius zkrátil jeho titul „král králů“ pouze na „král“, odmítl.³¹⁶ Upozorňuji na to, že i podle Plútarcha byl Tigranés nazýván král králů – tehdy to byl Lucullus, kdo Tigrana tituloval pouze slovem král. Předpokládám, že tito dva římscí vojevůdci se uměli chovat diplomaticky a nechtěli si rozzlobit východní panovníky tím, že je špatně osloví. Toto opakování motivu podle mě odkazuje na představu trvání *translatio imperii*. Podle Diona vedlo totiž špatné oslovení Fraata Pompeiem k válce o Gordyéné. Pompeius spor vyřešil tak, že Gordyéné připojil k Římu a uznal parthské hranice na Eufratu a titul král králů přiřkl Tigranovi.³¹⁷

Mohl být spokojený. Do zemí Iberů a Kolchů nevstoupil ani Alexandros Veliký, jeho velký vzor, takže byl vlastně lepší než legendární vojevůdce. Stal se doslova novým římským Alexandrem. Plútarchos zdůrazňuje údajnou tělesnou podobu mezi Alexandrem a Pompeiem. Měl zemřít teď, na vrcholu moci, jako Alexandros a nedožít se sporu s Caesarem.³¹⁸ Pompeius, stejně jako Alexandros v případě Dáreia III., netrval na usmrcení svého protivníka. Vydal se dobývat jako Alexandros další země. Na řadě byla Judea, kterou zmítal spor o moc mezi královskými bratry, Aristobúlem II. (66–63 př. n. l.) a Hyrkánem II. z rodu Hasmonejců. Aristobúlos žádal Pompeia o pomoc proti bratrovi. Pompeius učinil z Hyrkána II. římského spojence a Aristobúla zajal a postupoval dál na jih proti arabskému králi v Petře. Při obléhání Petry ho zastihl dopis s radostnou zprávou, že Mithradatés je mrtev.³¹⁹

³¹⁵ Starověká Kavkazská Albánie ležela v jihovýchodní části hor Většího Kavkazu. Byla ohraničena kavkazskou Iberií (dnešní Gruzie) na západě, na severu Sarmatií, Kaspickým moře na východě a provincií Artsakh a Utik v Arménii na západ podél řeky Kuros. Tato hranice však nebyla nikdy jistá. Dnes je rozdělena mezi Rusko a Ázerbajdžán.

³¹⁶ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVII, 6, 2. LIVIUS: *Periochy*, 101.

³¹⁷ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 35. LIVIUS: *Periochy*, 101. CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVII, 5, 2.

³¹⁸ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 2.

³¹⁹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 41.

Mithradatés v Bosporu po smrti Machara učinil králem svého nejoblíbenějšího syna Farnaka II (97–47 př. n. l). Všechny prameny nyní z Mithradata činí nového Hannibala, neboť jako Hannibal chtěl posbírat novou armádu a napadnout Itálii pochodem přes Alpy z východu, zatímco Hannibal je přešel ze západu.³²⁰ Německý student starověku, Torsten Gruber, autor článku *Mithridates VI. - Ein Hannibal aus dem Osten? Die letzten Pläne des Mithridates VI. von Pontos*, představil v tomto článku dokonce pět různých pohledů na tuto událost z Mithradatova života.³²¹ Považuje Mithradatovy poslední plány za velice kontroverzní, neboť analyzoval názory moderních historiků na ně a došel k pěti tezím:

1. Jedná se o skutečný Mithradatův plán, který neměl naději na uskutečnění.
2. Jedná se o skutečný Mithradatův plán, který měl naději na uskutečnění.
3. Jde o očerňování jeho nepřátel.
4. Čtvrtá teze uvádí, že starověké prameny jen využívaly literární topos a ztotožňovali Mithradata s Hannibalem.
5. Pátá teze říká, že Mithradatés tento plán vymyslel, aby mohl získat lepší vyjednávací pozici vůči Pompeiovi. Provedení plánu ho nicméně nikdy nenapadlo.³²²

První a druhá teze by mohla být propagandou Mithradata – chtěl ukázat svým stoupencům, že je stále schopen Řím ohrozit, i když to možná nebyla pravda. Třetí a pátá teze by mohly být příkladem propagandy Mithradatových nepřátel (tj. Farnaka a Pompeia), kteří chtěli ospravedlnit vraždu nebezpečného krále. McGing tak tvrdí, že Mithradatův plán napadnout Itálii, nebyl nic víc, než propagandou jeho syna Farnaka za účelem ospravedlnit vraždu otce, neboť se vraždou chtěl zavděčit Římanům.³²³ Farnakés II. byl však později poražen a zabit v bitvě Caesarem roku 47 př. n. l. na

³²⁰ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 102. CASSIUS DIO: *The Roman History*: XXXVII, 11, 1. FLORUS, L. ANNAEUS: *Válka s Mithradatem*, 25. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 41.

³²¹ Všechny prameny činí z Mithradata nového Hannibala, neboť jako Hannibal chtěl posbírat novou armádu a napadnout Itálii pochodem přes Alpy z východu, zatímco Hannibal je přešel ze západu. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 102. CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVII, 11, 1. FLORUS, L. ANNAEUS: *Válka s Mithradatem*, 25. PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 41.

³²² GRUBER, T. M. *Mithridates VI. - Ein Hannibal aus dem Osten? Die letzten Pläne des Mithridates VI. von Pontos*. In: SONNABEND, H. (ed.): *Die Spätphase der römischen Republik*. München, 2005, s. 1.

³²³ MCGING, C. B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986, s. 200.

stejném místě u chrámového města Zély, kde Mithradatés porazil Triaria. Tímto posledním symbolem končí v Appiánovi pontské války.³²⁴

Autoři pramenů se museli opírat o svědectví svých zdrojů, snad úředních záznamů, do kterých vítěz sice snadno mohl nechat vnést povolený oficiální pohled na tuto událost, avšak já se přikláním k tomu, že starověké prameny jen využívaly literární topos a cíleně ztotožňovali Mithradata s Hannibalem. Už jsem napsala, že Appiános a Pompeius Trogus ztotožňovali Mithradata s jeho předky, což také představuje podle mně literární topos v Mithradatově příběhu. Jedním z charakteristických znaků topu i propagandy je ten, že se opakují, proto se domnívám, že působením času se propaganda může stát literárním topem, který se dostane do pramenů jako zaručená pravda. V tomto případě bylo cílem tohoto literárního topu ospravedlnit *translatio imperii*, jehož součástí se staly Mithradatova i Tigranova říše. Oba králové se také, jak už bylo řečeno, titulovali titulem perských králů.

Král byl vždy náchylný k velkým činům, setkal se s mnoha úspěchy, stejně jako s mnoha neúspěchy a cítil, že není nic, v co by nemohl doufat. A kdyby selhal, chtěl raději zahynout spolu se svým královstvím, s nezmenšenou hrdostí, spíše než žít v pokoře a hanbě. Mithradatés měl před očima osud Tigrana, který nechtěl následovat a rozhodl se o poslední zoufalý krok. To je Dionovo vysvětlení Mithradatových záměrů, činu hodného velkého krále.³²⁵

Tímto plánem se však odcizil vojákům, protože moc Římanů rostla, zatímco on byl stále slabší. Mezi jeho vojskem vypukla vzpoura, které předcházelo veliké zemětřesení, znak změny vlády, a někteří z jeho synů přeběhli k Pompeiovi. Král proto začal být podezřívavý a některé ze svých dětí nechal usmrtit.³²⁶ Když to Farnakés viděl, začal proti němu intrikovat, ačkoliv právě jeho otec označoval za svého následníka. Farnakés se bál krutého a podezřívavého otce, a také se zřejmě právem obával, že by nezdědil žádné království, kdyby otec dovedl svůj plán do konce. Jeho spiknutí však otec odhalil a poslal muže, aby syna zatkli. Ty si však Farnakés získal na svou stranu a společně s nimi a se svými lidmi se rychle obrátil proti svému otci. Když se se starý král o vzpouře dozvěděl, poslal proti Farnakovi vojáky. I ty si Farnakés získal na svou stranu, protože starého krále neměli v lásce. Farnakés pak přinutil svého otce spáchat sebevraždu v paláci v Pantikapaionu, kam Mithradatés utekl.

³²⁴ APPIÁNOS: *Války s Mithradatem*. 121. Jednalo se o součást občanské války mezi Caesarem a Pompeiem. Farnakés II. stál na straně Pompeia.

³²⁵ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 11, 4.

³²⁶ APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 112.

Florus: „Zaskočen zradou skončil svůj život ranou mečem, když jeho pokus otrávit se nevyšel.“³²⁷ Florus jen nebyl ve svých výtazích z Livia tolik sdílný: „Zaskočen zradou skončil svůj život ranou mečem, když jeho pokus otrávit se nevyšel.“³²⁸ Appiános nabízí romantičtější verzi Mithradatovy smrti než Florus nebo Cassius Dio, kterou pravděpodobně opsal od Livia: „Mithradatés vyňal jed, který měl stále v pochvě svého meče, a namíchal si jej. Dvě z jeho dcer-byly to ještě mladé dívky a žily u něho. Mithridatis a Nyssa, zasnoubené králům Egypta a Kypru, prosily otce, aby si směly vzít jed napřed. Zatímco na ně jed ihned zaučinkoval, na Mithradata neúčinkoval...Byl totiž navyklý na jedy, jichž v sebeobraně neustále požíval jako protijedů, ty se dodnes nazývají mithridatika. Když uviděl jakéhosi Boiotia, řekl mu, tvá pravice mi teď nejvíce poslouží, jestliže mě teď zabiješ. Boiotios byl dojat a královu přání vyhověl.“³²⁹ Cassius Dio uvádí střízlivě verzi Mithradatovy smrti: „...he was at once self-slain and murdered by his foes.“³³⁰ Z vágního popisu nejde poznat, kdo byl vrahem.

T. Reinach z těchto tvrzení udělal podivný závěr, že Farnakovi vojáci vtrhli do věže, kde k Mithradatově smrti roku 63 př. n. l. došlo, ale příliš pozdě, neboť král se otrávil. Ve vzteku probodali královo tělo.³³¹ Jak opravdu skončil Mithradatés, se dnes už asi nikdo nedozví. Otrava jedem vlastní rukou byla považována za důstojnou smrt pro vládce. Díky jedu zemřel Hannibal i Kleopatra. Snad se Livius a Appiános nechali inspirovat Hannibalovou smrtí a Livius tak zakryl podíl Římanů na smrti Mithradata. Cassius Dio svou verzi určitě opsal od Níkoláa z Damašku, který zachytil vyprávění Archeláových potomků. Níkoláa, jak už jsem zmínila, určitě znal. I Dio však viděl v Mithradatovi na závěr jeho života nového Hannibala, který tolik Římanům naháněl strach. Z Mithradata učinil důstojného protivníka Římanů, se kterým se římsí vojevůdci mohli směle měřit, za což si vysloužili jeho uznání.

Níkoláova verze byla pravděpodobně obžalobou nepřátel, nejspíš Římanů. V roce 63 př. n. l. Pompeius jmenoval syna Mithradatova zavrženého vojevůdce Archeláa jménem Archeláos veleknězem a římským klientem chrámového státu Komán v Kappadokii. Archeláos I. se stal knězem římské bohyně války Bellony (římský název

³²⁷ FLORUS, L. ANNAEUS: *Válka s Mithridatem*, 26.

³²⁸ FLORUS, L. ANNAEUS: *Válka s Mithridatem*, 26.

³²⁹ APPIÁNOS: *Válka s Mithridatem*, 111. LIVIUS: *Periochy*, 101.

³³⁰ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXXVI, 13, 4.

³³¹ REINACH, T.: *c. d.*, s. 410.

pro bohyni matku Ma) a založil novou dynastii.³³² Podle Strabóna o sobě tvrdil, že byl potomkem samotného Mithradata.³³³ Domnívám se, že je proto možné, že Mithradatés dal za manželku svému oblíbenému vojevůdci jednu ze svých dcer.

V počátku své vlády se velekněz Archeláos I. oženil s nejmenovanou arménskou princeznou, s kterou měl syna Archeláa II. z Komán (80–55 př. n. l.). Je zde možnost, že jeho manželka byla dcerou krále Artavasda II. z Arménie (vládl 53–34 př. n. l.).³³⁴ Otcem Artavasda II. byl Tigranés Veliký.³³⁵ To činilo z Artavasda II. z matčiny strany vnuka Mithradata VI. a Láodiké. Archeláos II. se oženil s Bereníké IV., starší sestrou egyptské královny Kleopatry VII.³³⁶ Jejich synem byl Archeláos III. (55–34 př. n. l.), který měl s Pithodoris z Trallu syna Archeláa IV (34–17 př. n. l.).³³⁷ V letech 18/17 př. n. l. se dcera Archeláa IV., Glafyra, provdala za prince Alexandra z Judey. Po matce Glafyra odvozovala svůj původ od Dáraia i podle Josepha.³³⁸ Archeláos IV. se stal přítelem herodovské dynastie. Alexandros a Glafyra měli syny jménem Alexandros a Tigranés V., z kterého se stal arménský král.³³⁹ Kománská dynastie byla tedy spřízněná jak Mithradatem VI., Tigranem Velikým, Markem Antoniem, Kleopatrou VII., Jubou II. a Herodem Velikým.

Na dvoře Heroda Velikého žil v té době i Níkoláos z Damašku, který se s Glafyrou určitě setkal. Ona mu vyprávěla příběh, který si vyprávěla její rodina a Níkoláos jej zařadil do svých světových dějin, které pravděpodobně pojal jako oslavu kománské, židovské, arménské a egyptské dynastie. Od Níkoláa vyprávění bez většího

³³² STRABÓN: *The Geography*, XII, 3, 34. APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 114.

³³³ STRABÓN: *The Geography*, XVII, 11.

³³⁴ CASSIUS DIO: *The Roman History*, XII, 39, 2. Píše o Marku Antoniovi, že zasnoubil dceru nejmenovaného arménské krále se svým synem Alexandrem, aby si pojistil spojenectví s Arménií proti Parthům. Nejmenovaný arménský král je podle životních dat Artavasdés II. Alexander Hélios asi dlouho nepřežil porážku svého otce a matky Kleopatry u Aktia r. 31 př. n. l. Ze sňatku pravděpodobně sešlo. Osud Kleopatřiných synů je neznámý. Alexandrův bratr Ptolemaios Filadelfos dožil pravděpodobně u Juby II., který se oženil s jeho sestrou Kleopatrou Seléné. CASSIUS DIO: *The Roman History*. LI. 15.6. In: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html [cit. 28. 6. 2014] Král Archeláos I. se velice zajímal o přírodní vědy, o kterých sám napsal dlouhé pojednání. Využíval ho Plinius. PLINIUS, G. SECUNDUS, STARŠÍ: *Kapitoly o přírodě*. XXXVII, 46. XXXVII, 95. XXXVII, 104; XXXVII, 107.

³³⁵ STRABÓN: *The Geography*, XI, 14, 15. In:

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>. [cit. 25. 5. 2014]

³³⁶ STRABÓN: *The Geography*, XVII, 11. In:

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>. [cit. 25. 5. 2014]

³³⁷ STRABÓN: *The Geography*, XII, 3, 29: „...elder sister of Cleopatra, was in possession of the kingdom; and since a husband of royal family was being sought for her, Archelaüs proffered himself to her agents, pretending that he was the son of Mithridates Eupator.“ Podle let nemohl být Archeláos I. synem Mithradata VI, ale spíše vnukem. STRABÓN: *The Geography*, XII, 3, 34. In:

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>. [cit. 25. 5. 2014]

³³⁸ FLAVIUS, JOSEPHUS: *Válka židovská*, 24, 476.

³³⁹ Po smrti manžela Alexandra se Glafyra musela vrátit do Kappadokie. FLAVIUS, JOSEPHUS: *Válka židovská*, 28, 552.

porozumění opsali Pompeius Trogus a Appiános a provedli v něm i vlastní redakce. Když se Glafyra provdala za Jubu II., odnesla si pravděpodobně Nikoláoovo dílo s sebou a Juba II. ho využil. Od Juby ho pak převzal Plútarchos. Říman Pompeius Trogus žil na přelomu letopočtu, o něco dříve žil Nikoláos, který svoje dílo napsal někdy kolem přelomu letopočtu, takže ho mohl Pompeius Trogus znát. Víím, že je to velice slabé tvrzení, které ovšem nevychází pouze z toho, že nejsou známa přesná životní data obou autorů. Zaráží mě, že tento Říman nenahlíží na východní země římským pohledem. Vysvětluji si to tím, že skutečným autorem předlohy je Nikoláos z Damašku.

Mám ještě dva důkazy, že autorem předlohy Pompeia Troga je Nikoláos. V Trogově knize o Sýrii je chválen pravděpodobně autorem předlohy, Nikoláem, arménský král Tigranés I., Mithradatův spojenec. Plútarchos na tomto králi neviděl nic dobrého. Princezna Glafyra, jak už jsem zmínila, měla se svým manželem Alexandrem dvě děti: syny Tigrana a Alexandra, což vede k domněnce, že byla nejen potomkem Mithradatova vojevůdce Archeláa, ale i krále Tigrana I. Vedlejším důkazem je, že v knize o Sýrii podává také Pompeius Trogus zvláštní popis původů Židů, který není parafrází Starého zákona. Podle něj se předek Židů jmenoval Damascus (Damašek) a byl to syn slunečního boha Apollóna, proto ve skutečnosti Židé uctívají boha Slunce!³⁴⁰ Něco takového mohl napsat jen filozof z Damašku. Sýrie byla proslulá slunečním kultem, který se dokonce v Dionově době stal nakrátko oficiálním římským kultem.³⁴¹

Na základě tohoto spletitého rodinného vztahu se domnívám, že rozumím tomu, proč se Mithradatés stal v Appiánových a Trogových textech tragickým hrdinou. V prvních dvou válkách mu oba přisuzují přízeň bohů, neboť války byly oprávněné a mohl se v nich spolehnout na svého věrného přítele vojevůdce Archeláa. V třetí válce však Mithradatés neoprávněně Archeláa vyhnal a bohové se postavili proti Mithradatovi. Legitimitu si nezískal nákladnými oběťmi ani propagandou. Kománští velekněží vytvořili ve své rodině mýtus, který obhajoval jejich předka, vojevůdce Archeláa a zpočátku i Mithradata, dokud spolupracoval s Archeláem. Takto příběh zaznamenal Nikoláos z Damašku, z kterého ho opsali Appiános a Pompeius Trogus. Otázkou je, jestli Appiános a Pompeius Trogus věděli, že opisují mytizované historické události. Domnívám se, že nikoliv, neboť bylo zvykem antických dějepisců, že využívali motivy z mytologie, kterým připodobňovali historické události.

³⁴⁰ IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*, XXXVI, II.

³⁴¹ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXXX, 17.

Nejsem si jistá, jestli se Pompeius a Mithradatés sami vědomě ztotožňovali s Alexandrem, nebo se jedná o retrospektivní mýtus použitý Plútarchem a Appiánovou předlohou (Níkoláem). Takto se dostala mytizovaná skutečnost i do Appiána, kterého na rozdíl od Plútarcha zajímaly především vojenské dějiny, proto se tak soustředil na popisy bitev. Když se Pompeius z východu vrátil roku 62 př. n. l. do Říma, pompézně oslavil třetí triumf. Řídil vůz oblečen do Alexandrova pláště, který našel v Mithradatově pokladnici. Stal se tak novým římským Alexandrem, který dobyl Alexandrovu říši a připojil ji tak k Římu.³⁴² Takto se na Pompeia díval i Plútarchos: „*to vše jeho tváři poskytovalo určitou podobnost s Alexandrem.*“³⁴³ Pompeius převzal velení od Luculla a samotný Pompeius byl poražen Gaiem Juliem Caesarem v bitvě u Phillip. Tak vedle sebe Plútarchos postavil životopisy Alexandra a Caesara, které jsou tímto vrcholem jeho *Životopisů*.

³⁴² APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*, 117 V průvodu šlo sedm Mithradatových dětí, které Pompeius zajal, Tigranés mladší a židovský král Aristobúlos. Poslední dva jmenované nechal Pompeius popravit.

³⁴³ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Pompeius*, 2.

7. Závěr

Cílem práce bylo analyzovat, jakým způsobem pojednává Cassia Diona o pontských válkách. Abych lépe vyhodnotila Dionův přínos pro poznání pontských válek, rozhodla jsem se jeho pojednání srovnat s ostatními dochovanými prameny, kterými jsou především Appiánovy *Války s Mithradatem*, Plútarchovy *Životopisy* Sully, Luculla, Pompeia, Maria a Sertoria a *Fillipské dějiny* Pompeia Troga. Snažila jsem se vyprávět pontské války z pohledu pramenů, jejichž autoři žili mnohem později, než Mithradatés, proto jsem považovala za vhodné zjistit záměry a styly jednotlivých autorů.

Z uvedených citací v celé práci lze vidět, že jmenované prameny si často protiřečí, což způsobuje problémy při rekonstrukci událostí. Jestliže se snažíme zrekonstruovat dějiny pontských válek, musíme si také dávat pozor na postoje, jaké antičtí autoři zaujímali a nepřebírat slepě jejich popisy událostí. Ve starověku dějepisci od sebe běžně opisovali navzájem a dějepisectví mělo kromě poučení přinést i zábavu, proto též obsahovalo funkci estetickou. Jen občas dějepisci odkazovali na svůj zdroj, aby podepřeli svá tvrzení, jako to dělal Plútarchos. Díky tomu se nám zachovala jména dějepisců, jejichž díla jsou pro nás jinak ztracená. Těžko proto můžeme odhalit, kdo od koho opisoval.

Cassius Dio měl k dispozici mnohé prameny, které pečlivě prostudoval. Patřil mezi ně určitě Livius, Plútarchos, Sisenna, Sallustius a Níkoláos. Snažil se postupovat logicky, proto uváděl pro republikánskou dobu datování podle konzulů, což umožňuje lépe stanovit chronologii událostí, proto se domnívám, že by měla být využívána jeho chronologie. Od roku 68 př. n. l. doporučuji používat Cassia Diona, poněvadž uvádí detailně, a přesto úsporně, popisy událostí. Tím chci říct, že není upovídaný jako Plútarchos, nehledá na rozdíl od něj příčiny rozhodnutí jednotlivců v mysli. Také však zachycuje mentalitu vojáků a prostého davu a z jeho popisu poznávám jeho životní zkušenosti. Sociálních a hospodářských problémů za pontských válek se dotkl jen v případě pirátů a jeho pohled je v tomto případě značně povýšený. Ani ho nenapadlo kritizovat sociální problémy. Zabýval se raději osobnostmi v politice a jejich vojenskou aktivitou, než hospodářskou situací.

Obstojí i vedle Appiána, kterého stejnou měrou jako Cassia Diona zajímaly bitvy, proto je Cassius Dio pramenem především pro válečné dějiny. Obzvlášť jeho

poznámka o naftě u Tigranokert může představovat první setkání Římanů s touto látkou. Appiána a Pompeia Troga doporučuji používat při popisu Mithradatovy rodiny, neboť tyto dva prameny jsou svědectvím o životě východních králů, včetně jejich náboženských zvyků a dynastických záměrů. Dovolím si hlavně vyzvednout závěr války, kdy Cassius Dio uvádí pravděpodobnější Mithradatův konec, než Appiános nebo Livius. Cassius Dio je důležitý i z hlediska formy své práce, která se neliší od pravidel antického dějepisectví.

I on tak do své práce v souladu s antickým pohledem na dějiny přejal mýtus, který se v průběhu století vytvořil kolem pontského krále Mithradata, i když to není na první pohled zřejmé. Appiános, Pompeius Trogus i Plútarchos tento mýtus využili ke svým záměrům, přestože nevěděli, odkud mýtus pochází. Tento mýtus vyprávěl o neporazitelném králi, který byl dědicem velkých panovníků. Vyprávěla si ho kománská kněžská rodina, která se počítala mezi potomky Mithradatova generála Archeláa, samotného Mithradata VI. a Tigrana Velikého. Tento mýtus přejali Appiános, Pompeius Trogus i Plútarchos, kteří tak zařadili Mithradatovu i Tigranovu říši do *translatio imperii*. Alespoň takto to viděli tito autoři, kteří pontské války popisovali ze značného časového odstupu.

Translatio imperii označuje literární pojem, který se nazývá *topos*. V antickém dějepisectví vyjadřuje přenos moci z jedné světové říše na druhou. Začíná babylónskou říší a končí římskou říší, kterou antické prameny označovaly jako vrchol dějin, jak už bylo řečeno. Mithradatés i Tigranés se cítili být nástupci perské říše, proto oba užívali perský titul „král králů“. Peršané byli nástupci Babylónie. Persii dobyl Alexandros Veliký, proto Appiános a Pompeius Trogus ztotožňují Mithradata s Alexandrem.

Tím, že do *translatio imperii* prameny počítaly Mithradatovu a Tigranovu říši ukazuje, jak si antičtí dějepisci vážili těchto dvou nebezpečných protivníků. Čím nebezpečnější byl protivník, o to víc se jevil skvělejším vojevůdce, který ho porazil, proto prameny zdůrazňují Mithradatovu krutost spojenou s inteligencí. Tyto dvě vlastnosti z něj činily nepředvídatelného nepřítele, který se stal výzvou pro římské vojevůdce. Ti chtěli dokázat, že jsou lepší než král.

Připomínám, že římskou republiku ohrožovalo v době pontských válek spousta konfliktů. Nejohroživějším konfliktem byla určitě občanská válka mezi optimáty a populáry, která vedla nakonec ke vzniku principátu. Mezi další vážné konflikty počítám tzv. spojeneckou válkou, Spartakovo povstání, občanskou válku se Sertoriem a válku s piráty. Díky schopným velitelům s téměř neomezenými pravomocemi Římané

nakonec tyto války úspěšně vyhráli, ale zároveň války s Mithradatem přispěly ke konci republiky tím, že umožnily vítězným vojevůdcům upevnit moc v Římě.

Pro Římany byly války důležité, neboť vítězná válka znamenala hospodářský prospěch a potvrzení římské jedinečnosti. Pro samotné vojevůdce představovala válka možnost vylepšit si politickou reputaci a dostat se na vrchol moci. Příkladem je souboj Maria a Sully o možnost velet ve válce proti Mithradatovi. Plútarchovi posloužil pro moralizující odsouzení zhoubné ctižádosti dvou jmenovaných vojevůdců. Tento souboj nakonec vyvrcholil něčím pro Římany dosud nepředstavitelným – Sulla překročil spolu s vojskem posvátné hranice Říma a stal se neomezeným diktátorem, proto válka s Mithradatem zůstala v paměti dějepisců jako pamětihodná událost.

Nejen díky Sullovu diktátorskému režimu věnovali antičtí historici pontským válkám pozornost. Jejich pokračováním bylo i východní tažení Gnaea Pompeia Magna, který připojil k Římu nové provincie: spojenou provincii Bithýnií-Pontos, Sýrii, Krétu, Kilikii. Z částí Tigranovy říše učinil římské klientské státy, jejichž králové museli platit Římanům poplatky. Jednalo se o Kappadokii, Kommagéné, některé části Sýrie, Osroéné a samotnou Arménii. Z Judeje, Bosporu a Kolchidy učinil také klientské státy. Žádnou novou smlouvu pravděpodobně neuzavřel s Parthy, kteří představovali pro římskou říši velké nebezpečí, proto se domnívám, že Pompeiovi šlo i o stabilizaci východních oblastí.³⁴⁴

Římská říše dosud nikdy nezískala tolik území po jednom tažení. Kappadokie přibyla až roku 18 n. l.³⁴⁵ Pompeius přinesl Římu veliké bohatství. Založil také mnoho měst. Vítězství z jeho východního tažení mu zajistilo třetí triumf a stal se tak konečným vítězem. Počínal si na východě jako král a od senátu očekával pouze potvrzení svých činů. Pompeius se stal pro Plútarcha římským Alexandrem, který přivedl pod vládu Říma bývalá Alexandrova území na východě.

Plinius Starší zdůraznil také to, že po pontských válkách vzrostla v Římě úroveň lékařské vědy, neboť v Mithradatově majetku se nacházely knihy o lékařství s královými vlastními poznámkami. Pompeius je nechal přeložit do řečtiny.³⁴⁶ Ještě před Pompeiem přinesl do Říma Lucillus nový druh ovoce, ze kterého máme prospěch i dnes, třešeň.

³⁴⁴ SEAGER, R.: *c. d.*, s. 54.

³⁴⁵ CASSIUS DIO: *The Roman History*, LXVII, 17. In:

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html [cit. 28. 6. 2014]

³⁴⁶ PLINIUS, G. SECUNDUS, STARŠÍ: *Kapitoly o přírodě*. XXV, 3.

Český vydavatel Appiánových *Dějin* zakončil pontskými válkami příhodně jejich první díl. Pontské války totiž uzavírají jednu kapitolu římských dějin, kterou můžeme v souladu s českým názvem *Římských dějin I*, nazvat *Zrod římského impéria*. Zároveň jsou prologem ke druhému dílu: *Krizi římského impéria*. Slovy Plinia Staršího byl Mithradatés: „*největší král své doby*.“³⁴⁷

³⁴⁷ PLINIUS, G. SECUNDUS, STARŠÍ: *Kapitoly o přírodě*. XXV, 3.

8. Resumé

This thesis is devoted to the wars of the Romans with the Pontic king Mithradates in the work of Cassius Dio. The aim of the study is to compare the concept of Dio with other sources, which are Appian, Plutarch, Pompeius Trogus and more. I came to the conclusion that the sight of the king Mithradates is not uniform, one is depicted as a cruel enemy of the Romans, once as a savior of the Greeks under the Roman rule. I think I know why this is so: a distant descendant of King Mithradates and his favorite commander Archelaus of Cappadocia, Princess Glaphyra of Comana Cappadocia, told historian Nikolaos of Damascus myth about a king who at first was entitled to wage war against the Romans, but when unjustly condemned Archelaus, lost the favor of the gods. This written myth became part of the Appianos' and Pompeius Trogus' historical works because a myth was a normal part of ancient historiography. King Mithradates VI. claimed he was a descendant of Alexandr the Great, Cyrus the Great, Darius I. and Seleucus I. The historians used his claim in the historiography as a literary topos which expressed handing over the world rule from the Babylonian empire, through the Persian empire and the empire of Alexandr to the Roman empire.

9. Seznam pramenů a literatury

9.1. Seznam pramenů

APPIÁNOS: *Syrské války*. In: APPIÁNOS: *Zrod římského impéria (Římské dějiny I)*. Praha 1986. Přel. J. BURIAN, s. 283–331.

APPIÁNOS: *Válka s Mithradatem*. In: APPIÁNOS: *Zrod římského impéria (Římské dějiny I)*. Přel. J. BURIAN, Praha 1986, s. 332–418.

CASSIUS DIO: *The Roman History*, XXX–XXXVI; XII; XLIX; LI; LIII; LXVII; LXIX; LXXII; LXXIII; LXXV; LXXVII; LXXIX; LXXX. Přel. E., CURY. London 1914. In: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html [cit. 28. 6. 2014] anglicky

CASSIUS DIO. In: SUDA. In: http://www.stoa.org/solbin//search.pl?login=&enlogin=&db=REAL&field=adlerhw_gr&searchstr=delta,1239 [cit. 28. 6. 2014] anglicky

CICERO, M. TULLIUS: *De imperio Cn. Pompei ad Qvirites oratio*. In: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0010%3Atext%3DMan>. [cit. 28. 6. 2014] latinsky

CORNELIUS, NEPOS: *Datamés. Životopisy slavných vojevůdců*. In: *Antické válečné umění*. Přel. V. MAREK; J. KALIVODA, Praha 1977, s. 88–96.

FLAVIUS, JOSEPHUS: *Válka židovská*, 24, 28. In: FLAVIUS, JOSEPHUS, *Válka židovská*. Přel. J. HAVELKA; J. ŠONKA, Praha 1965, s. 101–104, s. 113–115

FLORUS, L. ANNAEUS: *Válka s Mithradatem*. In: *Dvojjí pohled na římské dějiny*. Přel. B. MOUCHOVÁ, Praha 2013, s. 175–258

FÓTIOS: *Phlegon of Thrallos: Collection of Chronicles and List of Olympian Victors*. In: FÓTIOS: *Myriobiblion*. Přel. R. HENRY. In: http://www.tertullian.org/fathers/photius_03bibliotheca.htm#97. [cit. 28. 6. 2014] anglicky

FRONTINUS, S. IULIUS: *Válečné lsti I–II*. In: *Antické válečné umění*. Přel. V. MAREK; J. KALIVODA, Praha 1977, s. 285–362

IUSTINUS, M. IUNIUS: *Výtah z dějiny fillipských Pompeia Troga*. XXXVI–XL, Přel. KOTT, F. Praha 1904, s. 268–297

LIVIUS: *Periochy*. In: LIVIUS: Dějiny VII. Přel. P. KUCHARSKÝ. Praha 1979, s. 333–440.

MEMNÓN: *The History of Heracleia*. Přel. W. SMITH. 2004 In: <http://www.attalus.org/translate/memnon1.html>. [citováno dne 28. 6. 2014] Anglicky

SALLUSTIUS, G. CRISPUS: *The Histories*, 4, 67. Oxford 1992, Přel. P. MCGUSHIN. In: <http://www.attalus.org/translate/sallust.html>. [cit. 25. 5. 2014] anglicky

STRABÓN: *The Geography*. XI; XII; XVII. Přel. H. L. JONES. Cambridge 1917. In: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>. [cit. 25. 5. 2014] anglicky

PATERCULUS, G. VELLEIUS: *Římské dějiny I*. In: Dvojí pohled na římské dějiny. Přel. B. MOUCHOVÁ, Praha 2013, s. 42–60

POLYBIOS: *The Histories*. V; XXI. Přel. JONES, H. L. Cambridge 1917. In: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>. [cit. 28. 6. 2014] anglicky

PLINIUS, G. SECUNDUS, STARŠÍ: XV; XXV, XXXVII. In: PLINIUS, G. SECUNDUS, STARŠÍ: *Kapitoly o přírodě*. Přel. F. NĚMEČEK, Praha 1974, s. 139–141, s. 191–231, s. 235–237

PLÚTARCHOS: *Démétrios, Lucullus, Marius, Sertorius, Sulla*, In: PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů I*. Přel. A. HARTMANN; R. MERTLÍK; F. STEITNITZ; E. SVOBODOVÁ, Praha 1967, s. 591–630, s. 316–335, s. 629–650, s. 34–72, s. 576–590.

PLÚTARCHOS: *Artaxerxés, Cicero, Pompeius*, In: PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Přel. A. HARTMANN; R. MERTLÍK; F. STEITNITZ; E. SVOBODOVÁ, Praha 1967, s. 695–718, s. 272–312, s. 113–176

9.2. Literatura

ADLER, E: *Who's Anti-Roman? Sallust And Pompeius Trogus On Mithridates*. The Classical Journal, 101, č. 4, 2006, s. 383–407

ANDERSEN, J. G. C.: *Pompey's Campaign against Mithradates*. The Journal of Roman Studies. 1922, č. 12, s. 99–105

BALLESTEROS-PASTOR, L.: *Troy, between Mithradates and war*. In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 203–213

- DOBIÁŠ, J.: *Dějepisectví římské*. In: Dějepisectví starověké. Praha 1948, s. 161–296
- BOSWORTH, A. B.; WHEATLEY, P. V.: *The Origins of the Pontic House*. The Journal of Hellenic Studies, 118, 1998, s. 155–164
- BOUZEK, J; HOŠEK, R.: *Velká řecká kolonizace*. In: Antické Černomoří, Praha 1978, s. 96–100
- BURCHARD, B.: Králové na Araratu. In: BURCHARD, B.: *Arménie, tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976, s. 43–49
- BURIAN, J; LISOVÝ, I; PSÍK, R.: *Úvod do dějepisectví antického starověku*. Ostrava 2007
- CATTALAY, F.: *The First Royal Coinages of Pontos (from Mithridates III. to Mithridates V.)*. In: HØJTE, J. M. (ed.): Mithridates VI and the Pontic Kingdom. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 64–93
- CURY, E.: *Introduction*. In: CASSIUS DIO: Roman History. In: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/Introduction*.html [cit. 25. 4. 2014]
- ČEŠKA, J.: *Plútarchův přínos k poznání antických dějin*. In: PLÚTARCHOS: Životopisy slavných Řeků a Římanů II. Praha 1967, s. 828–839
- GABELKO, O.: *The Dynasty of the Hellenistic Monarchies of Asia Minor according to the Cbronography of George Synkellos*. In: HØJTE, J. M. (ed.): Mithridates VI and the Pontic Kingdom. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 47–63.
- GOWING, A. M.: *Dio's Names*. Classical Filology, 85, 1990, č. 1, s. 49–54
- GRUBER, T, M *Mithridates VI. - Ein Hannibal aus dem Osten? Die letzten Pläne des Mithridates VI. von Pontos*. In: SONNABEND, H. (ed.): Die Spätphase der römischen Republik. München, München 2005, s. 30–45
- HILLMAN, T. P.: *The Alleged Inimicitiae of Pompeius and Lucullus: 78–74*. Classical Philology, 86, 1991, č. 4, s. 315–318
- HØJTE, J. M.: *Portraits and Statues of Mitridates VI*. In: HØJTE, J. M. (ed.): Mithridates VI and the Pontic Kingdom. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 145–162
- CHAHIN, M: *The Royal House of Artashes*. In: CHAHIN, M: The Kingdom of Armenia. London-New York-Sydney 1987, s. 193–215
- CHRIST, K.: *Římská politika vůči helénistickým mocnostem*. In: CHRIST, K.: Krize a zánik římské republiky. Praha 2010, s. 61–63.

- CHRIST, K.: *Římské dějepisectví*. In: CHRIST, K.: Krize a zánik římské republiky. Praha 2010, s. 318.
- CHRIST, K.: *Římská politika ve věku Maria a Sully*. In: CHRIST, K.: Krize a zánik římské republiky. Praha 2010, s. 129–177
- KEAVENEY, A.: *Lucullus. A Life*. London 1992
- KLÍMA, O.: *Kýros jako židovský mesiáš*. In: KLÍMA, O.: Sláva a pád starého Íránu. Praha 1977, s. 42–43.
- KLÍMA, O.: *Parthové*. In: KLÍMA, O.: Sláva a pád starého Íránu. Praha 1977, s. 110–114. KNITTL, T.: *Genealogie parthských králů*. In: KNITTL, T.: Vztah mezi římskou říší a parthskou říší v období 1. st. př. n. l.–3. st. n. l. Opava 2009, s. 17–22 (nepublikovaná magisterská diplomová práce)
- KOTT, F. Š.: *Úvod*. In: JUSTINUS: *Výtah z Dějin Fillippských Pompeia Troga*. Praha 1904, s. 5–10
- KUCHARSKÝ, P.: *Předmluva*. In: LIVIUS: *Dějiny VII*. Praha, 1979, s. 7–27.
- KURKJIAN, M. V.: *Tigran the Great*. In: KURKJIAN, M. V.: *A History of Armenia*. Dostupné na http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Places/Asia/Armenia/_Texts/KURAR M/13*.html [cit. 24. 6. 2014]
- LOADER, W. R.: *Pompey's Command under the Lex Gabinia*. *The Classical Review*, 54, r. 1940, č. 3, s. 134–136.
- MAYOR, A.: *The Poison King: The Life and Legend of Mithradates, Rome's Deadliest Enemy*. Princeton 2009
- MOUCHOVÁ, B.: *Předmluva*. In: APPIÁNOS: *Krize římské republiky (Římské dějiny II)*. Přel. J. BURIAN, Praha, 1986, s. 7–19.
- MOUCHOVÁ, B.: *Předmluva*. In: *Dvojitý pohled na římské dějiny*. Přel. B. MOUCHOVÁ, Praha 2013, s. 1–41
- MCGING, B. C.: *Appian's Mithridateios*. In: GRUYTER, W. (Ed.): *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II*, 34.1, Bonn 1993, s. 496–522
- MCGING, B. C.: *Mithradates VI. Usurpator. Victim or Agressor.*, In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*. *Black Sea Studies* 9, Aarhus 2009, s. 163–190
- MCGING, C. B.: *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden 1986
- MILLAR, F.: *The Study of Cassius Dio*. Oxford 1964

- RAMSAY, J. T.: *Mithridates, the Banner of Ch'ih-Yu, and the Comet Coin*. Harvard Studies in Classical Philology, 99, 1999, s. 197–253
- REINACH, T.: *Mithradates Eupator: König von Pontos*. Leipzig 1895.
- RISGBY, J. K.: *The Roman Involvement in Anatolia*, *The Journal of Roman Studies*, 67, 1977, s. 62-75
- RODGERS, B. S.: *Catulus speech in Casus Dio 36. 3 –36*. Greek, Roman, and Byzantine Studies, 2008, č. 48, s. 295–318
- ROZTOVTSEF, M.: *Pontus, Bithynia and the Bosporus*. The Annual of the British School at Athens, 22, 1918, s. 1–22.
- SEAGER. R.: *Pompeius in the East*. In: SEAGER. R.: *Pompey. A Political Biography*. Qxford, 1979, s. 44–56
- SEAGER. R.: *The Commands against the Pirates and Mithradates*. In: SEAGER. R.: *Pompey. A Political Biography*. Qxford, 1979, s. 28–44
- SUMMERER, L.: *The Reception of Mithridates VI. between the 15th and 20th Centuries*. In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009. In: HØJTE, J. M. (ed.): *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*. Black Sea Studies 9, Aarhus 2009, s. 15-35
- SHERWIN-WHITE, A. N.: *The Roman Involvement in Anatolia, 167–88 B.C*. The Journal of Roman Studies, 67, 1977, č. 67, s. 62–75

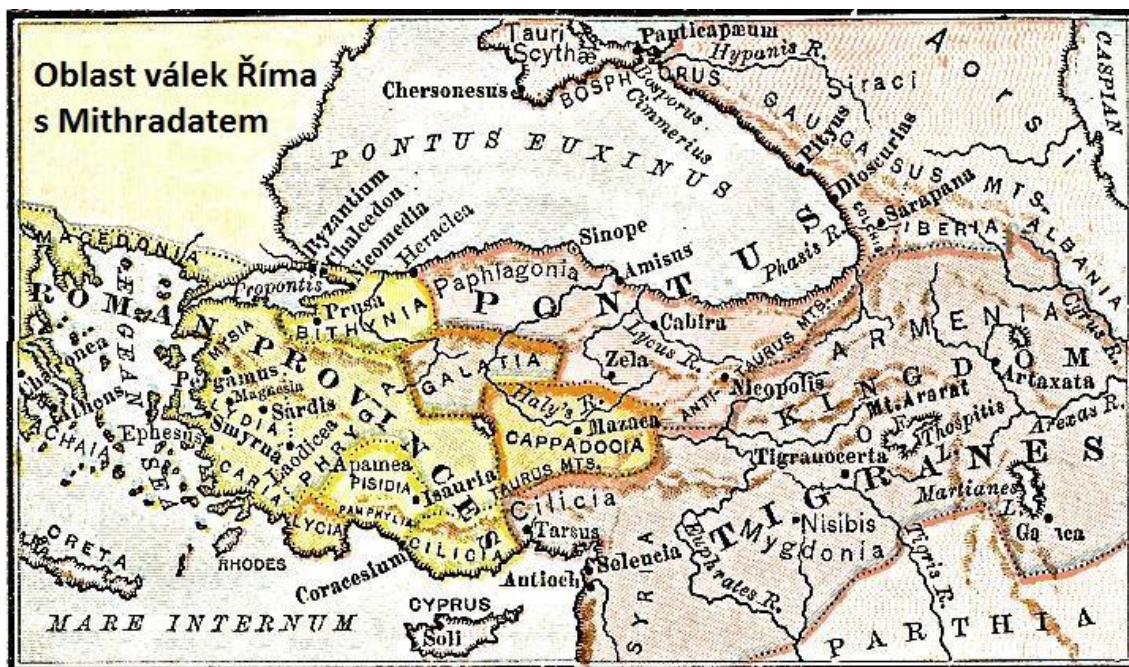
10. Seznam příloh

Do seznamu příloh jsem pro ilustraci zařadila dvě mapky území, ve kterých se popisované události odehrávaly.

Dále jsem přiložila i podobizny hlavních aktérů válek na soudobých mincích ze sbírek mincovního kabinetu Starého muzea v Berlíně (Münzkabinett, Altes Museum Berlin):

Obrázek 1 - Oblast válečných konfliktů Mithradata VI.	77
Obrázek 2 - Arménská říše v 1. stol. př. n. l.	78
Obrázek 3 - Tetrdrachma Mithradatés VI.	79
Obrázek 4 - Tetrdrachma Tigranés II.	79
Obrázek 5 - Denár Sulla.....	80
Obrázek 6 - Aureus Pompeius	80

10.1. Příloha 1: Oblast válečných konfliktů Mithradata VI.

Obrázek 1 - Oblast válečných konfliktů Mithradata VI.

(český popis T. Kvasničková)

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Region_of_the_Wars_with_Mithridates.png

[cit 18. 7. 2014]

10.2. Příloha 2: Arménská říše v 1. stol. př. n. l.

Obrázek 2 - Arménská říše v 1. stol. př. n. l.

<http://www.armenica.org/cgi-bin/armenica.cgi?489681413005204=1=3=Armenia=nada=1=3=AAA>
[cit. 18. 7. 2014]

10.3. Příloha 3: Mithradatés VI.

Obrázek 3 - Tetrachma Mithradatés VI.

Pontos: Mithradatés VI. Eupátor, tetrachma Ag, (95 př. n. l), Ident.Nr. 18204034

<http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=1801267&viewType=detailView>.

[cit. 18. 7. 2014]

10.4. Příloha 4: Tigranés II.

Obrázek 4 - Tetrachma Tigranés II.

Arménská říše (mincovna Antiochie): Tigranés II., tetrachma Ag, (83-69 př. n. l).
Ident.Nr. 18204038

<http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=1801271&viewType=detailView>

[cit. 18. 7. 2014]

10.5. Příloha 5: Sulla.

Obrázek 5 - Denár Sulla

Římská rep. (mincovna Atény?): L. Sulla, denár Ag (84-83 př. n. l.), Ident.Nr. 18206086.

<http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=1803002&viewType=detailView>.
[cit. 18. 7. 2014]

10.6. Příloha 6: Pompeius.

Obrázek 6 - Aureus Pompeius

Římská rep. (Sicílie) – Pompeius Magnus, aureus Au (42-40 př. n. l.), Ident. Nr. 18215719

<http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=1807655&viewType=detailView>.
[cit. 18. 7. 2014]